

Vladimír Benč
Tomáš Hrustič
Timea Kardos
Alexander Mušinka
(eds.)

Dostupné na stránke:
<http://unipo.sk/pracoviska/urs/publikacie>

TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ OTÁZKY POLITICKEJ PARTICIPÁCIE RÓMOV NA LOKÁLNEJ ÚROVNI

Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie

(eds.) Vladimír Benč, Tomáš Hrustič,
Timea Kardos, Alexander Mušinka

**TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ OTÁZKY
POLITICKEJ PARTICIPÁCIE RÓMOV
NA LOKÁLNEJ ÚROVNI**

Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie

TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ OTÁZKY POLITICKEJ PARTICIPÁCIE RÓMOV NA LOKÁLNEJ ÚROVNI

(Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie)

© Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Prešovská univerzita,
Ústav etnológie SAV v Bratislave, Národný demokratický inštitút
a Úrad vlády Slovenskej republiky

Prešov 2013

Editori: Vladimír Benč, Tomáš Hrustič,
Timea Kardos, Alexander Mušinka
Recenzenti: Prof. RNDr. Ivan Bernasovský, DrSc.
Mgr. Tatiana Podolinská, PhD.
Grafický dizajn: ADIN s.r.o.
Vydavateľ: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku
Partneri: Prešovská univerzita v Prešove - Ústav rómskych štúdií
Ústav etnológie SAV v Bratislave
Národný demokratický inštitút (NDI)
Úrad vlády SR

**Zborník bol vydaný v rámci projektu „Tolerancia v každom z nás“.
Projekt bol realizovaný s finančnou podporou Úradu vlády SR
v rámci dotačného programu Podpora a ochrana ľudských práv a slobôd.**

Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedná
Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku.

Za obsah jednotlivých príspevkov sú zodpovední výhradne ich autori.

Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.

ISBN 978-80-89540-24-2

OBSAH

Alexander Mušinka

Úvod..... 5

I. TEORETICKÉ OTÁZKY

David Z. Scheffel

Samovláda alebo spoluvláda? Slovenští Romové a jejich soused mezi antagonismem a multikulturalismem 11

Anna Jurová

Niekoľko poznámok k angažovanosti Rómov v kontexte 20. stor..... 17

Klára Orgovánová

Možnosti a limity Rómov v politickom živote 33

Anton Marcinčin

Chudobní Rómovia - indikátor úspešnosti robenia nášho štátu..... 39

Juraj Buzalka

Etnická alebo politická menšina? 43

Daniel Škobla

Východiskové rámce občianskej a politickej participácie Rómov na Slovensku 47

Tomáš Hrustič

Rómska politická participácia v komunálnej politike na Slovensku 55

II. PRAKTICKÉ OTÁZKY: POHĽAD STAROSTOV A POSLANCOV

Tomáš Hrustič, Tímea Kardos

Úvod k príspevkom rómskych starostov a poslancov 65

Albín Cina

Rómovia sa musia spolupodieľať na zmenách 67

Karol Bari

Pozitívne zmeny v malej gemerskej obci Cakov 73

Aladár Szajkó

Rómsky manažment v obci Kesovce - cesta k úspechu..... 77

Roman Gorol'

Problémy ma motivujú k ich riešeniu 81

Július Dunka, Marek Horváth, Ondrej Borák

Práca prvých rómskych poslancov obecného zastupiteľstva v obci Rudňany..... 83

František Rác	
Namiesto výhovoriek hľadám riešenia	85
Richard Szajkó	
Verejnosť sa nezaujíma o to, čo sa Rómom podarilo vybudovať	89
Vojtech Szajkó	
Prvý rómsky poslanec obecného zastupiteľstva v obci Včelince	93
Ján Rencsok, Gábor Horváth	
Rakytník - príklad fungujúcej spolupráce Rómov, Slovákov a Maďarov v komunálnej politike	97

III. INŠPIRÁCIE A MOŽNOSTI

Miroslav Pollak	
Pohľad na situáciu zvolených rómskych starostov a poslancov.....	101
Ľuboš Sopoliga	
Politická angažovanosť Rómov v kontexte slovenskej reality.....	109
Jana Kolesárová	
Vytváranie príležitosti pre lokálny rozvoj prostredníctvom stratégie pro-poor turizmu	115
Jaroslav Adamkovič	
Má zloženie zastupiteľstiev vplyv na čerpanie eurofondov pre MRK?	129
Václav Bystrík	
Diskusný príspevok.....	133
Béla Kotyer Kökény	
Diskusný príspevok: Niektoré možné dôvody zabráňujúce úspešnej politickej participácii Rómov na moci na lokálnej a vyššej úrovni	137

Úvod

Milí čitatelia a kolegovia,

dostáva sa Vám do rúk zborník z medzinárodnej konferencie „*Teoretické a praktické otázky politickej participácie Rómov na lokálnej úrovni*“. Organizátorom tohto podujatia bola Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku a uskutočnilo sa v Prešove 3. decembra 2012 na pôde Prešovskej univerzity. Téma tejto konferencie (iniciátorom, ktorej bol kanadský kultúrny antropológ David Z. Scheffel), nebola zvolená náhodne. Hlavným jej cieľom bola odborná a širšia verejná debata o politickej angažovanosti Rómov, predovšetkým v komunálnej politike, s ohľadom na možný vznik konfliktov s nerómskou populáciou. Zároveň našim zámerom bolo diskutovať o pozitívnych, ale aj negatívnych príkladoch a skúsenostiach nadobudnutých v posledných rokoch vo vybraných mestách a obciach Slovenska, kde sú Rómovia starostami či poslancami mestských a obecných zastupiteľstiev. Či sa nám náš zámer podarilo aspoň čiastočne dosiahnuť, záleží v prvom rade na posúdení čitateľov, avšak podľa nášho názoru sme sa k nemu aspoň čiastočne priblížili.

Výsledkom je aj tento zborník príspevkov odborníkov a laikov, ktoré zazneli na spomínanej konferencii, alebo ktoré boli pre túto konferenciu špeciálne napísané. Všetky príspevky sme rozdelili do troch samostatných, ale zároveň vzájomne veľmi silne previazaných častí.

Prvá časť zborníka – **Teoretické otázky** – ako už sám názov napovedá sa venuje práve teoretickým prístupom a pohľadom pri vnímaní a analýze rómskej politickej participácie. Úvodný článok Davida Z. Scheffla sa zamýšľa nad teoretickými možnosťami a variabilitou možných vývojev v obciach, kde Rómovia už sú alebo v dohľadnej dobe budú majoritou. Vychádzajúc zo skúseností z iných multietnických komunít prezentuje možné scenáre – od takmer monoetnických komunít, z ktorých sa nerómska komunita odšahuje, až po vzájomne sa doplňujúce spoluzitíe dvoch rovnocenných skupín.

Historickú analýzu politických aktivít medzi Rómami nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí, poskytuje excelentná historická štúdia historičky Anny Jurovej. Na relatívne nerozsiahlom priestore poskytla ucelený a komplexný prehľad dejín politických aktivít od prvých pokusov 19. storočia až po súčasnosť.

Veľmi zaujímavým je príspevok bývalej splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity, dlhoročnej aktivistky a psychologičky Kláry Orgovánovej, ktorá poukázala na neustále sa opakujúce chyby a omyly pri prístupe majoritnej spoločnosti, resp. jej politických reprezentácií k tomu, čo nazývajú „rómsky problém“ a jeho riešeniam. Nedá sa len plne súhlasiť s konštatovaním, že na jednej strane „*miera participácie akejkoľvek menšiny závisí od stropu, ktorý jej určí spoločnosť*“

a politici“, ale zároveň platí, že „kontext riešenia rómskej problematiky je dnes odlišný a je otázné, či momentálne je na Slovensku reprezentácia Rómov, ktorá by adekvátnu participáciu dokázala zabezpečiť a reagovať na nové výzvy“. Každopádne, ak by aj nebola, je potrebné minimálne sa neustále pokúšať o jej vybudovanie.

Príspevok Antona Marcinčina, ekonóma, poslanca NR SR a poradcu ministra financií, je tak trochu z inej kategórie. Autor sa v ňom zamýšľa nad ekonomickou situáciou Rómov v súčasnosti a poukazuje na skutočnosť, že ich nezačlenením do ekonomických aktivít, bude trpieť celý región. Zníži sa jeho kúpna sila, bude upadať jeho kúpyschopnosť a pod. Existencia „chudobných“ Rómskych komunít podľa neho okrem iného svedčí o zlyhávaní verejných politik ako takých, čo v dlhodobjšom kontexte môže mať (a vlastne už aj má) veľmi negatívne následky. Táto myšlienka autora plne vystihuje celý jeho článok: „Chudoba, nezájum, mrhanie talentom a potenciálnou pracovnou silou totiž nepovažujem za oddelený rómsky problém, ale za signál všeobecnejšieho zlyhania verejných inštitúcií a regulácií.“

Článok Juraja Buzalku, kultúrneho antropológa, je brilantnou úvahou veľmi kvalitného teoretika a výborného znalca slovenských pomerov. V jeho príspevku sa zamýšľa nad možnosťami vnímania Rómov a procesov ich národného obrodovania v kontexte súčasných teórií nacionalizmu a poukazuje na skutočnosť, že tieto procesy je nutné vnímať inak ako sme boli doposiaľ zvyknutí (t.j. v kontexte klasických obrodeneckých teórií 19. storočia), ale je nevyhnutné vnímanie týchto procesov v nových kontextoch – napr. hľadanie etnicky neutrálnych modelov spolužitia.

Sociológ z Rozvojového programu OSN (UNDP) v Bratislave, Daniel Škobla, je známy ako excelentný analytik. Svedčia o tom aj jeho doposiaľ publikované práce založené na kvalitných sociologických výskumoch. V svojom príspevku sa orientoval na pozíciu rómskej politickej participácie v posledných dekádach a úspešne sa pokúsil o ich popis. Ako píše v úvode, základnou myšlienkou vnímania politickej participácie Rómov na Slovensku je skutočnosť, že „podmienky pre politickú participáciu Rómov sú v skutočnosti rámcované dominujúcou ideológiou a verejnými politikami presadzovanými dominantnými aktérmi v spoločnosti“. V podstate môžeme veľmi „hrubo“ skonštatovať, že nezávisle na sebe tu autor dospel k podobnému záveru ako Klára Orgovánová vo svojom príspevku.

Posledným príspevkom prvej časti zborníka je článok Tomáša Hrustiča, etnológa, aktivistu, ktorý bol doposiaľ známy buď ako aktivista v Národnom demokratickom inštitúte, kde sa venoval prioritne praktickým otázkam politickej participácie Rómov na Slovensku (školenia, kampane, konzultácie, a pod.), alebo ako pracovník Ústavu etnológie SAV, kde sa prezentoval prioritne ako výskumník zaoberajúci sa výskumom cirkevných aktivít v rómskych komunitách. V jeho článku tieto dve svoje pozície (aktivista a výskumník) spojil dohromady, výsledkom čoho je vynikajúca analýza a popis práve politických participácie Rómov na lokálnej úrovni na Slovensku. Okrem výborného popisu a analýzy si-

tuácie v jednotlivých komunálnych voľbách v nej veľmi správne poukazuje na mnohé chyby, omyly a dezinterpretácie, ktoré v tomto smere dominujú v slovenskej všeobecnej mienke. Nie je mojou úlohou na tomto mieste komentovať či zasahovať do jednotlivých príspevkov, ale v tomto prípade by som len chcel doplniť autora. Principiálne súhlasím s tvrdením autora v závere jeho článku, kde hovorí, že *„informácie jasne demonštrujú nárast počtu zvolených Rómov na lokálnej úrovni a rovnako aj zvyšovanie vnímania potreby politickej participácie Rómov. Zároveň sa zdá, že kvalita jednotlivých rómskych kandidátov sa zvyšuje“*. Zároveň som však presvedčený, že doterajší prudký nárast počtu zvolených Rómskych poslancov a starostov, ktorý sme zaznamenali v posledných troch komunálnych voľbách bude, podľa môjho názoru, stagnovať. Dôvodom je skutočnosť, že podľa údajov USVRK počet obcí, v ktorých Rómovia tvoria väčšinu, presahuje len niečo málo číslo sto.

Článok Tomáša Hrustiča je zároveň výborným premostením s druhou časťou zborníka, v ktorej sú príspevky samotných Rómov – **Praktické otázky: pohľad starostov a poslancov**. Práve túto časť pripravili a zeditovali, nielen pre samotnú konferenciu, ale je pre tento zborník spolupracovníci Národného demokratického inštitútu – Tomáš Hrustič a Timea Kardos, ktorí už niekoľko rokov systematicky pracujú práve s touto cieľovou skupinou. Príspevky dvanástich konkrétnych aktérov z deviatich konkrétnych obcí, sú viac ako presvedčivým dôkazom neopodstatnenosti a neudržateľnosti všeobecnej predstavy majoritnej spoločnosti o nevzdelanosti a neaktívnosti rómskych poslancov a starostov. Unikátny je tento materiál aj z tohto dôvodu, že po prvýkrát sa na jednom priestore odprezentovali práve pozitívne príklady, pričom ich autormi sú samotní aktéri – poslanci a starostovia. Pracovné výsledky mnohých z nich sú pritom aj na celoslovenské pomery viac ako udivujúce a nasledovaniahodné.

Záverečná časť zborníka – **Inšpirácie a možnosti** – je súborom šiestich štátí, ktoré sa téme zborníka priamo nevenujú, ale môžu byť práve pre všetkých zainteresovaných vhodným doplnením a inšpiráciou. Prvým príspevkom je zaujímavá úvaha aktivistu a bývalého splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity Miroslava Polláka, ktorý práve na základe vlastných skúseností v esenciálnej forme poskytuje rady alebo skôr podnety na zamyslenie sa práve pre (aj potenciálnych) rómskych starostov a poslancov. Dlhoročný aktivista a súčasný podpredseda Slovenskej únie podporovaného zamestnávania Ľuboš Sopoliga vo svojom príspevku naopak ukazuje na spojitosť politickej participácie a problematiky (ne)zamestnanosti práve prostredníctvom overených modelov zo zahraničia. Doktorandka z katedry geografie FHPV PU Prešov, ktorá sa dlhodobo venuje otázkam tzv. „pro-pour turizmu“, vo svojom príspevku zase na akademickej úrovni poukázala na možnosti, ktoré práve tento koncept môže poskytnúť rómskym komunitám. Zaujímavý je príspevok, prvotina, mladého doktoranda z Podnikovohospodárskej fakulty v Košiciach, ktorý sa pokúsil zamyslieť nad veľmi aktuálnou otázkou vzťahu čerpania prostriedkov zo štruktú-

rálnych fondov v závislosti od „etnického“ zloženia obecných zastupiteľstiev. Vzhľadom práve na charakter prvotiny, tento príspevok prezentuje viac otázok ako odpovedí. V každom prípade však jednoznačne poukázal na potrebnosť skúmania aj tohto segmentu verejnej politiky.

Celú túto časť ako aj posledné príspevky celého zborníka tvoria dva diskusné príspevky samotných účastníkov konferencie, ktoré na nej zazneli. Prvým je názor nerómskeho starostu z obce Rakúsy, Václava Bystríka, ktorý sa (aj keď značne diskutabilným spôsobom) pozrel na problematiku politickej participácie Rómov práve z pohľadu jej negatív, popisujúc situáciu práve v obci, kde pôsobí. Zaujímavým (minimálne z pohľadu materiálu pre ďalšiu analýzu) sú aj jeho návrhy na riešenie niektorých negatívnych javov v komunálnej politike. To, že problematika obecnej samosprávy si v mnohých prípadoch bude vyžadovať revíziu niektorých pravidiel je vysoko pravdepodobné, avšak (ako ukázali mnohé príspevky, hlavne v prvej časti – Klára Orgovánová, Tomáš Hrustič a iní) odvolávanie sa pritom na participáciu Rómov v lokálnej politike neobstojí a s vysokou pravdepodobnosťou by mala skôr negatívny finálny efekt. Posledným príspevkom je zaujímavá úvaha rómskeho aktivistu z Rimavskej Soboty Bélu Kókényho, v ktorej sa dotkol mnohých problémov spojených okrem iného aj s otázkami dejín Rómov alebo procesov národného obrodovania. Aj keď mnohé tvrdenia a skutočnosti sú prezentované v značne zjednodušenej forme a ťažko by spĺňali akademické kritéria, tvorí tento príspevok, zaujímavý materiál vhodný na ďalšiu analýzu. Obidva tieto príspevky minimálne prezentujú zaujímavú sondu do spôsobu akým vnímajú sledovanú problematiku ich autori.

Jedným z cieľov konferencie a tohto zborníka sú odporúčania pre zainteresované inštitúcie (vláda SR, ministerstvá a pod.), tých sme v jednotlivých príspevkoch (ako aj v rozsiahlej diskusii počas trvania konferencie) našli značný počet. V obecnej rovine však jednoznačne môžeme skonštatovať, že problematika politickej participácie Rómov na lokálnej úrovni je témou, ktorá si zaslúži výraznú pozornosť. Žiaľ, nie však vo výrazne skreslenej podobe, ktorú nám prezentujú mnohé médiá, názory ktorých sa aj na základe uvedených príspevkoch jasne ukazujú ako všeobecne neutržateľné. Pokiaľ prítomnosť Rómskych poslancov a starostov v obecných zastupiteľstvách sa prezentuje ako dôvod na zmenu pravidiel fungovania obecných samospráv, tento prístup sa jasne ukazuje ako neodôvodnený a neutržateľný. Tým však nechceme povedať, že diskusie o otázkach obecnej samosprávy by nemal prebiehať – len jej spájanie iba s problematikou Rómov je nesprávne. Jednotlivé príspevky jasne ukázali, že rómska politická reprezentácia na lokálnej úrovni sa nielen neustále zvyšuje v kvantitatívnej rovine (avšak ešte stále nedosahuje úroveň, ktorú by podľa percentuálneho zastúpenia Rómov na Slovensku mohla dosiahnuť), ale zároveň jasne ukázala, že táto reprezentácia sa vo výraznej miere skvalitňuje aj po profesnej stránke (zvyšuje sa jej vzdelanostná úroveň, značný počet opä-

tovne zvolených poslancov a starostov nadobúda skúsenosti a prax a pod.). Ignorovanie týchto procesov bude mať v konečnom dôsledku negatívny dopad nielen na konkrétne obce, ale na celú slovenskú spoločnosť.

Rómski reprezentanti na lokálnej úrovni v našej spoločnosti už tu sú a s najväčšou pravdepodobnosťou už v nej aj ostanú. Aj preto je nevyhnutné jednak hľadať spôsoby vzájomnej koexistencie aby nedochádzalo k napätiu na oboch stranách, ale zároveň je nevyhnutné týchto reprezentantov vnímať nie na základe etnických kritérií, ale na základne kvality ich práce. A to platí nielen pre Rómov, ale (a možno ešte vo väčšej miere) aj pre zástupcov majority.

.....

I. TEORETICKÉ OTÁZKY

David Z. Scheffel

Thompson Rivers University (Kanada)

Samovláda nebo spoluvláda? Slovenští Romové a jejich susedi mezi antagonismem a multikulturalismem

V tomto příspěvku se zamýšlím nad možnými scénáři a důsledky vstupu Romů do komunální politiky. Mám tu na mysli vývoj za posledních přibližně deset let během kterých došlo k radikální změně mocenských vztahů mezi etnickými Slováky a Romy v mnoha komunitách na východní a jihovýchodní části Slovenské republiky. Po prvé v dějinách tu byli zvolení romští poslanci a starostové, čímž se ukončila dlouhá éra „bílé“ nadvlády.

Tento dramatický vývoj by se dal charakterizovat jako emancipační vysvobození z paternalistických struktur socialistického a post-socialistického režimu kde „bílé“ aparátčící rozhodovali o nevhodnějších řešeních problémů romských „spoluobčanů“ v klasickém stylu osvědčeného (vnitřního) kolonialismu. Ale můj zájem v tomto příspěvku neplatí ani minulosti ani současnosti, ale budoucnosti. Pokusím se načrtnout jakýsi přehled různých scénářů podle kterých by se mohla vyvíjet budoucnost v obcích kde se Romové dostali k moci. Kterým směrem ten vývoj skutečně půjde samozřejmě závisí od mnoha interních i externích faktorů, které se mohou dramaticky měnit podle specifiky komunity a makro-politických vlivů. To znamená, že i když jmenuji určité obce, používám je ve smyslu sestavení jakési typologie, která je postavena na prvcích z různých konkrétních lokalit ale má za úkol tyto prvky generalizovat na širší úroveň.

Snad nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje vývoj komunit pod romskou správou je, až na některé výjimky, přítomnost „bílé“ menšiny, která nedávna ovládala místní politický život. Ve většině případů se tato menšina staví kriticky k rostoucímu politickému vlivu romských spoluobčanů - pramenícího převážně z demografického vývoje - což je výsledkem asymetrického spoluzití trvajících mnohá století. To znamená, že tyto etnicky smíchané obce představují klasické „rozdělené komunity“ jak jsou známé z celého světa pod anglickým názvem *divided communities*. Hlavním prvkem takovýchto celků není spoluzití různých skupin s odlišnými kulturními prvky jako takové, nýbrž konflikty vyvolávané touto různorodostí. Myslím, že je důležité si uvědomit daleký rozsah takovýchto rozdělených komunit, které můžeme najít v každé části světa. Všude kde tento typ společnosti převládá, se dá předpokládat, že místní skupiny přinucené k spoluzití se od sebe navzájem odtahují, vytváří a prohlubují hranice které je oddalují nejen společensky ale také fyzicky, a vyznačují se

vysokým stupněm nevrzivosti vůči sousedům patřícím k té nežádoucí skupině. Příklady takového druhu soužití jsou Palestinci a Židi v Izraeli, evangelíci a katolíci v Severním Irsku, Turci a Řeci na Kypru, či muslimští Bosňáci a Srbové nebo Chorvati v mnoha částech Bosny a Hercegoviny. Existuje celá řada názvů tohoto druhu vynuceného a nežádaného soužití z kterých snad nejtrefnější je „antagonická tolerance“ (Hayden 2002). Tento název vystihuje stav jakéhosi příměří mezi nevrzivými sousedy - obě strany se navzájem tolerují - ale současně také jeho křehkost. Stačí nějaká jiskra nebo změna podmínek vzájemného soužití a ta vynucená tolerance se může rychle proměnit v otevřený konflikt. Bývalá Jugoslávie poskytuje celou řadu takových příkladů a jejich dopad na soužití antagonických sousedů v Chorvatsku, Bosně, Makedonii či Kosovu.

Soužití etnických Romů a Slováků na východním Slovensku poskytuje klasický příklad lokální společnosti vyznačující se vysokým stupněm antagonické tolerance. Určitá míra symbiotiky, která tu existovala do druhé světové války, kde Romové poskytovali některé služby (hudba, výpomoc v zemědělství), za které je „gádžovská“ společnost odměňovala, se dávno vytratila a byla nahrazena legalistickým modelem spolužití, který Romům propůjčil nové pravomoci (právo na bydlení, zdravotní péči, výživu), což „bílým“ dopomohlo k upevnění přesvědčení, že romští „spoluobčané“ parazitují na jejich úkor. Navzdory sloganům a plánům socialistické a post-socialistické éry o blížící se integraci Romů do majoritní společnosti, propast mezi oběma skupinami se nezmenšuje, a napětí se zvyšuje.

Za takovýchto okolností se radikální přesun politické moci na východoslovenském venkově může stát tou jiskrou, která obě znepřátelené strany donutí k změně postoje. Nemyslím tu v prvé řadě na vypuknutí násilí či dokonce velkoplošného konfliktu jako například v bývalé Jugoslávii, ale spíše na oboustranné uznání, že růst politického kapitálu v romských rukách znamená novou kapitolu v místních dějinách. Jaké varianty tohoto vývoje se dají očekávat?

Scénář Lomnička

V první řadě tato politická „jiskra“ pravděpodobně urychlí již delší dobu trvající exodus slovenských starousedlíků z obcí, kde je jejich tradiční samovláda ohrožena rostoucím vlivem nové romské politické reprezentace. Začátek tohoto odlivu můžeme ovšem datovat do socialistické éry a industrializace východoslovenských měst v 50. a 60. letech 20. století, což motivovalo mladou venkovskou generaci k masovému přesídlování do měst. Protože městská migrace v rámci Slovenska měla daleko menší dopad na romskou populaci, struktura vesnických obcí se v průběhu 60. a 70. let začala radikálně měnit ve prospěch romského obyvatelstva. Tím se ovšem zvyšoval pocit ohrožení slovenských starousedlíků, což motivovalo další členy této skupiny k opuštění „rodné hroudy“. Tento populační vývoj nezbytně vyústil do ztráty mocenského monopolu zmenšující se „bílou“ menšinu, která nyní tvoří podmínky pro další vlnu vystěhovalců.

Rostoucí odhodlání k migraci jsem zaznamenal během předběžného průzkumu v obcích Richnava, Bystrany, Chmiňanské Jakubovany, Žehra a Jarovnice

- všechno komunity kde se nedávno Romové prosadili do vedoucích funkcí. „Bílí“ starousedlíci tento vývoj hodnotí převážně kriticky a nabádají mladou generaci k opuštění lokalit, které podle jejich mínění ztrácí jakoukoliv perspektivu. Opakují, že se tu jedná o vyhocení preferencí, které se vytvořily za posledních padesát let, ale podle slov informátorů představuje výměna mocenských pozic právě tu jiskru, která přesvědčila i kolísavé občany, že návrat do „normálních“ kolejí společenského života už není možný. To ovšem neznamená náhlý masový odchod převážné části „bílých“ menšiny. Pro drtivou většinu této skupiny představuje venkovský majetek jejich celkový kapitál nastřádaný během celého života a tento majetek už mnoho let ztrácí na ceně rostoucím počtem a vlivem romských sousedů. Nastolení romské „samovlády“ - jak to někteří starousedlíci definují - znamená další zřetelný propad cen nemovitostí v těchto obcích. Domy nacházející se v těsné blízkosti romského osídlení se staly téměř neprodejně. Z těchto okolností vyplývá, že nějaký masový exodus je neproveditelný i z čistě ekonomických důvodů. Co se odehrává v těchto obcích je spíše formulace nové strategie, která spočívá v jakési decentralizaci rodinného života. Zatímco v minulosti vesnická usedlost fungovala jako magnet pro všechny členy rozptýlené rodiny, dnes se naopak objevuje snaha přesunout tuto funkci do nových lokalit neobývaných Romy a umožnit posledním ochráncům ohroženého rodinného majetku rychlý únik v případě nutnosti.

Jak na takovýto vývoj budou reagovat místní Romové a zvláště jejich volení zástupci na obecních úradech? Nebylo by k údivu, kdyby se objevila určitá euforie spojená se symbolickou porážkou „gádžů“. Konec konců se tu jedná z velké části o lidi, kteří zavedli a obhajovali různé segregační mechanismy posilující polarizaci místní společnosti (rozdělené školy, oddělené bohoslužby, neformální zákaz bydlení Romů v „bílých“ částech obce, atd.), tak proč by jejich osud měl trápit oběti tohoto opresivního systému? Není těžké najít příklady škodolibosti, jako třeba reakce některých jarovnických Romů na nedávný požár v kulturním domě, který připisovali místním „gádžům“ a jejich potřebu odplaty za volbu romského starosty. Jsou tu ale samozřejmě i čistě praktické důvody posilující zvláště vesnickou romskou elitu. Jedná se tu z velké části o osoby, kterým se za posledních 10 - 20 let podařilo nashromáždit podstatný majetek, ale jejichž pole působnosti bylo omezovalo jak segregačními normami tak vyloučením Romů z politického života obce. Symbolickým i skutečným odchodem „bílých“ se těmito osobám poskytují nové možnosti podnikání. Jako dva příklady uvedu převzetí „gádžovských“ obchodů, ale i obytných domů. Nabytí nemovitostí v prestižní „bílých“ částech obce posiluje mocenské postavení této nové elity a zároveň dopomáhá k zvýšení blahobytu prodejem či pronájmem některých nemovitostí romským klientům. Proto není udivující, že se značná část romských lokálních zástupců rekrutuje právě z této skupiny.

Bylo by nespravedlivé a naivní odsuzovat oportunisty nové romské podnikatelské třídy jako nějaký zvláštní příklad amorálnosti vznikající venkovské elity. Pochybuji, že předešlé změny mocenských poměrů, které se odehrály na slovenském venkově za poslední století (myslím tu hlavně na nastolení Sloven-

ského štátu a poválečnou kolektivizaci), měly vyšší cíle a morálnější charakter. Co ale odlišuje tuto vznikající romskou elitu od předchozích variant, je její izolovanost od okolní společnosti. Zatímco odcházející třída „bíých“ obchodníků a lokálních politiků tvořila určité pojítko mezi vesnickými Romy a širším světem, nyní nastupující romská elita tuto funkci vykonávat není schopná. To znamená, že každodenní styk s normativní majoritní kulturou a jazykem (v obchodech, na úřadě) bude ještě více omezen než tomu již teď je. Tím může značně narůst pocit ghettoizace a s tím související vnitřní konflikty, jako tomu je například v obci Lomnička, kde úplný exodus „bíých“ vedl ke vzniku dysfunkční a do sebe uzavřené komunity, kterou i Romové z jiných obcí považují za bezperspektivní.

Panují ovšem i jiné názory na budoucnost homogenně romských obcí, kde se zmenšující vliv „gádžovské“ kultury a společnosti považuje za nutný krok k vytvoření jakýchsi autonomních „Romanistánů“ (podle příkladu jihoafrických Bantustánů), kde se aspoň částečně uskuteční sen určitých romských buditelů o dosažení národní samostatnosti (Barany 2002). Do jaké míry se tyto představy odrážejí v myšlení romských lokálních politiků se nedá zjistit bez cíleného výzkumu, ale stačí výlet do bulharského vnitrozemí aby se člověk přesvědčil jak vypadají regiony, které zaznamenaly velkoplošný odliv „bíých“ starousedlíků a nástup romských sousedů do jejich domů a obchodů. Podstatná část bulharského venkova prošla touto výměnou a zde se ukazuje, že „model Lomnička“ není jen nějaký hypotetický strašák. Výsledkem jsou hrůzostrašné zóny sociálního a hospodářského propadu, poznamenané rozpadajícími se příbytky, nespravovanými silnicemi, opuštěnými školami, a obyvateli žijícími ze sociální podpory a kriminálních aktivit.

Scénář „dělení moci“

Vlivný holandský politolog Arend Lijphart navrhl před mnoha lety formální dělbu politické moci jako kompromis pro znepřátelené skupiny v rozdělených společnostech. Lijphart vycházel z přesvědčení, že majoritní demokratické režimy vyvolávají pocity bezpráví u menšin, které díky volebním neúspěchům postrádají vlastní zástupce v orgánech státní moci (Lijphart 1969). Aby se tomu zabránilo, Lijphart navrhnul systém garancí formou dohodnutého počtu mandátů poskytnutých zástupci většiny zástupcům menšin(y) a popřípadě i právem na veto při zvláště závažných rozhodnutích. Tento systém „konsociální“ - na rozdíl od „majoritní“ - demokracie byl použit při řešení celé řady konfliktů, a jeho výsledky byly zvláště pečlivě zkoumány na území bývalé Jugoslávie. Prakticky všechny důležité dohody, od Daytonské v roce 1995, která pomohla ukončit občanskou válku v Bosně, až po nynější pokusy o smír v severní části Kosova, se zakládaly na formálním dělení moci podle konsociálního modelu (Hromadzic 2012).

Protože hlavním cílem tohoto politického uspořádání je poskytnutí garancí menšinám, že jejich zájmy budou zastoupeny i v případě volebních neúspěchů, přispělo toto řešení k zastavení odlivu členů menšin, kteří se cítili ohrožení (Srbové v Chorvatsku, Bosňáci v Republice Srbské, Albánci v jižním

Srbsku, ap.) a naopak umožnilo jejich návrat na území, odkud byli násilně vyhnáni. Z tohoto důvodu by se dalo uvažovat o využití tohoto politického řešení na zastavení odlivu „bílých“ starousedlíků z obcí, kde se cítí ohroženi přesunem moci v prospěch Romů a z toho vyplívajících změn v místní společnosti. Jestli je tento pocit ohrožení odůvodněný, není v tomto rámci podstatné. Podstatnější je otázka či romští obyvatelé - a zvláště jejich zástupci na obecním úřadě - mají zájem na zamezení odlivu „gádžů“ nebo to naopak vítají. Odpověď na tuto otázku může poskytnout jenom detailní výzkum v jednotlivých obcích. V případě kladné odpovědi si dovedu představit konstruktivní vypracování jakéhosi koaličního modelu dělení moci, který by mohl přispět k zmírnění napětí a zlepšení spolupráce na politické ale i každodenní mezilidské úrovni.

Scénář post-etnické susedstvo

Není to jistě náhodou, že právě v bývalé Jugoslávii, jejíž obyvatelstvo zaplatilo vysokou cenu za rozdělení společnosti, se po ukončení občanské války začal propagovat nový princip „post-etnického“ soužití. Vlastní termín postethnicity pochází z Ameriky a vyjadřuje moderní snahy o překonání perspektiv založených na etnicitě a skupinové identitě (Hollinger 1995). Experti na jugoslávskou společnost poukazují na velký historický význam institucí, které stmelovaly členy různých národností a konfesí, jako například bosňanský komšilik. Tento název označuje susedství a susedskost jako důležitý základ každodenního života v obcích a městských čtvrtích, kde převládala kulturní různorodost (Henig 2012). Toto oprášení starobylých pojmů sloužících k vypěstování solidarity mezi členy odlišných skupin, vytváří určitou regionální rovnoběžku k stredoevropskému chápání pojmu občanská společnost.

Je možné a účelné mluvit v souvislosti s napjatým až nepřátelským vztahem mezi etnickými Romy a Slováci o susedských vztazích, které v drtivé většině smíšených obcí neexistují a snad nikdy neexistovaly? Je nutné si uvědomit, že během mnoha staletí romského osídlení na Slovensku to byli převážně „gádžové“, kdo odmítali uznávat Romy za susedy, čímž vyryli tu první rýhu mezi vesnicí a osadou, která se postupem času prohlubovala a rozšiřovala až do dnešních rozměrů.

Ale vracím se k té jiskře za kterou jsem označil současný posun politické moci směrem k Romům. To znamená, že poprvé v dějinách se obrátila asymetrie místní nadvlády ve prospěch Romů. S takovým kapitálem je možné se vydat do různých, i ještě neprozkoumaných, krajů. Pokus o vybudování post-etnické společnosti je jedním z nich.

Bibliografie

Barany, Zoltan. 2002. *The East European Gypsies: Regime Change, Marginality, and Ethnopolitics*. Cambridge: Cambridge University Press

- Hayden, Robert. 2002. Antagonistic Tolerance: Competitive Sharing of Religious Sites in South Asia and the Balkans. *Current Anthropology*, 43 (2): 205 – 231
- Henig, David. 2012. „Knocking on my neighbour’s door’: metamorphoses of sociality in rural Bosnia. *Critique of Anthropology*, 32 (1): 3 – 19
- Hollinger, David A. 1995. *Postethnic America: Beyond Multiculturalism*. New York: Basic Books
- Hromadzic, Azra. 2012. „Once We Had a House“ - Invisible Citizens and Consociational Democracy in Post-war Mostar, Bosnia and Herzegovina. *Social Analysis*, 56 (3): 30 – 48
- Lijphart, Arend. 1969. Consociational Democracy. *World Politics*, 21 (2): 207 - 225.

Niekoľko poznámok k angažovanosti Rómov v kontexte 20. storočia.

Vzhľadom na tematické zameranie ostatných príspevkov, nebudem sa zaoberať vznikom a činnosťou rómskych politických strán, ktoré rozvíjali a rozvíjajú svoje aktivity predovšetkým po páde totalitných režimov v Európe. Prekonávajú „detské choroby“ svojej existencie, spájajú sa a rozpadávajú, vedú spory a bojujú o rómskeho voliča. Deje sa to na najvyšších, či regionálnych alebo lokálnych úrovniach.¹

Z hľadiska historického výskumu sú nedostatočne poznané aktivity Rómov v prospech svojho etnika z minulého vývoja v kontexte 20. storočia a ešte staršie. Predovšetkým vo východnej Európe, kde rómska problematika bola vnímaná a riešená ako otázka „sociálne zaostalých obyvateľov cigánskeho pôvodu“, sa nepredpokladala aktívna činnosť v etnickej, kultúrnej oblasti príslušníkov tohto spoločenstva. Paradoxne v danej sfére pretrvávalo celé desaťročia tabu, aj keď, ako uvádza E. Marušiaková, práve vo východných častiach Európy sa rozvinuli etnoemancipačné hnutia Rómov.² Výskumom v tomto smere sa zaoberali Angus Fraser, J. P. Liégeois, I. Hancock, v novšom období A. Bartosz, V. Achim, českí rovníci a pod.³ Napriek uvedenému, výskum je stále nedostatočný. Aj syntetickejšie práce o histórii Rómov nereflektujú vývoj koncom 19. storočia a ich potenciálnu participáciu pri formovaní novodobých národov a následne tvorbe moderných štátov. Po veľkej kalderašskej migrácii sa v historických prácach prechádza k predtým takisto tabuizovanému holokaustu. Rómske organizácie sa spravidla uvádzajú na konci publikácie, najpodrobnejšie ich vymenúva J.P. Liégeois, bez ďalšieho detailnejšieho sledovania tak veľkého množstva aktivít rómskych obyvateľov v minulosti.⁴

Príspevok sa bude orientovať na sprostredkovanie informácií o rôznych aktivitách na zakladanie spolkov, kultúrnych organizácií, osobitných individuálnych pokusov jednotlivcov v medzivojnovom období, vrátane poznatkov o Košiciach,

1 Jurová, A.: Pokus o pohľad na niektoré problémy vývoja Rómov na Slovensku v 90. rokoch. In: Internetový časopis SAV Košice, <http://www.saske/cas/3-1999/jurova.html>, Pečínka, P./2009/ Rómske strany a politici v Európe. Brno: Nakladatelství Doplněk, 196 s. MECEM/ RPA, Romano nevo il.

2 Marušiaková, E.- Popov, V.: Politiky zamerané na Cigánov/Rómov v strednej, juhovýchodnej a východnej Európe v období komunistického režimu. Slovenský národopis 58/2010, 3.

3 Liégeois, J.P.: Rómovia, Cigáni, kočovníci. Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy. Vydavateľstvo Charis s.r.o. Bratislava 1995. Hancock, I.: My, rómsky národ. Petrus Publishers, Bratislava 2005. Fraser, A.: Cikáni. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1997. Bartosz, A.: Neboj sa Cigána. Romani vodiči, Sobrance 2004.

4 Liégeois, J.P., c.d.

oživenie činnosti po skončení druhej svetovej vojny, ktorá vyvrcholila založením Rómskej medzinárodnej únie a potlačením akcií v krajinách bývalého východného bloku. Niekoľko desaťročné upadajúce pôsobenie jej členov viedlo k vytvoreniu konkurenčného Rómskeho národného kongresu a v súčasnosti Európskeho fóra Rómov a Travellerov pod záštitou Rady Európy. Mnohé tieto poznatky o minulosti nie sú známe nielen v laickej spoločnosti, ale ani v odbornej sfére, keďže výrazne dominujú práve najnovšie aktivity v rámci Európskej únie a jej inštitúcií.

Aktivity Rómov do druhej svetovej vojny

Ako uvádzajú zmienení autori, s výrazne nacionálnym odtieňom I. Hancock, pokusy Rómov o spájanie, stretnutia v masovejšom meradle na svoju ochranu sa vyskytovali už v minulých storočiach. Paneurópska rómska konferencia sa konala v roku 1879 v Kisfalú v Uhorsku, pričom rôzne odstredivé tendencie v Sedmohradsku neboli želateľné, ako to dokumentovali výsledky celouhorskeho sčítania Cigánov z roku 1893.¹

V lete 1905 sa konalo stretnutie rómskych lídrov v Bulharsku zhromaždených v Sofii, ktorí sa od vlády domáhali udelenia volebného práva Rómom. 1. júna 1906 caribaši (vodca) bulharských Rómov Ramadan Ali zhromaždil rómskych lídrov z celej krajiny a spísal petíciu požadujúcu rovnaké práva pre svoj národ. Bulharský národný parlament sa ňou nikdy nezaoberal.

V roku 1908 pripravila srbská rómska rodina Adamovičovcov žiadosť na založenie Národnej cigánskej asociácie v Amerike s cieľom zlepšiť bývanie a vzdelanie pre amerických Rómov. Rovnaké požiadavky predkladali prezidentovi Rooseveltovi o pár rokov ďalší rómski lídri.²

Na 12. júna 1913 sa avizovalo veľké zhromaždenie Rómov na Piatra Neamt v Rumunsku, aby zaplatili príspevok na odhalenie sochy Mihaila Kogalniceanu, žurnalistu, ktorý sa významnou mierou zaslúžil o zrušenie otroctva v tejto krajine. Koncom prvej svetovej vojny sa rómske aktivity rozvinuli výrazne v Poľsku, Rusku, Juhoslávii a v Rumunsku.³

V roku 1925 bola založená **Únia Cigánov v ZSSR**, v roku 1927 **Únia Cigánov Bieloruska**. V Moskve otvorili tri Školy pre cigánske deti, kde sa vyučovalo v cigánskom jazyku, v roku 1928 vyšla cigánska čítanka, v rokoch 1924 – 1938 vydali ďalších 60 titulov literatúry. V roku 1931 otvorilo s veľkou pompou svoje brány moskovské divadlo Romen, ktoré však bolo pod štátnou kontrolou a aj prostredníctvom jeho kultúrnych projekcií, napriek mnohoznačnému označeniu, presadzovala sa asimilačná politika. Celoruská rómska únia pod vedením Alexandra Germanova stále úspešnejšie koordinovala asi tridsať rómskych remeselníckych

1 Hancock, I., c.d. Jurová, A.: Rómovia na južnom Slovensku na základe celouhorskeho súpisu z roku 1893 (problémy početnosti, národnostnej príslušnosti). In: ŠUTAJOVÁ, J. – ĎURKOVSKÁ, M.(eds.): Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (Identita a politika II). UNIVERSUM Prešov, ISBN 978-80-89046-53-9, Prešov 2008, s. 211-219. (vyšlo2009)

2 Hancock, I., c.d.

3 Tamže. Tiež Fraser, A., c.d.

družstiev v Moskve a päťdesiat jednotných majetkov v západnej časti Sovietskeho zväzu. Najväčší z nich tvorilo asi sedemdesiat rodín, ktoré v Krikunove na Kaukaze chovali kone pre Červenú armádu. Všetky aktivity zastavil Stalin svojou menšinovou politikou.¹

V Rumunsku bola založená **Všeobecná asociácia Rómov** v Claboure a medzi rokmi 1930 – 1934 vydávala žurnál Rómska rodina. Organizáciu **Všeobecnú úniu Rómov** v Rumunsku založil Neróm Lazarescu Lazurica, ktorá v roku 1933 zorganizovala medzinárodnú konferenciu pod názvom **Zjednotení Cigáni Európy**. V Košiciach sa zachovali ojedinelé zmienky o kontaktoch s rumunskými aktivistami a účasti na tejto pre Rómov mimoriadne dôležitej akcii. Lídrom konferencie sa stal vzdelaný Róm Gheorghe Nicolescu, ktorý inklinoval k integrácii a vzdelávaniu svojho národa. Padli tu návrhy na založenie rómskej knižnice, nemocnice, univerzity. Konferencia sa domáhala tiež inštitucionalizovať medzinárodný program pre komunikáciu a spoluprácu medzi reprezentantmi rómskych skupín z rôznych krajín, špecifické ciele sledovali posilnenie zmyslu etnickej solidarity a boj proti sociálnej nerovnosti. Bola prijatá prvá verzia národnej rómskej vlajky, pozostávajúca z dvoch pruhov - modrej farby, symbolizujúcej oblohu a zelenej, predstavujúcej zem. Podujatie malo veľký medzinárodný ohlas, aj keď tlač komentovala túto udalosť so sarkazmom.²

Aktívni jednotlivci

Napriek odmietavým postojom či istému znevažovaniu pokračovali rómski lídri vo svojich zámeroch a dokonca sa jednotlivci pokúšali presadiť aj na základe približovania sa mocenskej štruktúre ostatnej spoločnosti. Aj keď I. Hancock prehlásil, že rómska spoločnosť nie je monarchistická, treba konštatovať silné tendencie prehlasovať sa za rómskych kráľov, cisárov v Rumunsku a kráľom sa chcel stať ešte v 90. rokoch na Slovensku ing. Ján Farkaš.

Rómska kráľovská línia v Poľsku majetnej kalderašskej rodiny Kwiekovcov na konci 20. rokov bola potomkami otrokov oslobodených v Rumunsku. Dokázali založiť dynastiu, ktorú uznávala polícia a vládni úradníci, ktorí schvaľovali ich voľbu. Samozrejme aj tu prepukala rivalita a boj o moc. Michael Kwiek II. v roku 1930 nahradil na tomto poste svojho otca kráľa Gregora, pravidelne vynášal súdy a v roku 1932 vyhlásil paneurópsku púť, na ktorej cestoval v spoločnosti „strážcov, sekretárov a detektívov“. Počas tejto cesty navštevoval aj ČSR – užhorodskú školu, Košice, poľskí Rómovia sa vyskytovali na severnej Morave.³ O dva roky neskôr vyhlásil svoj cieľ vytvoriť rómsky štát na brehoch rieky Gangy v Indii, v pôvodnej domovine. Svoj plán neuskutočnil, keďže bol nútený abdikovať v prospech Mathiasa Kwieka a Poľsko opustil. Mathias predložil vláde množstvo návrhov na občiansku a sociálnu reformu pre rómsku populáciu. Anticiganizmus v majoritnej spoločnosti a vnútorné spory v rómskej komunite respektíve vo vlastnej rodine v súťaži o trón bránili realizácii prednesených návrhov a požiadaviek v praxi. Rivali, Jozef Kwiek,

1 Hancock, I., c.d. Liégeois, J.P.

2 Hancock, I., Liégeois, J.P., Bartosz, A.

3 Zmienky sa nachádzajú v dobovej tlači. Tiež J. Kolarčík – Fintický.

ktorý mal svoj plán na vytvorenie rómskej krajiny dokonca v južnej Afrike a Bazil Kwiek, ktorý predtým pomáhal zosadiť kráľa Michaela, so svojimi plánmi neuspeli.

Úspech zaznamenal v roku 1937 Janusz Kwiek, keď požiadal varšavského arcibiskupa o uznanie za kráľa rómskeho národa v tejto krajine. Rozoslal pozvánky mnohým predstaviteľom štátov Európy a bol korunovaný ako Janos I. pred zrakmi tisícok ľudí na Národnom vojenskom štadióne so "všetkou prislúchajúcou pompou a ceremóniou" 4. júla 1937. V korunovačnej reči avizoval požiadať Musoliniho o pridelenie pôdy v Abesínii, aby sa tam Rómovia mohli usadiť. V Nemecku sa objavili návrhy na potopenie lodí, no prevládli zábery rómsku populáciu vyhladiť, než ju sťahovať. Po nacistickej invázii do Poľska bol Kwiek popravený, keď odmietol spolupracovať s jednotkami smrti. V povojnovom chaose sa za kráľa prehlásil Rudolf Kwiek, no Kwiekovská dynastia už nebola životaschopná, viacerí členovia odišli do Francúzska a podieľali sa na tamojších rómskych aktivitách.¹

I. Hancock tvrdí, že jediná ďalšia organizácia vytvorená pred vojnou bola v Grécku. Údajne ju založili dve rómske ženy, pravdepodobne pôvodom z Juhozávia. Nazývala sa **Panhelénska kultúrna asociácia gréckych Rómov**.²

Rómovia a Košice

V období medzi dvomi vojnami predstavovali Košice spoločenské, kultúrne, obchodné i finančné centrum východných oblastí Slovenska. Podľa policajného súpisu z roku 1924 žila v Košiciach jedna z početných rómskych komunít, ktorú tvorilo 771 osôb (celkový počet obyvateľov mesta bol vtedy v počte 52 898 osôb), z nich malo 755 osôb v meste aj domovskú príslušnosť (relevantná podmienka pre uplatnenie a naplnenie občianskych práv). 131 Rómov si ako povolanie uvádzalo hudbu. Rómska komunita tu bola počas 1. ČSR značne vyspelá a časť Rómov, významných primášov žila v centre mesta na Hlavnej ulici, Kováčskej, Mäsiarskej, Hradbovej a k imidžu „pánskych“ Rómov nepatrili kontakty s osadovými Rómami, žijúcimi v Táboře. Okrem drobných remeselníkov, priekupníkov, výrobcov váľkov a pod. aj viacerí chudobnejší hudobníci, či poskytovatelia rôznych služieb a vykonávatelia viacerých profesií žili koncentrovane na vtedajších uliciach Delostrelecká, Dýmková, Vysoká, Veselá, Dlhá, Turecká, Tatárska, Tulipánová a ďalších v západnej časti Tábora pod Moldavskou cestou. Sociokultúrne rozdiely v rómskej komunite v Košiciach sa premietali nielen do odlišných spôsobov a kvality bývania, rozdielov v poskytovaní kvality hudobnej produkcie, ale aj vo vzdelávaní svojich detí u významných primášov a v začleňovaní detí do iných typov škôl. Život týchto vyspelých a majetných rodín bol úzko spätý so spoločenskými udalosťami v Košiciach, oslavami, plesmi a noblesným životom medzivojnových kaviarní, hotelov a vinární. Najlepší cigánski primáši a ich bandy hrávali v luxusných hoteloch akými boli grandhotel Schalkház, hotel Európa alebo luxusná kaviareň Astória. Tradičné dlhoročné cigánske bály sa pravidelne usporadúvali práve v Schalkháze, keď si organizátori prenajímali všetky priestory grandhotela.

¹ Hancock, I., Bartosz, A., Liégeois, J.P.

² Hancock, I.

Pomery v Táboře sa naopak zhoršovali nielen prirodzenými populačnými prírastkami, na prehlbovaní sociálnych problémov košických Rómov sa podieľal aj silnejší imigračný potenciál vidieckeho rómskeho obyvateľstva, najmä počas prehlbujúcej sa hospodárskej krízy na prelome 20. a 30. rokov. Odhady v 30. rokoch hovoria o prudkom vzraste Rómov v meste až na vyše 2000 osôb.

Jozef Kolarčík-Fintický, ako známy pedagóg rómskych detí, nadšený etnograf-amatér, rozhlasový redaktor, vo svojom dobovom svedectve vyzdvihuje viacročné účinkovanie školského orchestra cigánskej školy v Košiciach, založeného jej učiteľom K. Pačenovským. Žiaci pravidelne a úspešne koncertovali medzi košickou verejnosťou a získavali pre školu peniaze na zabezpečenie hudobných nástrojov a na krytie školských potrieb. Boli to nielen učebnice, zošity a písacie potreby, ale aj knihy do knižnice, ktoré údajne požičiavali či darovali ostatným mestským školám v chudobných štvrtiach. Už v roku 1926 začala pôsobiť **Unia čl. cigánskych hudobníkov**, odbočka Košice na čele s primášom Belom Illéšom, bývajúcim v Táboře na Tulipánovej ulici. Aj neskoršie pramene spolku Lavutarisz uvádzajú dlhodobú spoluprácu s týmto školským orchestrom a podiel na jeho materiálnom vybavení.

V roku 1934 školský orchester prispel k úspešným predstaveniam hry Cigánska svadba, ktoré vzniklo za účasti členov dramatickej družiny Kultúrneho a sociálneho spolku Cigánov pri Mestskom osvetovom zbore (myslíme si, že ide o predchodcu spolku Lavutarisz). Autor hry Gabriel Kríž v spolupráci s učiteľom Pačenovským „ušil“ veselohru so spevmi a tancami, podľa dobovej tlače, priamo na mieru rómskych hercov, získavaných v Táboře. Opakované predstavenia vo viacerých mestách a pre rôzne spoločenské vrstvy zvýrazňovali príťažlivosť prezentácie rómskej kultúry vo vtedajšej spoločnosti. Kontakty medzi mestami a školami v Užhorode a Košiciach, spoluprácu medzi tamojšími učiteľmi potvrdzuje aj iný zdroj informácie o uvedení podobnej hry Pytačky, autora Hegedüša, s ktorou úspešne vystupovali užhorodskí žiaci a ich rodičia. Aj oni prichádzali do Košíc, aby v rozhlasovom štúdiu účinkovali s rôznymi variantmi hudobných a dramatických produkcií. Zmienené hudobno-divadelné kolektívy za účasti žiakov úspešne vystupovali na oslavách výročí príchodu Rómov do Európy a na Slovensko, či priamo založenia prvej cigánskej školy v ČSR.

Už na začiatku 20. rokov museli rómske kapely čeliť tvrdým útokom a obvineniam zo šírenia maďarizácie zo strany profesionálnych hudobníkov, prostredníctvom ich odborového združenia. Rezolúciou z roku 1924 sa domáhalo veľmi striktných zákrokov voči rómskym kapelám a všemožne marilo ich niekoľkoročné pokusy o vytvorenie vlastnej odborovej organizácie rómskych hudobníkov. Tieto rozpory nútili rómskych hudobníkov prijímať aj nevýhodné podmienky pri svojom účinkovaní a pod tlakom „zamestnávateľov“ hrávali bez zmluvne dohodnutého honoráru len za peniaze „vzsbierané na tanier“. Po ustanovení sa zmienenej Únie československých cigánskych hudobníkov pre ČSR v roku 1926 so sídlom v Košiciach sa taktikou znemožnenia činnosti stalo odmietanie schválenia stanov Ministerstvom vnútra. Únia napriek tomu vystupovala v meste aktívne aj v nasledujúcom období.

Košickí Rómovia pravidelne koncertovali aj v dusivej atmosfére moldavského prípadu a opakovane otvorene deklarovali svoju príslušnosť k československému štátu. Svoju solidaritu a lojálnosť demonštrovali na všetkých akciách a výročiach vzniku štátu či oslavách iných významných sviatkov a udalostí novodobých dejín. Pri príležitosti 10. výročia vzniku ČSR v roku 1928 pripravili predstavitelia mesta už na konci júna veľký *monstrekoncert cigánskej hudby*, ktorý sa konal v Sokolskom sade pri stanici za účasti 15 rómskych kapiel, popredných primášov z Košíc a celého Slovenska. Miestna tlač opisovala koncert ako veľkolepý, česť dirigovať týmto spojeným kapelám pripadla významnému a medzinárodne známemu hudobníkovi *Františkovi Horváthovi – kráľovi primášov*. Po spoločných skladbách prebiehala aj súťaž a ocenenie výnimočných primášov a ich schopností. Z košických hudobníkov mohli členovia mestského zastupiteľstva, množstvo čestných hostí a radoví poslucháči obdivovať umenie Belu Illéša, Jána Orgována i Štefana Bundzika, Výnimočnosť tejto kultúrnej udalosti so širokým ohlasom vynikla aj v porovnaní s koncertom vojenskej hudby, usporiadanom na ďalší deň.

Napriek pokračujúcim útokom československého združenia hudobníkov i nevráživej atmosfére v meste neprestávali byť rómski hudobníci aktívni, nahrávali aj v roku 1929 v slovenskom rozhlase v Košiciach. Takisto sem prichádzali účinkovať aj ďalšie vynikajúce rómske kapely z miest i vidieka východného Slovenska i Podkarpatskej Rusi.

Všeobecné zhoršovanie sociálnej situácie nehudobníckych rodín spojené s prisťahovaním ďalších Rómov z vidieka do Košíc a zvyšujúce sa napätie medzi majoritou a kriminalizovanou minoritou viedli predstaviteľov českej inteligencie (lekárov, pedagógov) k intenzívnej činnosti v prospech rómskeho etnika. Vyústila do založenia **Ligy pre kultúrne povznesenie Cigánov** v roku 1929, v rámci ktorej praktickým spôsobom riešili aktuálne problémy rómskych obyvateľov mesta v závislosti na finančných a iných subvenciách jednotlivcov i mestských orgánov. Z dostupných materiálov je zrejماً kritika členov spolku adresovaná zdĺhavému postupu zodpovedných orgánov pri riešení naliehavých otázok, týkajúcich sa chudobných, nielen rómskych vrstiev mesta. Českí lekári angažujúci sa veľmi aktívne na politickom a spoločenskom živote mesta sa stali tiež iniciátormi **Spoločnosti pre štúdium a riešenie cigánskej otázky**, na ktorú sa transformovala v roku 1930 predchádzajúca Liga. Na jej čele stáli lekári dr. J. Stuchlík, psychiater, dr. Měska, primár kožného oddelenia, dr. Klíma, mestský „fyzik“ a ďalší. Záber činnosti sa rozšíril z predchádzajúcich zdravotno – sociálnych aktivít spolku na realizáciu vedeckého výskumu rómskej problematiky v rámci svojej špecializácie, sprístupňovanie nadobudnutých poznatkov prostredníctvom odborných prednášok a diskusií, publikačných výstupov, nadobúdaním a udržovaním medzinárodných kontaktov s vedcami a spoločnosťami v Rumunsku, Maďarsku, Nemecku. Intenzívna spolupráca s dr. Štampachom vyústila do vydania jeho práce *Dítě nad propastí* v roku 1933 v rámci edičnej činnosti Spoločnosti, kde okrem iného vyjadroval rozporuplné stanovisko k separovanému vzdelávaniu rómskych detí vo vznikajúcich cigánskych školách. Spoločnosť sa snažila o všestrannú podporu

existujúcich i novo vznikajúcich škôl i tried, všetkých kultúrnych aktivít, ktoré Rómovia samostatne boli schopní predviesť – už spomínané divadelné hry spojené s hudobnou produkciou, rôzne celovečerné dramatizácie národných zvyklostí i literárnej tvorby národných autorov (K. H. Mácha: Cikáni a pod.). Medzinárodné kontakty povzbudzovali pokračovať vo všestrannej činnosti na prospech rozvoja rómskeho etnika, ocenenia sa dostalo aj zo strany poľského rómskeho kráľa Janusa Kwieka, všeobecne akceptovaného rómskeho reprezentanta v Európe, počas jeho návštev v užhorodskej cigánskej škole i na vystúpeniach počas osláv 500. výročia príchodu Rómov na naše územie. Podľa dobovej tlače tieto rozsiahle kultúrne akcie prebiehali počas roku 1937, ale aj na jar v roku 1938 pred blížiacim sa 20. výročím vzniku ČSR. Dialo sa tak zároveň za stupňujúceho sa napätia a tlaku vonkajších nacistických i domácich nacionalistických síl.

Nemožno tu však obísť ani podporu športových aktivít v rámci Spoločnosti, ktoré viedli k vzniku samostatného **Športového klubu slovenských Cigánov Roma Košice** v roku 1930, a jeho existencia sa oficiálne zaevidovala od marca 1931. Futbalový rozhodca F. Švejda, obvodný policajný inšpektor V. Čížek a policajný úradník V. Immerglücker iniciovali jeho založenie a prijatie do Medzinárodnej futbalovej federácie. Športové výsledky klubu boli počas jeho existencie veľmi slabé, podstatná bola aktivizácia rómskych obyvateľov aj v tomto smere a opätovný impulz pre zakladanie podobných športových klubov v mestečkách a dedinách východného Slovenska. Jeho členmi boli vlastne hrajúci hudobníci, takže klub sa tešil veľkej popularite usporadúvaním plesov pre svojich fanúšikov. Veľký ohlas mal zájazd tohto ŠK Roma do pobaltských krajín v roku 1933, kde podľa správ medzinárodnej tlače sa účastníci stretli s veľkým úspechom kvôli skvelej reprezentácii Československa, keď okrem zohratých priateľských futbalových zápasov pravidelne vystupovali v kaviarňach a v rozhlase nahrávali platne s hudbou F. Lehára a E. Kálmána. Účastník tohto zájazdu Laci Berki, ako jediný Róm behal v tom čase košický maratón mieru.

Košice sa stali aj sídlom ďalšieho podporného spolku pre Rómov, **„Lavutarisz – kultúrny a sociálny spolok Cigánov na Slovensku“**, oficiálne založeného 5. júna 1936. Aj keď sa v korešpondencii s Mestskou radou označuje za jediný spolok pre Cigánov, ktorý ma ušľachtilé ciele „*pracovať medzi slovenskými Cigánmi na zvýšení mravnej, kultúrnej a sociálnej úrovne života duševného i spoločenského....*“, z výpočtu akcií (vybavenie školského orchestra), enormne rýchleho nárastu počtu svojich členov (v jeseni 1936 už 525 členov), možno dedukovať pokračovanie predchádzajúcej činnosti Kultúrneho a sociálneho spolku pri mestskom osvetovom zbere a snahu presadiť snád' osobné ambície odčlenením sa či vytvorením vlastnej členskej základne zvýrazniť dôležitosť svojich zámerov. Chudoba nezamestnaných rómskych členov spolku, odkázanosť na podporu mesta nútila ich naďalej ku spolupráci s ostatnými združeniami, spolkami sledujúcimi odstraňovanie sociálnych problémov v rómskej komunite a pozdvihovanie kultúrnej úrovne.

Opakovane a neúspešne sa v rámci spolku Lavutarisz počas rokov 1937 – 1938 pokúšal o založenie samostatného **Odborného živnostenského spoločenstva**

rómskych hudobníkov pre územie Slovenska pracovník Policajného riaditeľstva v Košiciach J. Pačaj (Pačai). V dejinách robotníckeho hnutia v Košiciach sa na jeho aktivity v súvislosti s prípravou volieb v roku 1937 spomína ako na kurióznou epizódu. Agilný policajný pracovník založil tzv. Ľudovú stranu, za ktorú chcel aj kandidovať do mestského zastupiteľstva. Väčšinu hlasov očakával od chudobných obyvateľov cigánskeho Tábora, ktorých si chcel získať potravinovými balíkmi. Miestne vedenie KSČ odporučilo darčeky prijať, no nezabudnúť „kto bojuje za záujmy najchudobnejších“. Svojou akciou pán Pačaj (Pačai) nahnal rozhodujúce množstvo hlasov kandidátom komunistov.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky nepovolilo v roku 1940 presun spolku Lavutarisz do Prešova.¹

Na ceste k založeniu Medzinárodnej rómskej únie

I. Hancock znovu tvrdí, že v povojnovom období boli Rómovia v Európe paralyzovaní a nechotne pristupovali k priznaniu svojej etnickej príslušnosti na verejnosti, vyhýbali sa priťahovaniu pozornosti cez skupinové úsilie. V Nemecku sa až do roku 1947 museli Rómovia skrývať pre hrozbu zaradenia do pracovných táborov. Tieto skutočnosti prežívali aj Rómovia vo východoeurópskych štátoch. Napriek tomu sa už po skončení vojny začali domáhať svojich práv a pokúšali sa zakladať menšinové organizácie, odvolávajúc sa aj na účasť pri oslobodzovacích bojoch.

Už 6. marca 1945 vznikla v Bulharsku **Zjednotená organizácia cigánskej menšiny** na čele so Šakirom Pašovom, aktivistom, funkcionárom KS, zakladali sa pobočky, vychádzali noviny Hlas Cigánov premenované na Nevo drom (Nová cesta), tiež pôsobilo Ústredné cigánske hudobné divadlo. Situácia koncom 40. rokov vo formujúcom sa „ľudovodemokratickom tábore“ zlikvidovala tieto zárodoky prejavov ambícií Rómov v nových spoločensko-politických pomeroch.²

Na Slovensku došlo k pokusu o vlastné zastúpenie rómskej menšiny už po februári 1948, keď nová politická moc odmietla **Združenie slovenských Cigánov** pre prílišné politické ambície. K opakovaným pokusom dochádzalo na začiatku 50. rokov (Holomkovci), v roku 1957 spracoval návrh na Zväz Cigánov významný aktivista Anton Facuna. Ten bol neskôr jedným z jeho zakladajúcich členov v roku 1968.³

Aj v Maďarsku vznikla v roku 1957 **Maďarská cigánska kultúrna asociácia** na čele s Máriou László, no bola zrušená po dvoch rokoch, keď sa pokúšala pre-

1 Jurová, A. – Zupková, E.: Rómovia v Košiciach v 1. ČSR v kontexte doby i regiónu (1918 – 1938). In: Romano nevo lil, č. 835-839/2008, s. 12- 13. Jurová, A.: Rómovia v Košiciach. In: Klúče k dejinám Košíc. Dejepisná čítanka. UNIVERSUM 2009.

2 Marushiaková, E. – Popov, V., c.d.

3 Jurová, A.: Rómska problematika 1945 – 1967. Dokumenty. ÚSD Praha 1967. Pavelčíková, N.: Některé obecné problémy koncepce vztahu komunistického režimu k minoritám v letech 1948 -1989 (na příkladu romského obyvatelstva v ČSR). In: NOSKOVÁ, H.: *K problémům menšin v Československu v letech 1945 – 1989. Sborník studií.* Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 139 – 214. Cit. s. 163, 165, 168

meniť na menšinovú /národnostnú/ organizáciu. V 70. rokoch začal však pôsobiť Cigánsky výbor a rozvíjal aktivity hlavne v kultúrnej oblasti.¹

Špecificky sa vyvíjala situácia v bývalej Juhoslávii, ktorej rómski aktivisti sa neskôr zapojili do prípravy na vznik medzinárodnej rómskej organizácie. V roku 1969 vyšiel článok o plánovanom vytvorení organizácie s cieľom dosiahnuť štátuť „národnosti“. Na čele týchto aktivít stal Slobodan Berberski, partizán, komunistický funkcionár, politický väzeň, osobný priateľ Tita. 20. apríla 1969 vznikla **Rómska asociácia**, ktorá v 70. rokoch mala viac ako 60 pobočiek. S podporou štátu sa rozvíjali rôzne kultúrne aktivity, v rómčine sa vydávali knihy, v Kosove pôsobila rómska televízia, vysielať rozhlas v rómčine. Hnutie juhoslovanských Rómov zohralo významnú úlohu nielen pri založení Medzinárodnej rómskej únie, ale juhoslovanskí aktivisti stali na jej čele aj počas nasledujúceho vývoja.²

Treba konštatovať, že tak ako niektorí Kwiekovci z Poľska aj Rómovia z ďalších krajín odišli po skončení vojny do Francúzska a zapájali sa do prebiehajúceho diania v rómskom hnutí. V roku 1959 rumunský Róm lonel Rotaru si „požičal“ titul z bývalých otrokárskeho panstiev vo Valašku a dal si meno Vajda Vojvod. Získal si dostatočnú podporu Rómov vo Francúzsku a vyhlásil sa za Najvyššieho vládcu rómskeho národa. Využíval stereotypy Nerómov pre vlastný prospech, vytvoril si imidž charismatickej osobnosti, priťahoval pozornosť médií celého Francúzska. Založil dve rómske organizácie **Národnú rómsku organizáciu** (nie veľmi úspešnú) a **Svetovú rómsku komunitu**. Inšpiráciu čerpal od Kwiekovcov a získal podporu z Poľska a Kanady. Rotaru (Vojvod) vypracoval elaborát, nacionálny plán pre Rómov, v ktorom zahrnul vytvorenie autonómneho teritória vo Francúzsku a samostatnej materskej krajiny v Somálsku. Žiadal vzdelávanie, zrušenie zákonov proti Rómom, rozvoj rómskeho jazyka a literatúry a vojnové odškodnenie od nemeckej vlády. V Bruseli založil Rómske kultúrne centrum a dokonca začal vydávať rómske pasy. To znepokojilo francúzske vládu, ktorá v roku 1965 postavila Svetovú rómsku komunitu mimo zákon. Rotaru (Vojvod) však naďalej pokladal za prioritu vytvorenie geografickej materskej krajiny Romanestan.³

V roku 1965 sa Svetová rómska komunita neúspešne pokúsila o vytvorenie únikovej organizácie pod názvom **Medzinárodná rómska komisia** na čele s francúzskym Rudarom, Vanko Roudom. Namiesto vydávania pasov sa koncentroval na záležitosť odškodnení. Podnietil vytvorenie spolupracujúcich orgánov v iných krajinách, ako Cigánska rada v Británii, Rada nordických Rómov vo Švédsku. Od roku 1972 pôsobili 23 medzinárodných organizácií v 22 krajinách. V tom období boli v Československu existujúce Zväzy zrušené, ale v USA a Kanade, vo Fínsku, v Grécku, Španielsku, v Austrálii a inde vznikali rómske organizácie ako členovia celosvetovej rómskej aliancie. Možno konštatovať, že v 60. rokoch sa úspešne a na masovom základe rozvíjalo evanjelizačné rómske letničné hnutie.⁴

1 Marushiaková, E.- Popov, V., c.d. Dupcsik, Csaba: A Magyarországi Cigányság Története. Osiris Kiadó, Budapest 2009.

2 Marushiaková, E. – Popov, V., c.d.

3 Hancock ,I., Liégeois, J.P.

4 Fraser, A., c.d.

V roku 1971 zorganizovala Medzinárodná rómska komisia prvý svetový rómsky kongres. Konal sa v Orpingtone neďaleko Londýna od 8. do 12. apríla a financovala ho Svetová rada cirkví a indická vláda, zúčastnili sa na ňom reprezentanti z Indie a asi z ďalších dvadsiatich krajín sveta. Bola potvrdená rómska zelenomodrá vlajka z kongresu v roku 1933, doplnená o červenú 16-ramennú čakru a stala sa symbolom rómskeho národa, rovnako hymna s textom od Jarka Jovanoviča. Kongres odsúdil hanlivé pomenovanie Cigán a jeho ekvivalenty, samotná organizácia sa premenovala na **Comité International Rom**, Vanko Rouda bol potvrdený vo funkcii prezidenta, Slobodan Berberski sa stal predsedom kongresu. Medzinárodná rómska komisia sa stala stálym sekretariátom a výkonnou zložkou prezidia kongresu. Malo sa vytvoriť 5 stálych komisií (pre sociálnu oblasť, vojnové zločiny, jazykovú štandardizáciu, kultúru a vzdelávanie), o prednesených požiadavkách sa začali vyjednávania s Radou Európy. V roku 1974 bol založený Indický inštitút rómskych štúdií v Čandigare v Pandžábe a začal vychádzať oficiálny orgán Rómskej únie žurnál Roma.¹

Jednotlivé kongresy

Druhý svetový kongres Rómov sa konal v Ženeve od 8. do 11. apríla 1978, s účasťou 60 delegátov a pozorovateľov z 26 krajín. Jeho prezidentom bol MUDr. Ján Cibula, lekár pôvodom z Československa, v emigrácii žijúci vo Švajčiarsku. Generálnym tajomníkom sa stal Šaip Juzuf z Juhoslávie. Na kongrese sa zdôraznila výraznejšia spojitosť s Indiou, zúčastnilo sa na ňom viac zástupcov z Indie, ktorí žiadali kongres o vznesenie požiadavky na udelenie mimovládneho štatútu v rámci OSN. Na tomto kongrese bolo cítiť vytvorenie ideologicky odlišných frakcií. Hoci nebol zrejmý zámer opustiť Medzinárodnú rómsku komisiu, jej predstaviteľ Vanko Rouda mal odlišné názory na organizáciu druhého kongresu aj na existenciu pracovnej komisie, ktorá by mala za úlohu prípravu nasledujúceho medzinárodného stretnutia. Táto komisia sa nazývala **Romano Internacionalno Jekhetanibe** alebo **International Romani Union (Medzinárodná rómska únia)** a tento názov postupne nahradil označenie Medzinárodná rómska komisia.

Kongres v Ženeve pripravil zároveň petíciu, ktorou formálne požadoval udelenie konzultačného štatútu v rámci OSN. Požiadavka bola prezentovaná rade mimovládnych organizácií OSN v roku 1979 osobne delegáciou na čele s čestným prezidentom IRU Yul Brynnerom, členmi boli tiež kanadský rómsky aktivista Ronald Lee, John Tene z Bostonu ai. Štatút bol udelený v nasledujúcom februári 1980. Možno poznamenať, že predchádzajúca Medzinárodná rómska komisia predložila žiadosť o uznanie Rómov komisii pre ľudské práva OSN už v roku 1968, no nebola prijatá.²

Nasledujúci kongres IRU sa konal v Göttingene 16.-20. mája 1981, zúčastnilo sa na ňom 300 delegátov z viac než 20 krajín sveta. Tento míting organizovala Liga nemeckých Sintov a čiastočne ho podporila Asociácia ohrozených národov. Vo vedení IRU si zachovali rozhodujúce postavenie zástupcovia z Juhoslávie,

1 Tamtiež.

2 Hancock, I., Fraser, A., Liégeois, J.P.

prezident Sait Balič a generálny tajomník Rajko Djurič. Hlavnou témou kongresu bolo prenasledovanie Rómov v tretej ríši a počas druhej svetovej vojny. Nemecké vlády dovtedy, napriek svedectvám, odmietali priznať odškodnenie a uznať rómske straty počas nacistizmu.¹

Od 4. do 13. apríla 1990 sa konal štvrtý svetový kongres Rómov vo Varšave, čiastočne sponzorovaný UNESCO. Na čele IRU sa udržal ako prezident Rajko Djurič a generálnym tajomníkom sa stal Emil Ščuka. Nasledujúca dekáda zaznamenala pokračujúci chaos vo vedení a organizácii IRU, ktorý bol čiastočne spôsobený rozsiahlymi zmenami v postkomunistickej Európe. Problémy žiadateľov o azyl skomplikovali situáciu a žiadosti o kompenzáciu za nacistické zverstva vyvolali potrebu Rómov začať efektívnejší dialóg s nerómskym svetom. Množili sa otázky okolo praktík samotného vedenia IRU a rástlo podozrenie z nekalých praktík pri nakladaní s finančnými prostriedkami za odškodnenie.²

Najväčší počet Rómov migroval z novovzniknutej Českej republiky, aj ťažisko vedenia IRU a členstva sa presúvalo do východoeurópskych krajín. Okolo organizovania nasledujúceho kongresu sa zvädzali tvrdé zákulisné boje. Predstavitelia českých Rómov pripravili bombastický piaty kongres IRU, ktorý sa konal v Prahe 24. – 28. júla 2000. Emil Ščuka, predchádzajúci generálny tajomník sa s pomocou silnej frakcie nechal zvoliť za prezidenta.

Na 5. kongrese prijali zástupcovia Rómov „*Deklaráciu rómskeho národa*“, v ktorej sa otvorene prehlásili za národ. „*Sme národom, máme rovnakú tradíciu, rovnakú kultúru, sme rovnakého pôvodu, hovoríme rovnakým jazykom. Nikdy sme sa neusilovali vytvoriť rómsky štát a nechceme tak urobiť ani teraz, o to viac, že nová spoločnosť a nová ekonomika prispievajú k zníženiu významu štátu v tradičnom zmysle slova – ako subjektu, ktorý by mal organizovať svojich občanov*“. Na inom mieste Deklarácia pokračuje textom: „*Uvedomujeme si, že hlavný rys rómskeho národa, t.j. fakt, že tento národ sa neusiluje podoprieť svoju národnú identitu založením vlastného štátu, môže byť v dnešnej dobe zdrojom inšpirácie pre slobodu a právne cítenie každého človeka a významne prispieť k úspešnému fungovaniu globálneho spoločenstva*“.

*Máme sen, ktorý sa usilujeme naplniť: ako národ sa obraciame na ľudstvo so žiadosťou, aby sme sa mohli prezentovať ako národ, ktorým sme ...*³

Medzinárodná rómska únia vytvorila vlastne legislatívne a exekutívne orgány virtuálneho rómskeho štátu. Kabinet tvoria komisári (po pražskom kongrese vysokí komisári) pre jednotlivé oblasti – školstvo, kultúra, sociálne záležitosti atď. Parlament IRU pozostáva z početne obmedzených delegácií jednotlivých krajín sveta, pričom tento orgán volí prezidenta IRU. Existuje tiež virtuálny medzinárodný súd a pod. IRU však zostala najväčším zastupujúcim orgánom Rómov vytvoreným z ich iniciatívy, neustále pod rómskym vedením.

Emil Ščuka, známy rómsky právnik s vynikajúcim vzdelaním mal za sebou aj kariéru poslanca federálneho zhromaždenia Československého parlamentu za

1 Tamtiež.

2 Tamtiež.

3 Romano nevo lil, č. 448 – 454, 14. aug – 30. sept. 2000, s. 14 – 15, rozhovor s prezidentom IRU.

ROI, presadzoval sa ako človek so silnou charizmou. Avšak ukázalo sa, že nespĺnil ani jednu z nádejí, ktoré sa doňho vkladali.¹ Po piatom kongrese IRU nastal jej totálny úpadok. Politické lavírovanie prispelo k izolácii organizácie a nezačleneniu sa do moderných európskych štruktúr. Prílišná orientácia na rómske komunity resp. úzku skupinu delegátov z bývalých krajín východného bloku, starnutie členskej základne organizácie, problémy s motiváciou novej generácie a neochotou podeliť sa s dlhodobou držanou mocou, viedli k zvolaniu ďalšieho kongresu do talianskeho Lanciana. Zatiaľ čo predchádzajúci kongres sa uskutočnil po 10 rokoch, rapidne upadanie organizácie v rukách východoeurópskych predstaviteľov evokovalo nutnosť konať.

Šiesty kongres bol zvolaný na 7. až 10. októbra 2004, pričom jeho ohlásenie a organizovanie sa realizovalo narychlo. Zrejme možno predpokladať zámer skomplikovať účasť delegátov z bývalého ZSSR a východoeurópskych a balkánskych štátov pomocou problémov so získaním víz aj očakávaniam nového vedenia. Počas rokovania sa potvrdili všetky nedostatky predchádzajúcich štruktúr a čoraz väčšia kríza celej organizácie. Dokumentovala to samotná neúčasť prezidenta, ospravedlnená údajne ochorením, absentovali zodpovedne pripravené materiály o fungovaní jednotlivých organizačných štruktúr vedenia IRU, finančné hospodárenie a odpočet získaných prostriedkov. Dokonca nemožnosť kontroly prezidenta, zakotvená na predchádzajúcom pražskom kongrese, doslova pobúrila delegátov. Nedostatočná komunikácia medzi prezidentom a jeho sekretariátom s Parlamentom dokumentovala svojvoľné praktiky Emila Ščuku. Na čelo IRU sa po šiestom kongrese dostali ako prezident Stanislav Stankiewicz, 1. viceprezidentka dr. Nadežda Demeter a Florin Cioaba, rómsky kráľ z Rumunska.² Paradoxne išlo opäť o zástupcov bývalého východného bloku. Evidentné problémy sa prejavili s paralelne konaným stretnutím v Seroku, ktoré organizoval kontaktný bod OBSE – Nicolae Gheorghu.

Svoje sklamanie z vedenia IRU a konaného kongresu vyjadril aj účastník zo Slovenska Peter Pollák, ktorý v rozhovore pre RNL potvrdil zvädzané boje o moc nového vedenia.³ Po dlhoročnom pôsobení odstúpil už pred rokom 2000 z IRU prof. Ian Hancock a vo svojom vyhlásení vyjadril hlboké znechutenie nad jej vývojom a smerovaním, zároveň vysvetlil dôvody podpory etablovujúcemu sa Rómskemu národnému kongresu.⁴

Rómsky národný kongres (RNC), založený Rudkom Kawczynskim z Hamburgu sa stal hlavným konkurentom pre IRU. Keďže vznikol nedávno, nezaťažovala ho dlhodobá socialistická perspektíva vzhľadom na rómske záležitosti. Radikálne vystupovanie na ochranu rómskych migrantov a žiadateľov o azyl prinášalo pozitívne ohlasy a naopak kritiku IRU, ktorá sa javila príliš východoeurópska a najmä po pražskom kongrese centralizovaná v Česku. No medzi rôznymi rómskymi sku-

1 Godlová, E.: Nový vietor do IRU. Romano nevo lil. Č. 668 -671/2004.

2 Godlová, E.: Nový vietor do IRU. Romano nevo lil. Č. 668 -671/2004.

3 Havrlová, D.: Ešte raz na tému medzinárodného kongresu IRU. Romano nevo lil. 9.11.2004.

4 Pečínka, P., c.d.

pinami, organizáciami sa dlhodobo prejavovali konflikty medzi tradičnou róm-skou hierarchiou vedenia a iným spôsobom výberu vedenia (hlasovaním). Malá časť inteligencie sa stavala terčom odporu niektorých skupín a vytvárali sa aliancie starých Rómov alebo „tradičných“ Rómov, ktorí neuznávali inteligenciu za legitím-ných reprezentantov, ba dokonca spochybňovali jej rómsku identitu. Aj v odbornej literatúre sa diskutuje o medzinárodných Rómoch, ktorí pracujú v európskych štruktúrach, bez kontaktu na vlastnú krajinu a rómske spoločenstvo.¹

Napriek opakujúcej sa roztrieštenosti, potvrdzuje Ian Hancock existenciu úsilia o organizovanie sa, formovanie rómskej identity a problémy spojené s koordináciou tohto úsilia sú podmienené relatívnou novosťou takejto povinnosti. Toto úsilie dokazuje vznik organizácií v Kanade, Austrálii, Argentíne, Brazílii a ďalších krajinách, ktoré zabezpečovali pomoc novým migrantom. V roku 2001 Rómovia z viacerých európskych štátov navštívili Dillí v Indii, aby spolupracovali na vytvorení štatútu, ktorý by jasne definoval vzťah medzi Rómami a Indiou. Delegácie Rómov z viacerých krajín sa zúčastnili na Svetovej konferencii proti rasizmu v Durbane v Južnej Afrike v septembri 2001, kde bola podpísaná petícia doručená OSN. Tá požadovala uznanie Rómov za neteritoriálny národ (po deklarácii rómskeho národa z piateho kongresu IRU) so zastúpením a volebným právom vo Valnom zhromaždení OSN. Rómska identita v nadrodovom ponímaní sa rodí ťažko a rómski lídri prekonávajú množstvo prekážok pri zdolávaní vnútrogrupinovej spolupráce (vlastná veľkorodina, famelija) ako zakorenenej charakteristike rómskeho národa.²

V otázkach postavenia a ďalšieho vývoja Rómov v Európe sa okrem IRU a RNC dlhšie obdobie angažovali OBSE – Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe a predovšetkým Rada Európy. Po realizácii množstva rôznych seminárov, hearingov Rady Európy nadobúdala rómska problematika v týchto kľúčových organizáciách čoraz viac politické dimenzie a hlavné rómske organizácie strácali svoju nezávislosť, dostávali sa pod patronát týchto európskych štruktúr. V roku 2001 vznikla fínska iniciatíva prezidentky Tarje Hallonen na vytvorenie jednotnej rómskej platformy v rámci Rady Európy v Štrasburgu. Po mnohých jednaniach a protichodných názoroch vyjadrila na svojom kongrese v Lanciane IRU podporu tomuto fóru a zaujala konštruktívny postoj k jeho realizácii. Možno pritom uviesť, že v čase konania kongresu v Lanciane sa EFRT stalo realitou a ako hostia na kongrese sa zúčastnili Rudko Kawczynski, poverený jeho organizačným zabezpečením a Miranda Vuolasranta, pracovníčka Rady Európy a výrazná podporovateľka fínskej iniciatívy.³

Pripomenúť možno, že doteraz posledný, VII. svetový kongres IRU sa konal v dňoch 24. až 25. októbra 2008 v chorvátskom Záhrebe. Aj tu sa prejavili nesúlad a problémy vo vzájomnej komunikácii medzi jednotlivými organizáciami a delegátmi. Nepripravenosť relevantných dokumentov, nedostatky v organizovanosti podujatia len ilustrovali staré slabiny vo fungovaní tejto najstaršej medzinárodnej rómskej organizácie. Akoby zotrvačnosťou obhajovala svoju existen-

1 Marushiaková, E. – Popov, V., c.d.

2 Hancock, I., c.d.

3 Godlová, E.: Nový vietor do IRU. Romano nevo lil. Č. 668 -671/2004

ciu, pričom vedeniu ide zrejme len o udržanie svojho postavenia proti novým štruktúram tvoreným pod patronátom Rady Európy. Úroveň podujatia kriticky okomentoval predseda združenia Dženo Ivan Veselý a vyzdvihol „neporovnateľnú úroveň“ pražského kongresu z roku 2000. Zabudol na to, že ten spustil nezarátateľný chaos a deštruktívne správanie vtedajšieho vedenia IRU.¹

Európske fórum Rómov a Travellerov sa teda stalo skutočnosťou v priebehu roku 2004, kedy prebiehala jeho registrácia, riešili sa otázky volieb a následne jeho sídlo v Štrasburgu. Počas roku 2004 sa voči tejto novej celoeurópskej štruktúre vyjadrovali mnohé organizácie z viacerých štátov. Predovšetkým voči zmene jej pôvodného zámeru, ktorý podľa návrhu prezidentky Hallonen sa mal stať skutočnou demokratickou reprezentáciou rómskeho národa vo významných orgánoch Európy. Práve na stránkach združenia Dženo možno sledovať procesy „myšlienkového vývoja“ niektorých novodobých rómskych aktivistov. Podľa Ivana Veselého toto „teleso“ zmutovalo. Vo finále „ad hoc skupina Rady Európy“ a jej poradcovia pôvodnú myšlienku úplne prekrútili. Vznikla len medzinárodná rómska organizácia, akých je niekoľko. Navyše sa popri Rómoch „zviezli“ aj travelleri a ďalšie skupiny, ktoré s Rómami nemajú nič spoločné. Kým v roku 2004 sa združenie Dženo Ivana Veselého jednoznačne od vzniknutej organizácie dištancovalo, na podpisovaní dohody o privilegovanom partnerstve so zástupcami Rady Európy v roku 2005 sa predseda Dženo zúčastnil ako člen delegácie z Čiech. Zdá sa, že aj Ivan Veselý „zmutoval“, ktorý v minulosti netajil ambície stať sa akýmsi komisárom zastupujúcim Rómov v Rade Európy, takže zmyslom je asi ostať za každú cenu v hre.²

Pod záštitou Rady Európy a Európskej komisie sa konali mnohé podujatia deklarujúce podporu rómskej menšiny v Európe, predovšetkým v rámci Dekády začleňovania Rómov v rokoch 2005 – 2015. Sú to však iniciatívy imputované zvonku a predovšetkým je jasné, že pôvodné zábery nebudú splnené ani v jednej zúčastnenej krajine, keďže sú závislé na politickej vôli vládnych predstaviteľov. No mnohé rómske organizácie, združenia výhodne participujú na projektoch pochádzajúcich z Bruselu.

Zdá sa, že jednou z posledných aktivít vychádzajúcou z rómskeho prostredia zdola sa stalo organizovanie a zakladanie novej **Svetovej rómskej organizácie Rromanipen**. Z iniciatívy srbských Rómov sa v dňoch 20. až 22. apríla 2012 konal v priestoroch Parlamentu Republiky Srbsko v Belehrade volebný kongres Svetovej rómskej organizácie Rromanipen. Zúčastnili sa na ňom zástupcovia Rómov z 25 krajín sveta, ktorí objasnili súčasné postavenie Rómov vo svojich krajinách, predniesli svoje návrhy a požiadavky. Bol vytvorený parlament organizácie a zvolení prezidenti, podpredsedovia, generálny tajomník. Tieto „orgány“ nápadne pripomínajú štruktúru IRU. Komisárkou pre rodovú rovnosť sa stala Jarmila Vaňová, programová riaditeľka Rómskeho mediálneho centra z Košíc.

Delegáti 25 organizácií občianskej spoločnosti prezentovali správy vzťahujúce sa k aktuálnej situácii, v ktorej sa rómska populácia nachádza. Spoloč-

1 Dženo sdružení. http://www.dzeno.cz/?c_id=17234.

2 Dženo sdružení. http://www.dzeno.cz/?c_id=4709,4701. Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave. <http://www.radaeuropy.sk/?2005-04-07>.

ným faktorom je rasová neznašanlivosť voči Rómom a rôzne formy jej prejavu. V niektorých štátoch prenasledovanie nadobúda charakter genocídy a vyhľadovania etnika. Zdôraznil sa význam existencie a budovania rómskych organizácií v každej oblasti spoločnosti a potreba podporovať základné ľudské práva. Svetový kongres sa stal významným historickým momentom pre Rómov. Znamená budovanie demokracie samotnými Rómami, ich krok k participácii na problémoch Rómov. Je to mimovládna organizácia, založená srbskými Rómami v roku 2011 a začala rozširovať svoje pôsobenie na medzinárodnú scénu s cieľom naplňovania zámerov Dekády inklúzie Rómov, ale aj v ďalších oblastiach spoločenského postavenia Rómov.¹

Nebolo cieľom príspevku sledovať politické aktivity rómskych reprezentantov, ktoré sú v posledných desaťročiach zjavné. Ak si teda položíme otázku do akej miery boli Rómovia ochotní a schopní sa angažovať v prospech svojho etnika v sledovanom období, stručne sa dajú zhrnúť nasledujúce závery.

Možno konštatovať, že v demokratických pomeroch sa Rómovia angažovali v prospech svojho etnika, integrovali sa do občianskej spoločnosti a kooperovali s ostatnými zložkami majoritnej spoločnosti bez „postranných úmyslov“ a politických kalkulácií. Prispôsobovanie sa štruktúram medzivojnových pomerov, snaha napodobniť etnoemancipačné dianie a výsledky u ostatných národov, menších, vyúsťovali do predstáv o potrebe vybudovať vlastný štát. Vývoj rómskeho etnika však prebiehal vo vnútri sformovaných štátnych útvarov po prvej svetovej vojne a bol vo viacerých oblastiach veľmi aktívny. Detailnejší pohľad na situáciu v Košiciach umožňuje vytvoriť si predstavu o možnostiach vtedajšej doby pre príslušníkov menších a všetkých občanov jednotlivých krajín.

Po roku 1945 sa pokusy o vlastné prezentovanie a presadenie prejavili najskôr vo východoeurópskych štátoch, zlikvidovali ich nastupujúce totalitné režimy. Opakovali sa aj v nepriaznivých politicko – spoločenských pomeroch.

Sledovať sa dá, široko sa rozmáhajúci rozvoj rómskych aktivít od 60. rokov vo Francúzsku a neskôr ďalších západných krajinách. Množstvo vzájomných kontaktov vyúsťovalo do myšlienky na spoločnú organizáciu, predstaviteľku Rómov na celom svete. Medzinárodná rómska únia prešla od roku 1971 dlhú cestu a postupne sa spreneverovala pôvodným ideálom, predovšetkým so stratou demokratických princípov a jej ovládnutí predstaviteľmi bývalých „socialistických“ štátov.

V medzinárodnom meradle možno ťažko v súčasnosti veriť o nezávislosti nejakého rómskeho subjektu. Skutočná angažovanosť v prospech svojho etnika sa dá predpokladať na tých najnižších lokálnych úrovniach.

1 <http://www.mecem.sk/dprint.php?lang=slovak show=22151>

.....

Možnosti a limity Rómov v politickom živote

Počas svojej dlhoročnej práce som rómsku tému riešila na rôznych pozíciách – či už to bolo priamo v teréne, z pozície človeka v mimovládnom neziskovom sektore, až po dalo by sa povedať na najvyššom poste – splnomocnenkyne vlády, kde som pracovala 6 rokov a mohla som kombinovať svoje nielen praktické skúsenosti, ale aj možnosti využívania legislatívnych a iných nástrojov štátnej politiky. V súčasnosti som opäť v mimovládnom neziskovom sektore, k čomu sa vrátim v závere, pretože moja práca sa opäť dotýka verejného sektora – keďže v našich projektoch spolupracujeme priamo so samosprávami na miestnej úrovni.

Miera participácie akejkoľvek menšiny závisí od stropu, ktorý jej určí spoločnosť a politici

Keď som sa pri pozvaní na toto stretnutie zamyslela nad tým, že záverom konferencie by mali byť odporúčania pre verejný sektor, vládu, samosprávy. Vo svojej úvahe som vlastne došla k tomu, že už nemám žiadne odporúčania a predpokladám, že aj mnohí odborníci, ktorí pracujú v tejto téme ostatných niekoľko rokov, tak už takmer všetko povedali. Buď už často opakujeme tie isté veci, alebo iba analyzujeme to, čo je alebo bolo zlé. Väčšina tých, čo spolupracujú so mnou, alebo pracuje podobným spôsobom, veľmi dobre pozná rezistenciu slovenských politikov na túto tému. Je ťažké povedať, prečo je to tak, a ja ani nie som tá, ktorá by to z historického hľadiska mala hodnotiť, ale možno z pohľadu posledných 20 rokov, kde mám množstvo praktických skúseností, jeden z mojich záverov je, že miera participácie akejkoľvek menšiny, a teda v tomto prípade predovšetkým rómskej menšiny závisí od stropu, ktorý jej určí spoločnosť a teda aj slovenskí politici. Ak oni sú schopní otvoriť možnosti a vytvoriť podmienky, som presvedčená, že nielen rómska menšina, o ktorej tu dnes hovoríme, bude mať možnosť sa zapojiť do participácie na politickej moci, či už na úrovni miestnych samospráv, alebo na tej najvyššej politickej úrovni. Ak je tento strop daný, a myslím si, že už je daný, ak sa potrebné podmienky nebudú vytvárať, alebo budú limitované politickými reprezentáciami a politickými stranami, tak Rómovia nebudú mať tú moc a silu, aby tento strop prerazili.

Po novembri 1989 sa Rómom otvorili mnohé možnosti hovoriť svoj názor, ale v podstate sa otvorili aj staré rany predchádzajúceho systému, ktorý okrem iného im oficiálne neumožňoval byť národnostnou menšinou. Boli len sociálne odkázanou etnickou skupinou, a tak sa ani oni sami nehodnotili ako príslušníci nejakej národnostnej menšiny, čiže ich samotné povedomie bolo veľmi nevýrazné, nevedeli, kam vlastne patria, neboli takmer vôbec organizovaní, nemali

svoje inštitúcie. Jedinou výnimkou bol - Zväz Cigánov - Rómov, ktorý vznikol v roku 1969 v Brne. Bol prvou inštitúciou, ktorá chcela Rómov reprezentovať. Ako som sa dočítala, Zväz bol v tom čase celkom úspešný, zaoberal sa podporovaním zamestnanosti Rómov a po jeho niekoľkoročnom trvaní, pri jeho zrušení štátnymi a straníckymi orgánmi (1973) mal asi 8 500 členov.

Väčšina z nás obdobie rokov 1989-1992 hodnotí ako jedno z najpozitívnejších období v posledných 20-tich rokoch....

Po roku 1989 v bývalom Československu vznikla atmosféra, v ktorej dostávali iný a oveľa väčší priestor aj národnostné menšiny. Väčšina z nás, čo v tomto období začala pracovať s rómskou témou, obdobie rokov 1989-1992 hodnotí ako jedno z najpozitívnejších období, ktoré tu pre Rómov za posledné dve desaťročia bolo. Bolo to obdobie občianskej aktivizácie, bolo to obdobie zkladania mnohých mimovládnych neziskových organizácií, nových inštitúcií, politických reprezentácií,...

Vlády, ktoré tak v Česku, ako aj na Slovensku vznikli, boli otvorení tejto téme aj preto, lebo pre nich riešenie problematiky národnostných menšín znamenalo vstup do Európy. Určite nie všetky podmienky fungovania národnostných menšín, ktoré už vtedy existovali vo vyspelejšej Európe, boli jasné a blízke slovenskej vláde, ale pod tlakom medzinárodných inštitúcií sa politici na Slovensku aspoň snažili prijímať medzinárodné štandardy postavenia menšín. Samozrejme, že to záviselo aj od sily a vplyvu, ktorú mala reprezentácia tej - ktorej národnostnej menšiny.

V roku 1991 slovenská vláda prijala zásadný dokument, ktorý sa dotýkal uznania Rómov ako národnostnej menšiny (*Zásady vládnej politiky Slovenskej republiky k Rómom - Uznesenie vlády SR č. 153/1991*). Bol to významný moment pre samotných Rómov, pretože na základe tohto dokumentu sa mohli začať budovať atribúty tejto samostatne existujúcej národnostnej menšiny – založili sa mnohé reprezentácie, vznikli politické strany, založili sa inštitúcie – vznikla Katedra rómskej kultúry v Nitre, vzniklo Divadlo Romathan, začali vychádzať noviny v rómčine... predovšetkým to bolo masívne aktivovanie občianskej spoločnosti, a mnohých mladých ľudí, ktorí vstupovali do takýchto aktivít predovšetkým na lokálnej úrovni. Bolo to naozaj pozitívne obdobie, ktoré, žiaľ, na prelome rokov 1992-93 začalo upadať, pretože politickou témou číslo jedna sa stalo rozdelenie Česko-Slovenska a s ním súvisiace témy. Napriek tomu však, v tom období vznikli aj prvé rómske reprezentácie, z ktorých mnohé fungujú dodnes. Buď to boli politické strany, alebo rôzne združenia, ktoré mali aj, dalo by sa povedať, politický vplyv. Vždy záviselo od miery ochoty prijať tieto politické reprezentácie, aby mohli byť úspešné.

Miera ochoty prijať reprezentácie národnostnej menšiny určovala strop ich úspešnosti. Tým, že Rómovia nikdy nemali silnú politickú stranu, tak väčšinou nikdy nemohli mať silný vplyv. V rokoch pred vstupom Slovenska do Európskej únie bola atmosféra nielen v Európe, ale aj na Slovensku iná, a mnohé normy, ktoré platili v západnej Európe, Slovensko v predvstupovom období bolo

zaviazané prijať. Jedným z politických kritérií vstupu Slovenska do Európskej únie bolo riešenie rómskej problematiky. Vtedy som bola splnomocnenkyňou vlády, a pamätám si, ako sme boli neustále tlačení buď Európskou komisiou alebo Európskym parlamentom, aby sme robili systémové kroky, aby sme pripravovali dlhodobé stratégie, kde by Rómovia mali jasnú pozíciu a vlády mali prijímať dlhodobé politiky.

Pod takýmto tlakom vznikol v roku 2003 ďalší zásadný materiál vlády (*Základné tézy koncepcie politiky vlády SR v integrácii rómskych komunit, uznesenie Vlády SR č. 278 z 23. apríla 2003*), ktorý bol významný v tom, že z hľadiska teoretického východiska začal hovoriť o vyrovnávacích opatreniach. Čo to v praxi znamenalo? Prijatím vyrovnávacích opatrení Vláda SR uznala, že na Slovensku je veľká skupina ľudí, ktorá nie je v rovnakej pozícii, ako ostatní obyvatelia a k tomu, aby sa dostala na približne rovnakú úroveň, treba prijať isté kroky, opatrenia, ktoré jej v tom pomôžu. Tieto opatrenia sa nedotýkali všetkých Rómov ako národnostnej menšiny, ale len jednej skupiny vo vzťahu k ich sociálnemu statusu. Z hľadiska ľudských práv sa to dotýkalo jednej veľkej skupiny ľudí, ktorá je v podstate diskriminovaná z rôznych uhlov pohľadu. K tomu, aby sa situácia tejto skupiny ľudí vyrovnávala, bolo treba vybudovať niekoľko komponentov vyrovnávacích opatrení, nebola to iba formálna ochota zo strany politikov, ale mala to byť veľmi konkrétna ponuka programov zo strany ministerstiev a ich implementácia aj za účasti rómskych reprezentácií. (Téma rómskych reprezentácií je pre mňa samostatnou témou a myslím si, že čaká ešte asi na spracovanie, pretože novodobá história posledných 20-23 rokov sa nikde z historicko-politického hľadiska nespracováva, niektoré skutočnosti z toho obdobia sme ešte ani nepomenovali a neanalyzovali.)

Za posledné dve desaťročia Rómovia vo vzťahu k svojmu postaveniu ako národnostnej menšiny a budovaní jej atribútov pre seba urobili najviac...

Z môjho pohľadu, keďže v tejto politike celých tých 23 rokov na rôznych platformách pôsobím, môžem povedať, že v porovnaní s ostatnými národnostnými menšinami, Rómovia vo vzťahu k svojmu postaveniu ako národnostnej menšiny a budovaní jej atribútov pre seba urobili najviac. Pred rokom 1989 Rómovia ako národnosť vôbec neexistovali, boli len ako sociálne odkázaná skupina ľudí, a až potom, ako sa po Novembri 1989 otvorili nové možnosti, založili sa inštitúcie, vznikli reprezentácie, tvorili sa vládne stratégie a projekty. Rómovia síce nemali politické zastúpenie ale sa dokázali akoby z ničoho pozbierať, ako som už spomínala, vznikli inštitúcie, mimovládne organizácie, založili sa školy a pod. Dvadsať rokov v histórii jednej národnostnej menšiny alebo určitej skupiny ľudí, ktorej atribúty ako národnostnej menšiny je potrebné založiť, vybudovať, je strašne málo. Historicky sa dá nejaký národ hodnotiť možno po sto rokoch, etapa dvadsať rokov je krátka. Jedno z najväčších pozitív, ktoré v tomto období vidím, je, že sa ukázalo množstvo mladých ľudí, mladých Rómov, ktorí začali študovať na stredných a vysokých školách, mnohí z nich začínali prostredníctvom rôznych asistentkých pozícií, ale výsledkom nakoniec bolo to, že ukončili strednú alebo

vysokú školu. Po týchto 20 rokoch je tu reprezentatívna skupina ľudí, ktorá môže pôsobiť na lokálnej úrovni alebo v centrálnej politike. Keď táto skupina už existovala, tak v roku 2010 po parlamentných voľbách, vláda, ktorá z týchto voľieb vzišla, a ktorá o tom vedela, akoby túto rómsku inteligenciu nepotrebovala a nechcela ju prijať za možného a rovnocenného partnera. Jedným z dôvodov bolo aj to, že neboli partnerom na úrovni vplyvnej politickej reprezentácie.

Najväčší vplyv na to, akým spôsobom budú Rómovia participovať na moci, má slovenská spoločnosť a jej politika, a dovoľím si tvrdiť, že slovenské politické elity nikdy neuvažovali s účasťou Rómov na politickom živote...

Predchádzajúce obdobie bolo väčšinou o tom, že všetky teoretické východiská boli založené na deklarovanej participácii menšín alebo Rómov. Hľadal sa vždy nejaký schopný Róm/Rómka, ktorý by mohol byť poradcom, alebo by mohol byť členom nejakej pracovnej skupiny, ale nikdy nemal takýto človek veľký vplyv. Stávalo sa často, zvlášť na miestnej úrovni, že si samosprávy formálne ustanovovali komisie alebo vybrali Rómov, ktorí neboli pripravení ani vzdelaním, ale stali sa členmi nejakých poradných zborov, len aby tam boli. Z úrovne vysokých štátnych úradníkov prichádzali iniciatívy na tvorbu stratégií a ich spracovávatelia si vyžadovali formálnu účasť občianskych združení alebo Rómov, ktorí o odbornej stránke vecí vedeli veľmi málo a ich názor v podstate nerešpektovali. Táto hra na „demokratickú participáciu“ ale časom menila svoje kontúry. Rómovia sa stávali silnejšími, vzdelanejšími, vzniklo množstvo mimovládnych organizácií a iniciatív, ktoré začali mať väčší vplyv a boli oveľa schopnejší vyjednávať s politickými reprezentáciami.

Zaťažovú skúškou a jedným z kľúčových období bol podľa mňa rok 2004, keď sa uskutočnila reforma sociálneho systému, a reakciou týchto marginalizovaných skupín bolo takzvané rabovanie, demonštrácie a nepokoje Rómov, ku ktorým sa pridávali aj iní obyvatelia. Vtedy mali rómske reprezentácie veľkú možnosť situáciu ovplyvniť, rokovalo sa s nimi na mnohých úrovniach, vrátane prezidenta a ministrov. Myslím si, že to bolo veľmi dôležité obdobie pre Rómov, obdobie keď mohli ukázať svoju jednotu a razantnosť svojich požiadaviek. Žiaľ, nepodarilo sa to, pretože niektorí lídri uprednostnili svoj osobný zisk, postavili sa na stranu vlády a verejne podporili sociálne reformy, ktoré vlastne boli zdrojom nepokojov. Ukázalo sa, že robenie systematickej a cieľavedomej politiky nebolo vtedajším lídrom vlastné a zrejme aj to bolo jedným z dôvodov, prečo sa mnohí mladí a vzdelaní Rómovia do politiky nehrnuli.

Venovali sa skôr komunálnej politike, mali prax v teréne, v medzinárodných projektoch a boli pripravení vstúpiť do významnejších debát. Práve oni sa mohli stať pre vládu, ktorá vzišla z parlamentných voľbách v roku 2010 naozaj reálnym partnerom, ale táto vláda zmenila rétoriku, začala uprednostňovať rozpravu o sociálne vylúčených ľuďoch a komunitách a nedoceňovala účasť rómskej reprezentácie na správe vecí verejných. Hovorím to v kontexte, ktorý som už spomínala, že najväčší vplyv na to, akým spôsobom budú Rómovia participovať na moci, má slovenská spoločnosť a jej politika, a dovoľím si tvrdiť, že slovenské politické elity nikdy neuvažovali s účasťou Rómov v politickom

živote. Rómovia pre nich boli vždy len nejakou parciálnou témou v kontexte napĺňania kritérií, ktoré Slovensku určovali medzinárodné inštitúcie alebo zaťažujúcou a potláčanou témou sociálnej politiky.

Výsledkom parlamentných volieb v roku 2012 je aj konečne účasť jedného Róma v Národnej rade Slovenskej republiky, ktorý sa neskôr stal aj splnomocnencom vlády SR pre rómske komunity. Mohlo by sa zdať, že je to veľmi úspešné, avšak v podstate je to jeden jediný človek, ktorému sa po mnohých pokusoch, po práci na lokálnej a regionálnej úrovni, podarilo prostredníctvom slovenskej – teda väčšinovej politickej strany dostať do parlamentu, čiže to ne je reprezentácia rómskej politickej strany v parlamente, ale je to len jeden človek, ktorý to svojou snahou a snahou ďalších ľudí okolo neho, dokázal. A zrejme to je cesta akým spôsobom mať silnejšie zastúpenie v zastupiteľských orgánoch.

Rómsky inštitút, nezisková organizácia, ktorého som niekoľko rokov riaditeľkou, má rôzne programy, z ktorých sa väčšina orientuje na samosprávy. Aj keď hlavnou témou sú štrukturálne fondy a pomoc starostom pri tvorbe projektov, pracujeme s mnohými samosprávami, čo je jedna z najdôležitejších platforiem, kde môžu aj rómski aktivisti a vzdelaní Rómovia pôsobiť. Našťastie, je ich už dosť, po posledných komunálnych voľbách máme 29 rómskych starostov a viac ako 300 rómskych poslancov, a je to opäť výzva. Účasť menšín a teda aj Rómov na komunálnej politike je dôležitá a zaujímavá téma. Sú to volení zástupcovia samospráv, ktorí samozrejme musia spĺňať určité kritériá, ale nemyslím si, že tí rómski starostovia a poslanci sú horší, ako ostatní. Potrebujú možno iný druh prípravy, možno asistenciu, ale môžu mať pozitívny vplyv na chod života v obci. Možno si pamätáte, že z pozície vtedajšieho ministra vnútra, v čase, keď sa ukazovalo, že Rómovia budú mať viacerých zástupcov v samosprávach, vznikali rôzne iniciatívy, vrátane návrhu zákona, ktorý mal umožňovať rozdelenie obcí s rómskymi osadami. Tieto návrhy boli vyjadrením obavy, že Rómske obyvateľstvo bude mať väčší politický vplyv, tým, že si bude zástupcov obce voliť zo svojich radov.

Na záver by som zhrnula, že okrem hľadanie a tvorby systémových krokov bol a je proces riešenia rómskej problematiky sprevádzaný množstvom mýtov, dohadov aj náhodných riešení. Všetky politické reprezentácie opakujú stále tie isté veci, a mám obavy, či sa v ďalšom období podarí naštartovať serióznú partnerskú spoluprácu medzi väčšinovou spoločnosťou a medzi Rómami. Súčasná vládna garnitúra používa iný jazyk, iné termíny. Aj keď vychádza z rovnakého legislatívneho kontextu postavenia menšín, vo vzťahu k Rómom prevažne používa sociálny aspekt.

Kontext riešenia rómskej problematiky je dnes odlišný a je otáznе, či momentálne je na Slovensku reprezentácia Rómov, ktorá by adekvátne participáciu dokázala zabezpečiť a reagovať na nové výzvy. Som presvedčená, že podobné konferencie a diskusie, ako je táto, môžu pomôcť vyjasniť si niektoré termíny, no nemyslím si, že Rómovia budú mať v najbližšom období vplyv na zásadné riešenie rómskej problematiky na Slovensku.

.....

Chudobní Rómovia - indikátor úspešnosti robenia nášho štátu

Vážené dámy, vážení páni,

môj príhovor bude, dúfam, veľmi otvorený a k veci, keďže nás je, našťastie, mnoho, a času, zvlášť pre pomoc chudobným Rómom v osadách, je málo. Pre poriadok hneď na začiatok uvádzam, že budem prezentovať svoje vlastné názory a stanoviská, ktoré sa síce nemusia líšiť od stanovísk inštitúcií, s ktorými som afiliovaný, ale chcem sa tým vyhnúť prípadným lacným dezinterpretáciám.

Politici, politické reprezentácie, to sú na jednej strane naši vodcovia, ľudia, ktorým sme zverili financie a moc v nádeji, že nás povedú múdro a bezpečne, na druhej strane, sú to darebáci, zloději, naničhodníci, aby som použil slušný jazyk a nie jazyk bulváru. Chceme, aby to fungovalo, aby naša samostatná republika fungovala, ale nedarí sa nám to. A chceli by, aby Rómovia v tejto slovenskej situácii mali svoju múdru a odvážnu politickú reprezentáciu. Nie je to ľahké a chcem povedať, že vlastne neexistuje veľa dôvodov na to, aby ju mali, keď ju nedokáže mať ani vzdelanejšia, bohatšia a politicky skúsenejšia majorita.

Politika je o vzťahoch, ale mala by byť aj o obsahu. Mám pocit, že hlavnou politickou témou smerom dovnútra rómskych komunít je urýchlene pomôcť tým, ktorí trpia. To znamená aj prijať ich za súčasť celku, nehanbiť sa za nich, nedíštančovať sa – to je asi na prvom mieste úloha pre Rómsku inteligenciu a tých Rómov, ktorý žijú v dostatku. Ak chcete prežiť, musíte držať spolu. To nie je poučovanie, to isté totiž platí aj pre druhú tému, smerom k majorite: urýchlene získať podporu majority, aby pomohla tým, ktorí trpia. A to nie je možné bez toho, aby ich majorita prijala za svojich, za súčasť dnešného a budúceho Slovenska.

Naliehavosť rómskej problematiky má dve stránky - stránku sociálnej zodpovednosti a stránku ekonomickú, či už z pohľadu lokálneho trhu (obec, okres), alebo národného trhu. Sociálna zodpovednosť úzko súvisí s našimi židovskými a kresťanskými koreňmi, nemôžeme spokojne žiť a hodovať, keď vo vedľajšej ulici, obci či v okrese behajú v mraze holé a hladné deti. O tomto je zbytočné hovoriť tu viac, pri troške šťastia na dobrého farára to môžeme počuť každú druhú nedeľu. Pokiaľ sociálna zodpovednosť pre niekoho nie je dost dobrým argumentom, prečo máme pomáhať tým, ktorí trpia, k dispozícii máme dnes veľmi moderné ekonomické argumenty – Rómovia tvoria v mnohých obciach väčšinu obyvateľov, v mnohých okresoch sa dnes najčastejšie rodia rómske deti, a na úrovni Slovenska tvoria Rómovia takmer 15% populácie v aktívnom pracovnom veku. Rómovia tu sú a budú.

Chceme, aby sa nám dobre žilo v dedinách, okresoch a na Slovensku? Odpoveď je potom jednoduchá, buď sa bude dobre žiť všetkým, alebo nikomu (kto neverí, nech sa pozrie na ekonomické modely a ich empirické dôkazy).

Buď budú prispievať k rastu Rómov aj Nerómov, buď budú poberať úžitky z rastu Rómov aj Nerómov, alebo ako Slovensko vykrvácame. Ak sú ľudia chudobní, chorí a zúfalí, môžeme čakať vyššiu kriminalitu, náklady na potieranie ohnísk prenosných chorôb a vyššie náklady na sociálnu sieť. Určite nemôžeme čakať, že v takomto prostredí sa bude dariť obchodu, podnikom, vzdelávaniu a prosperite. Pre spoločnosť, a zvlášť miestnu, je veľmi drahé ignorovať Rómov – dovoľte anekdotický príklad: čakajú investori na diaľnice, aby prišli do chudobných okresov východného Slovenska? Nie nevyhnutne, niektorí jednoducho priznávajú, že tu nejdú, lebo sa boja, že by im ich investíciu miestni rozkradli. Môžeme sa hádať, že to nie my, dobrá majorita, že to oni, zlá menšina, ale nikomu to nepomôže, investori nás posudzujú spolu, berú nás ako celok a nikoho nevyčleňujú.

Je riešením ignorovať Rómov, podporovať pracovnú mobilitu východniarov (vystaňovanie majority smerom na západ), či dovážať pracovnú silu, aby nás živila, keď budeme starí? Riešením je zapojiť Rómov do spoločnosti tak, ako dokázali iné národy zapojiť svoje menšiny.

Doteraz to bolo jednoduché, každý pozná tieto argumenty, otázkou je, ako? Aké sú kanály, ktorými by obyvatelia zmiešaných obcí, lebo ich sa to týka najviac, a ich politická reprezentácia dokázali presadzovať svoje záujmy na centrálnej úrovni štátu?

Najťažším, najpomalším, ale nevyhnutným spôsobom je meniť spoločenskú zmluvu na Slovensku, aby nevnímala rómskych susedov ako problém obce, ale ako príležitosť. Možno to znie neveriteľne, ale Rómovia sú príležitosťou, vysvetlím neskôr. Rýchlejšie riešením je apelovať na politikov, aby túto tému považovali za prioritnú. Mimochodom, z mnohých rozhovorov s kandidátmi mnohých parlamentných strán viem, že toto sa dialo a deje, a dnes už existuje politická objednávka na zmenu, a dokonca vo veľkej miere predbieha vývoj spoločenskej zmluvy; ide nad rámec všeobecných očakávaní voličov. Dobrým riešením je aj zaujať partnerský postoj voči rôznym vládam a ponúkať riešenia. Je to určite lepšie, ako každej vláde najprv vynadať, a potom od nej niečo požadovať.

Ak súhlasíme, že rómska problematika už je politickou prioritou, a treba asi úprimne povedať, že žiadna vláda sa Rómami asi nikdy nezaoberala tak, ako táto, ani na tak vysokej úrovni, ani žiaden splnomocnenec nemal také možnosti, ako súčasný, potom nasleduje jednoduchá otázka – čo ďalej treba robiť, aby sa inštitúcie a regulácie menili v prospech chudobných Rómov? Stačí možno niečo zmeniť, stačí prijať novelu, tak kde to viazne?

Moje vysvetlenie nie je optimistické, aspoň na prvý pohľad nie. Chudoba, nezáujem, mrhanie talentom a potenciálnou pracovnou silou totiž nepovažujem za oddelený rómsky problém, ale za signál všeobecnejšieho zlyhania verejných inštitúcií a regulácií. Akákoľvek nefunkčnosť verejných politík sa totiž najviac prejavuje na tých najslabších obyvateľoch spoločnosti, ktorí nemajú vplyv, moc, peniaze, ani sociálne väzby, ktoré by im umožnili nachádzať spôsoby, ako sa nažívať s nefungujúcim štátom. To, že štát vynakladá peniaze

na vzdelávanie detí, ale nesleduje, že ním nič nezískajú, lebo je vedené v jazyku, ktorému nerozumejú; alebo, že ich posielajú do drahých špeciálnych škôl, ktoré ich nepripravujú na trh práce, ale na poberanie dávok; alebo, že im ani len nedávajú možnosť predškolskej prípravy, aj keď dnes už všetci vieme, že táto časť vzdelávania je v živote jednotlivca najdôležitejšia, nie je chybou Rómov, ale nefunkčného štátu, ktorý nedbanlivo míňa verejné zdroje. To, že štát toleruje čiernu prácu, že nemá dodnes účinné politiky zamestnanosti a rozumné rekvalifikačné kurzy, prispôbené reálnym potrebám trhu práce, že toleruje úžerníkov a nezmyselné exekúcie, že nemá nástroje, ako urobiť všetky povinné očkovania, či zabezpečiť základné dôstojné bývanie aj pre chudobných, to sú signály, že náš samostatný štát nefunguje, ako by mal. A nehovorím o financiách, hovorím o obsahu – nefungujú inštitúcie, nefungujú regulácie.

Prečo majorita nemá až taký veľký problém žiť v našom nefunkčnom štáte? Lebo vďaka sociálnym väzbám, financiám, vplyvu si dokážeme nájsť svoje cestičky. Ale nemyslíme si, že majorita nemá problémy: materské školy a základné školy ak nefungujú, nefungujú ani pre majoritu. Nefunguje ani zdravotníctvo, ani spravodlivosť. Nefunkčný štát strpčuje život všetkým, len inou mierou – samozrejme, sú skupiny obyvateľov, ktoré nefungujúci systém dokážu perfektne využívať v svoj prospech.

V šiestich slovenských okresoch, v ktorých prekvitá vysoká nezamestnanosť a ich podiel na obyvateľoch Slovenska je len 8%, ale podiel na počte osôb závislých na dávkach v hmotnej núdzi vyše 20%, za posledných desať rokov veľmi nevidno, či Slovensko prechádzalo bezprecedentným hospodárskym oživením, alebo krízou. Čo keby sa reprezentanti týchto okresov spojili a ponúkli akejkoľvek vláde na Slovensku pomoc, ako ušetriť veľa - veľa peňazí?

Viete, že v mnohých osadách fungujú zdravotní asistenti, miestni Rómovia. Nie kvôli politikom, alebo štátnej politike, ale kvôli nasadeniu konkrétnych ľudí s dobrou vôľou pomôcť. Minulý rok títo ľudia založili platformu, v ktorej sa spojili mimovládne organizácie a predstavitelia dvoch ministerstiev a úradu splnomocnenca aby hľadali spôsob, ako rozšíriť a stabilizovať sieť rómskych zdravotných asistentov. Myslím, že to je dobrý spôsob, ako robiť naozajstné zlepšenia.

Som presvedčený, že ak dokážeme pomenovať priority, a tie sú napríklad pomenované v Rómskej Stratégii, ktorú veľmi dobre prijala aj Európska únia, tak sa musíme za dobré veci spájať. Kiež by sme mali poruke aj veľa odborníkov a akademikov schopných zapájať sa a ovplyvňovať verejné debaty.

.....

Etnická alebo politická menšina?

Začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia sa v intelektuálnych kruhoch u nás i na Západe ujala myšlienka o dvoch druhoch nacionalizmu. Jeden bol etnický, netolerantný, vidiecky. Práve tento etnický nacionalizmus bol pre mnohých skutočný nacionalizmus a existoval len v nezápadoom svete, napríklad postkomunistickom. Druhý typ kolektívneho prežívania výnimočnosti bol charakterizovaný ako občiansky, mestský a spájal sa s civilizáciou Západu. O tomto druhu nacionalizmu sa eufemisticky hovorilo ako o „dobrom“ patriotizme. Omnoho menej sa zdôrazňovala jeho podobnosť so „zlým“ etnonacionalizmom pri definovaní skupinovej výlučnosti.

Významný teoretik nacionalizmu Rogers Brubaker rozlišuje medzi dvomi modelmi, ktorými sa v Európe organizuje a prejavuje viacetnickosť. Prvý sa vytvoril najmä na západe kontinentu. Etnické skupiny v tomto prípade až na výnimky vznikli ako dôsledok imigrácie a sú vo všeobecnosti územne rozptýlené. Viacetnický model v strednej a východnej Európe má inú podobu, keďže etnické skupiny sú pôvodné alebo sa za pôvodné aspoň vydávajú. Vo východnej Európe podľa Brubakera vznikli etnické skupiny viac „zmenami hraníc ponad ľudí ako pohybom ľudí cez hranice“. V tomto druhom prípade získava etnicita teritoriálnu podobu a viacetnickosť je chápaná ako multinacionalita. Vo východnej Európe sú tak ľudia nútení mať právo na kultúru takmer výlučne v etnonárodnom zmysle. Výnimku z tohto pravidla tvoria Rómovia.

Národná kultúra Rómov?

Rómov totiž nemožno zaradiť do kategórie národná či etnická menšina rovnako ako napríklad Slovákov, Maďarov, Nemcov či Rusínov. Napriek tomu, že si politici, publicisti či štátni úradníci väčšinou veľkú hlavu z viacznačnosti kategórie „Róm“ nerobia, už zbežný pohľad ukazuje, že Rómovia môžu byť sociálne i územne vylúčenou skupinou, ekonomicky marginalizovanou populáciou, ako aj etnickou či národnostnou menšinou. Pre nemnohých jasnozrivých môže táto kategória potenciálne nadobudnúť znaky teritoriálnej národnosti. Od Veľkej francúzskej revolúcie počet národov na svete dramaticky stúpa. Prečo by logika nacionalizmu, ktorá plodí národy takmer automaticky, mala obísť práve Rómov?

Možnosť, že sa z kategórie Róm stane podľa logiky sebaurčovacieho práva rómska teritoriálna národnosť ako maďarská, slovenská či česká môže teda naráziť na neúnavných obrancov národného štátu Slovákov, Čechov či Maďarov. Hoci všetci nacionalisti sveta túžia po „svojom“ štáte, slepo veriac v právo na sebaurčenie, keď štát majú, vášnivo bránia iným v „ich“ štáte, aby využili to isté sebaurčenie. Ako sa teda otočiť v tejto slepej uličke? Ako prijať viacetnickosť a nenútiť pritom Rómov do kultúry nacionalistického sebaurčenia?

Zmena uvažovania o skupinách

Ako neobstojí, aby sa obyvatelia Číny, Indie či Brazílie obmedzovali v spotrebe kvôli globálnemu otepľovaniu, najmä keď si nehatený konzum desaťročia užíval práve Západ, tak je to aj s kolektívnymi kategóriami. Kým budúcnosť sveta stojí na rozvoji iných technológií ako tých, ktoré stáli na začiatku industriálnej éry, tak nie je v 21. storočí potrebné budiť ľudí podľa vzoru spred dvoch storočí!

Podobne neslobodno nechať priestor naivným ekonomickým predstavám o trhu – zmierovateľovi kultúr. Podľa tejto logiky, ktorá stojí za väčšinou strednoprúdovej ekonomickej teórie a ekonomickej praxe, sa národné kultúry „prirodzene“ roztopia v ekumenickom trhovom kotle. Etnické skupiny budú potom nažívať v harmónii nehateného obchodu, ako inak, bez zásahu štátov či „socialistických“ európskych únií.

Národní intelektuáli budú podľa tejto predstavy maximálne dumieť nad kúskami ľudových odevov v skanzenoch, baŕkať fajky nad archívnymi listinami o národnej nenávisti a opíjať sa svorne so stúpcami ekonomickej slobody národným nápojom na matičných slávnostiach. Veď čo si budeme nahovárať, keď ide o holú daňovú zvrchovanosť, jednofarebná národná kazajka je lepšia ako viacfarebné voľné tričko!

Netreba už ani zdôrazňovať, že globálnu viacetnickú ekuménu si v klimatizovaných lounges a hoteloch svetových metropol užívajú najmä bieli muži v mladšom strednom veku. Svetový mier, ktorý sa šíri prostredníctvom ich etnoangličtiny, však ani zďaleka nie je všadeprítomný. Skôr naopak, veď aj taký „rómsky problém“ na Spiši je primárne dôsledkom negatívneho pôsobenia trhových síl na okraje spoločnosti, o dôsledkoch neoliberalnej globalizácie v Afrike nehovoriac!

Navyše, okrem úspechu „umiernených“ nacionalistov sa stredoeurópski fašisti pomaly stávajú súčasťou stranického establishmentu, podobne ako sa ich naoko nenápadnejší konzervatívnejší pobratimovia kvalifikovali do vedenia štátov na Západe. Za univerzálnosť moderného európskeho modelu kultúry a spoločnosti už dnes viac hovoria sladké turecké seriály typu Šeherezáda ako kedysi progresívny politický stred. Pre ten sa stala primárna obrana „civilizácie“, teda najmä blahobytu bieleho voliča.

Tento eurorasizmus zdieľajú ekonomickí „liberáli“, ktorých mnohí na východe kontinentu naďalej považujú za jediných nositeľov reforiem, ako aj sociálni konzervatívci postkomunistickej ľavice či otvorení nacionalisti a populisti všetkých farieb! Rómovia, toto brvno v oku idealistických predstáv o civilizácii, v týchto úvahách figurujú len ako usmievaví huslisti na svadobných hostinách či konzumenti psov na predmestí románskych miest.

Niet sa čo diviť tomuto posunu, keď sú orientálne predstavy európskej strednej vrstvy o umeleckom nadaní rómskych „divých makov“ až príliš podobné romantickým predstavám z 19. storočia. Napríklad tým o mravných a lopotných Slovákoch, ktoré sa tešili pozornosti u českých a maďarských ro-

mantických intelektuálov. Božena Němcová či Béla Bartók umelecky predsa len nezachytili negramotných a násilných kysuckých alkoholikov, krvnú pomstu na detvianskych lazoch či špinavé, repu žuvajúce deti mnohopočetných slovenských katolíckych rodín. Asi preto si mnohí vzdelaní Slováci dnes môžu myslieť, že bieda, lenivosť a hudobný sluch sú „prirodzené“ najmä pre rómske osady!

Tolerancia ako inovácia

Je jasné, že v 21. storočí sa musíme naučiť intenzívnejšie a inštitucionálnejšie odmietajú, aby malá skupina vytvorila kmeňovú výlučnosť aj za tých, ktorí si bytie v kmeni neželajú alebo ich národný cirkus, napríklad, nudí. Sú tiež okamihy pohodovjšieho prežívania kolektívnej existencie, praktizované tými, ktorí sa podobne ako drvivá väčšina občanov, stali členmi národa nechtiac, prípadne sa vlastným úsilím prepracovali do „národného bezvedomia“. Pri umývaní zubov či nákupe v samoobsluže nekvília nad obranou toho, čo národná hysterici chápu ako národnú kultúru a tradíciu.

Napriek dnešným búšeniam do prs si vznik nového štátu pred vyše osemnástimi rokmi želal málokto. Svet však uznal, že nástupnícke štáty Československa sa rozišli nežne. Odvtedy však už svet prešiel dobrý kus cesty, aby sme začali budovať tolerantnú postnárodnú spoločnosť. Všetci máme predsa právo na existenciu aj v inom ako etnonárodnom zmysle!

Vieme napríklad, že funkčná viacetnickosť má väčší potenciál pre dlhodobé spolužitie ako výlučná teritoriálna nacionalita. Vedeli by o tom hovoriť aj rómski migranti po pracovných skúsenostiach v írskych mraziarňach, na talianskych olivových plantážach či pri sadení českých lesov. Rómovia však môžu pomôcť najmä doma, aby prechod k imigrantskej viacetnickosti, ktorá sa starším a bohatším nerómskym Stredoeurópanom nevyhýba, prebehol čo najbezbolestnejšie.

Model tolerantnej spoločnosti v strednej Európe 21. storočia bude totiž práve o tom, ako dokážeme vytvoriť etnicky neutrálny model spolužitia. Je na nás všetkých, či zostaneme žiť na stromoch alebo pochopíme, že Európa – podobne ako kedysi starý Rím – zanikne vtedy, keď stratí kapacitu začleňovať tých, z ktorých predtým urobila otrokov a barbarov.

Pochopenie komplexnej povahy a pôvodu kategórie „Róm“ bude pri budovaní tohto modelu kľúčové. Najprv treba totiž zmeniť „odveké“ uvažovanie o skupinách, až potom sú možné úspešné vzdelávacie či sociálne programy. Ak sa týmto smerom nevydáme, najdesivejšie poznanie nášho občana-malomeštiaka príde, keď si pri sledovaní lynčovania cigánskeho lumpenproletariátu v komerčnej televízii uvedomí, že vysoké hádépé môže použiť tak akurát na zaplatenie kamerového systému a strážnej služby pre svoj nový katalógový dom! Či aj potom bude prioritou dolina plná štvorprúdového betónu a za hodné podpory budú považované len technoinovácie a potom ešte trochu folklóru a vlastiveda, zatiaľ nevedno.

.....

Východiskové rámce občianskej a politickej participácie Rómov na Slovensku

Hlavná myšlienka tejto krátkej štúdie spočíva v tom, že podmienky pre politickú participáciu Rómov sú v skutočnosti rámcované dominujúcou ideológiou a verejnými politikami presadzovanými dominantnými aktérmi v spoločnosti. Možnosti rómskych jednotlivcov participovať alebo kreovať politické rozhodnutia vo svojej obci, či regióne alebo v štáte sú determinované všeobecnejšími sociálno-ekonomickými a kultúrnymi podmienkami, ktoré vplyvajú na marginalizované postavenie Rómov ako skupiny.

V texte urobím krátku exkurziu do minulosti a naznačím možnú typologizáciu verejných politík, ktoré sa dotýkajú Rómov. Najprv sa pozastavím pri kľúčovej otázke diskusie o tzv. rómskej otázke, ktorá znie: Rómska otázka je etnická alebo sociálna otázka? Budem sa snažiť načrtnúť, ako dominantní aktéri interpretujú rómsku problematiku v období „komunizmu“ a navrhnem typológiu vývoja rómskych politík v období posledných dvoch desaťročí. Spomeniem ideu multikulturalizmu a všimnem si vnútorné protirečenia, ktoré sú obsiahnuté v samotnom koncepte multikulturalizmu. Napokon sumarizujem a formulujem závery.

Hoci empirické fakty o rómskej chudobe a vylúčení sa akceptujú takmer všeobecne, neexistuje zhoda o príčinách tohto stavu¹. Jednou z kľúčových trečích plôch je spor, či je to problém etnický alebo sociálny. Táto dilema sa premieta aj do diskusií a pozícií diskutujúcich v dimenziách minulosť, súčasnosť a budúcnosť politík dotýkajúcich sa Rómov.

Štátny socializmus v období pred rokom 1989 je primárne kritizovaný práve za kultúrnu asimiláciu, neuznanie Rómov ako menšiny a neuznanie špecifických potrieb Rómov ako skupiny. Tento spôsob odmietnutia minulosti sa stal „kánonom“ a nevyhnutnou súčasťou takmer každej odbornej publikácie a štúdie venovanej rómskej otázke. Uvádzame niekoľko typických príkladov:

„Totalitný režim sa snažil zmeniť usporiadanie spoločnosti a meniť jej prirodzenú stratifikáciu, začala sa teda upierať etnická identita Rómov a prijala sa politika sociálnej asimilácie. Problém označenia Rómov, ktorý vyvstal práve v súvislosti s odmietaním etnickej akceptácie, vyústil do formulácie osoba cigánskeho pôvodu, Cigán“ (Kotvanová – Szép – Šebesta, 2003: 13).

„Najväčším zásahom do fungovania spoločnosti však bola násilná snaha zmeniť usporiadanie spoločnosti a zmeniť jej prirodzenú stratifikáciu. V rámci

¹ V tejto štúdií, ak hovorím o marginalizovanom postavení Rómov ako skupiny, som si vedomý, že mnohí Rómovia a Rómky sú plne integrovaní v rámci majoritnej spoločnosti a mnohí a mnohé dosiahli vynikajúce a spoločensky vysoko oceňované postavenie vedcov, lekárov, pedagógov, umelcov. Pre zjednodušenie písaného textu, zakaždým neuvádzam, že sa nejedná o nich.

tejto snahy boli počas socialistického režimu systematicky uprednostňované nižšie sociálne vrstvy na úkor vrstiev vyšších. Rómovia vo svojej väčšine patrili k nižším sociálnym vrstvám a ako také boli objektom rôznych pokusov socialistického režimu o pozdvihnutie ich sociálneho statusu“ (Radičová, 2002: 79).

Čo je „prirodzená stratifikácia spoločnosti“ vo vzťahu k Rómom, ktorou sa narába v uvedených citátoch, autori a autorky nevysvetľujú. Podľa sociálnych teoretikov, sociálna štruktúra je historicky podmienený súhrn spoločenských vzťahov a odvolávanie sa na „prirodzenosť“ či „neprirodzenosť“ spoločenského usporiadania sa dá považovať za účelovú formu presadzovania určitého typu poriadku. Aj preto si myslím, že odborná diskusia hlavného prúdu o tzv. rómskej otázke v dimenziách minulosť – prítomnosť, štát – trh, nepracuje s historickými sociálnymi a ekonomickými faktami analyticky úplne korektné.

Čo je vlastne príčinou dnešných rómskych problémov? Dedičstvo totalitnej „komunistickej“ minulosti alebo demokratická a kapitalistická súčasnosť? Takto jasne položená otázka, ktorá by naviedla k väčšej disciplíne pri argumentácii, v odbornej diskusii spravidla absentuje.

Hoci si nedovolím autoritatívne hodnotiť rómske politiky obdobia socializmu (samotné obdobie od roku 1949 do roku 1989 bolo veľmi rôznorodé v rôznych ohľadoch: v politickej agende, dôrazoch a spôsoboch uplatňovania moci) a akákoľvek snaha o typológiu rómskych politík počas tohto obdobia by si vyžadovala samostatnú štúdiu, tvrdím, že vtedy – tak ako aj teraz – rómske politiky predstavovali mix prístupov. Vo všeobecnosti to boli integračné a prosociálne politiky a v 80. rokoch nastal posun aj v smere k uznaniu etnického sebaurčenia Rómov. Dodávam však, že vtedy – tak ako aj teraz – platilo to, že proklamované politiky a ideály sú jedna vec a ich realizácia v praxi vec druhá.¹

K symbolickému politickému uznaniu Rómov ako etnickej menšiny došlo začiatkom 90. rokov. V dokumente *Zásady vládnej politiky Slovenskej republiky k Rómom (Príloha k uzneseniu vlády SR č. 153)* z roku 1991 sa uvádza, že základná zásada politik k Rómom má byť „v legislatívno-právnom systéme, počnúc ústavou republiky, uznať etnickú svojbytnosť Rómov na úrovni ostatných etnických minorít žijúcich na území SR, t. j. ... uznať Rómov za národnosť, a tak zabezpečiť ich politickoprávnu rovnoprávnosť“. (*Zásady...* 1991) Rómska národnosť sa ako etnická kategória objavila aj, napríklad, v rámci sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 1991. Uznatie rómskej etnickej menšiny bola prezentovaná novými dominantnými elitami ako dôkaz toho, že nová demokracia v kontraste s predchádzajúcim režimom rešpektuje ľudské práva. Skutočnosťou však je, že v 90. rokoch dochádza k porušovaniu nielen sociálnych a ekonomických práv Rómov, ale často aj individuálnych občianskych a politických práv prvej generácie, ktoré teoreticky mali byť v demokratickom štáte naplnené. Dochádza k nevídaným útokom voči Rómom zo strany extrémistov,

1 Čitateľovi, ktorý by mal záujem o vývoj rómskych politík v období „komunizmu“, možno odporučiť informovanú štúdiu. (Višek 1999)

znevažujúcej rétorike zo strany politických elít, zneužívaniu právomocí verejných činiteľov, ako aj represívnym aktom na lokálnej úrovni.¹ Je preto dôležité si uvedomiť, že aj na prvý pohľad neoddiskutovateľný fakt, že parlamentná demokracia znamená pre obyvateľov krajiny zlepšenie situácie v oblasti ľudských práv, nie je všeobecne platný, a v prípade Slovenska je etnicky podmienený.

Cez prizmu postavenia marginalizovaných Rómov sa nám ako falošné javia predstavy o období po roku 1989 ako o období zásadného rozšírenia priestoru pre autentickú občiansku participáciu.² Zlepšenie životných podmienok Rómov a vzťahov medzi Rómami, samosprávou a majoritným obyvateľstvom nepriniesol ani nekriticky ospevovaný proces administratívnej decentralizácie, ktorý sa začal v druhej polovici 90. rokov.

Rómske verejné politiky na začiatku 90. rokov by sa dali typologicky charakterizovať ako etnicky nešpecifikovaný *laissez-faire* prístup.³ Tento prístup je charakteristický pre politiky, ktoré nie sú špecificky cieleňé na etnické skupiny, a ako dokladá dokument *Zásady vládnej politiky Slovenskej republiky k Rómom* (1991), ich základnou zásadou bolo „nevydeľovať osobitnú, zvláštnu sociálnu starostlivosť smerujúcu k Rómom“ a „neposkytovať Rómom špeciálnu starostlivosť z titulu príslušnosti k rómskej etnicite, poskytovať ju iba tej časti obyvateľov, ktorá je sociálne ohrozená“ (*Zásady...* 1991). Tento prístup však prehliada to, že v spoločnosti môžu byť prítomné hlboké štrukturálne nerovnosti (ktoré sú spôsobené napr. charakterom delby práce, kapitálovo intenzívnou podstatou výrobných procesov), a že na vyrovnanie týchto nerovností môžu byť potrebné špecificky skupinovo cieleňé intervencie. Za fasádou „rovného“ *laissez-faire* prístupu sa preto môže zintenzívňovať fungovanie takých mechanizmov, ktoré štrukturálne vyčleňujú Rómov na okraj spoločnosti.

V druhej polovici 90. rokov spoločne s *laissez-faire* prístupom začínajú koexistovať špecifické politiky posilňovania identity Rómov. Tieto často spočívajú v symbolickej podpore etnicity, etnického sebaurčenia a emancipácie. Hoci štát Úradu splnomocnenca vlády SR na riešenie problémov občanov, ktorí potre-

1 Môžem odkázať na informácie Amnesty International (AI) alebo European Roma Rights Center (ERRC) na www.errc.org.

2 Pozri napr. (Bútorová – Gyrafášová, 2010: 457). Vnímanie spoločenskej reality zo strany verejnosti vypovedá o tom, že verejnosť (špecifické údaje za Rómov nemáme) vníma možnosť ovplyvňovania politických rozhodnutí a rovnosť občanov pred zákonom v období po '89 v porovnaní s predchádzajúcim režimom skepticky. Na výzvu „Porovnajte svoj dnešný život so životom ľudí ako vy pre rokom 1989 v rovnosti pred zákonom“ odpovedalo 26 percent, že situácia je lepšia, a 67 percent, že je rovnaká a horšia.

3 Inšpiráciu pre túto typologizáciu rómskych politík som čerpal z prezentácie Jana Jařába na medzinárodnom riadiacom výbore Dekády rómskeho začleňovania v Prahe 30. septembra – 1. októbra 2010. Dostupné na <http://www.romea.cz/romeatv/index.php?id=detail&source=stream&vid=520509-jan-jarab-na-zasedani-mezinarodniho-ridiciho-vyboru-romske-dekady&detail=520509-jan-jarab-na-zasedani-mezinarodniho-ridiciho-vyboru-romske-dekady> Pri našej snahe o typologizáciu ide viac o weberovské „ideálne typy“. V realite je to mix prístupov a vplyvov.

bujú osobitnú pomoc z roku 1995 ešte v línii spomínaných *Zásad*... neobsahoval zmienku o Rómoch, v roku 1998 sa tento post pretransformoval na inštitúciu pod názvom Úrad splnomocnenca vlády pre riešenie problémov rómskej národnostnej menšiny. Ako vecne správne v roku 2002 písal I. Vašečka, rómska otázka sa v dôsledku skupinovej emancipácie a posilnenia kolektívnej identity sa z podoby sociálnej presúva do podoby etnickej (Vašečka, 2002: 280).

Po roku 2000 v reakcii na nezanedbateľný tlak zo zahraničia požadujúci od Slovenska ciele prorromske opatrenia vzhľadom na emigráciu Rómov a predstupový proces do EÚ, začal byť *laissez-faire* nahrádzaný prístupom založeným na preferovaní etnicky cielejších sociálnych intervencií a rozvojových projektov. V tomto období bol v rámci verejných politík zavedený pojem „marginalizované rómske komunity“, ktorý mal označovať skupinu chudobných a marginalizovaných Rómov. Projekty s najviac hmatateľným výsledkom boli v tomto období realizované najmä v oblasti bývania¹, ale veľa pozornosti bolo venované aj širokému spektru aktivít zamýšľaných ako podpora aktívnych politík trhu práce. Tieto boli zamerané predovšetkým na tréningové činnosti, na získavanie „stratených“ pracovných návykov dlhodobo nezamestnaných Rómov a podobne. Zámerom týchto projektov, situovaných hlavne do znevýhodnených regiónov, bolo – v súlade so široko akceptovanými predstavami majority o „neochote“ Rómov pracovať – primárne vštepiť ľuďom morálku, v rámci ktorej si budú vážiť prácu. Výsledky však nemohli naplniť očakávania pre objektívne danú, zlú sociálno-ekonomickú situáciu regiónov a pre širšiu neoliberalnú reštrukturalizáciu, ktorá výrazne ovplyvnila východné Slovensko charakteristické silne segmentovaným trhom práce (Grill – Hurrle, 2006: 45).

V posledných rokoch sa dá sledovať ďalšia zmena a pozoruhodný posun v preferenciách dominantných aktérov vo vzťahu k žiaducemu typu rómskych politík. Príklon k etnicky špecifickému tónovaniu sociálnopolitických intervencií ustupuje (sprvoti v diskusnej rovine) étosu etnickej „neutrality“. Inými slovami: tzv. rómska otázka sa interpretuje ako výlučne sociálny či sociálno-ekonomický problém. (Napriek tomu, že architekti súčasnej „deetnizácie“ ju interpretujú ako inováciu, postup nápadne pripomína situáciu zo začiatku 90. rokov z obdobia *Zásad vládnej politiky SR k Rómom*.)

Za fasádou neutrálneho prístupu sa však môže skrývať nerovnosť v dôsledku toho, že sa ignorujú faktory, ktoré nasycujú znevýhodnenie minoritnej skupiny. Rómovia ako skupina sú na Slovensku vnímaní etnicky a v dôsledkoch toho je pre Rómov etnicita praktická kategória, ktorá štrukturuje ich každodennosť. Nikto s rómskym jednotlivcom v každodennom živote nevyjednáva, kam sa on sám zaraďuje, ale klasifikuje ho, napríklad, podľa fyzických črt. Je to práve takáto etnicita, ktorá má v praxi rozhodujúci vplyv na život väčšiny Rómov a Rómok a ktorá generuje ich znevýhodnenia.²

1 Nanešťastie, tieto intervencie v oblasti bývania pravdepodobne prehlbovali etnickú segregáciu: pozri napríklad výskumnú správu (Hojsík 2008).

2 Za tieto argumenty autor ďakuje Janovi Grillovi.

Multikulturalizmus sa v priebehu posledného desaťročia stal jedným z kľúčových konceptov, ktorý je prítomný v diskusii o tzv. rómskej otázke na Slovensku. Slová však majú význam podľa toho, aký sa im pripisuje obsah. Čo je teda v rámci diskusií hlavného prúdu na Slovensku obsahom pojmu multikulturalizmus? Na základe analyzovaných textov sa mi zdá, že multikulturalizmus je chápaný najmä v zmysle rešpektovania kultúrnej odlišnosti ako „ideológia a politika rešpektovania kultúrnych, etnických, jazykových či náboženských rozdielností“.¹

Chápanie multikulturalizmu ako pozitívnej politiky rešpektovania kultúrnej odlišnosti je však do určitej miery redukcionistické. Multikulturalizmus je sám osebe ambivalentný koncept, ktorý obsahuje vnútorné protirečenia a ktorý je založený na určitých esencialistických prezumpciách o sociokultúrnych špecifikách etnických skupín. Pre multikulturalizmus je vlastné esencialistické vnímanie etnickej identity ako nemennej kvality a tým akoby kvality, ktorá uzatvára jednotlivca do určitej kliečky vlastnej identity a vytvára bariéry na prekročenie jej hraníc na základe individuálnej stratégie, akou môže byť napríklad dobrovoľná asimilácia.

Na tomto mieste je potrebné uviesť, že existuje niekoľko línii kritiky multikulturalizmu. Jedna línia kritiky tvrdí, že multikulturalizmus je inherentne nekonzistentný so základnými liberálno-demokratickými princípmi, ako je napríklad osobná sloboda (pretože preferuje skupinové práva) alebo princíp rovnosti (pretože vníma ľudí nie rovnako ale ich diferencuje na základe etnicity). V rámci tejto línie kritiky sa tvrdí, že multikulturalizmus robí prax sociálneho štátu ťažšou, pretože praktiky multikulturalizmu, založené na diferencovanom vnímaní skupín, môžu byť implementované iba na úkor univerzalistických opatrení sociálneho štátu.² V tejto súvislosti niektorí autori tvrdia, že čím viac štát podporuje etnické uznanie, tým ťažšie môže byť v rámci neho realizovať redistribúciu.³

Druhá línia kritiky multikulturalizmu, ktorá je podľa nášho názoru veľmi relevantná aj pre Slovensko, spočíva v tom, že tento koncept obsahuje iminentnú tendenciu k segregácii. Multikulturalizmus, pretože je založený na esencialistickom chápaní etnickej identity, smeruje k tomu, že poníma etnickú skupinu ako plne autonómnu entitu. Etnická skupina môže preto existovať a rozvíjať sa viac-menej samostatne a priama interakcia s inými skupinami nie je pre ňu nevyhnutná. Niektorí kritici multikulturalizmu preto tvrdia, že multikulturalizmus ako politický princíp môže integráciu etnických menšín sabotovať. Táto línia kritiky je podporená aj poznaním praxe implementácie politik multikulturalizmu v USA, prípadne Holandsku či vo Veľkej Británii, kde, ako sa tvrdí, multikulturalizmus neurobil dosť pre integráciu imigrantov.

1 Pozri napr. (Lajčáková, 2006: 157 – 161) alebo *Akčný plán predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerance na roky 2009 – 2011*, 2009: 31).

2 Pozri napr. (Kymlicka – Banting, 2006).

3 Pozri napr. (Fraser – Honneth, 2005).

Aj na základe poznatkov praxe integračných politík v západných krajinách som presvedčený, že hranica medzi proklamovaným právom na autonómny rozvoj Rómov a *de facto* segregáciou môže byť v reálnom živote veľmi tenká. Toto by bolo potrebné mať na zreteli pri diskusii o multikulturalizme a o opatreniach inšpirovaných vzorcami multikulturalizmu aj na Slovensku.

Podpora etnického sebaurčenia založená na politikách multikulturalizmu je pozitívna a vítaná. Problém nastáva vtedy, keď je multikulturalizmus zneužívaný na zakrývanie príčin sociálnej rozdielov spoločnosti a na pacifikovanie minority vo vzťahu k jej sociálnym právam.

Snažil som sa naznačiť, že podmienky pre politickú participáciu Rómov sú v skutočnosti podmienené širším rámcom ideológie a politík presadzovaných dominantnými vrstvami v spoločnosti. Urobil som krátku exkurziu do minulosti a navrhol som pracovnú typologizáciu verejných politík uplatňovaných vo vzťahu k rómskej problematike. Naznačil som, že postup spočívajúci v nekritickom uplatňovaní kultúrneho esencializmu a zdôrazňovaní sociokultúrnych špecifik Rómov môže byť takisto spôsobom marginalizácie Rómov a falošným argumentom na legitimizovanie sociálnych nerovností. Tvrdil som však, že rómska otázka je etnická otázka v tom zmysle, že Rómovia ako skupina sú majoritou definovaní primárne etnicky, a preto je to ich etnicita - „cigánskosť“ - ktorá generuje ich marginalizáciu. V dôsledku toho rozvojové intervencie by sa podľa môjho názoru, mali vzťahovať aj priamo na Rómov ako na etnickú skupinu.

Som presvedčený, že podmienky na politickú participáciu, integráciu a na zlepšenie životných podmienok Rómov nespočívajú iba v nájdení vhodného metodického postupu, ale že primárne spočívajú v zásadnej politickom rozhodnutí dominantných vrstiev spoločnosti, ktoré je vo svojej podstate morálnym rozhodnutím. Toto môže spočívať napríklad v zásadnej podpore širších politík limitovania ekonomických nerovností, napríklad prostredníctvom dočasných vyrovnávacích opatrení, ale aj v zásadných legislatívnych rozhodnutiach štátu.

Literatúra

- Bútorová, Z. – Gyarfášová, O., 2010: „Občianska participácia: trendy, problémy, súvislosti.“ *Sociológia* 2010/5, s. 457
- Dáta o ľudských právach rómskych žien*, 2009: Kultúrne združenie Rómov Slovenska
- Fraser, N. – Honneth, A., 2005: *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*, Oxford.
- Grill, J. – Hurrell, J., 2006: *Activating, Training and Employing Social Enterprises as a Tool of Social Policy Towards Roma and other Marginalized Groups – Lessons learnt from “Feder Dživipen” and other EQUAL Projects*.
- Kotvanová A. – Szép, A. – Šebesta, M., 2003: *Vládna politika a Rómovia 1948-2002*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava.
- Kymlicka, W. – Banting, K. G., 2006: *Multiculturalism and the welfare state. Recognition and redistribution in contemporary democracies*. Oxford.
- Lajčáková, J., 2006: *Multikulturalizmus ako politika rešpektovania rozdielnosti*. In:

- Kultúra ako emócia. Multikultúrna zberka esejí nielen o „nás“.* Bratislava, Nadácia Milana Šimečku, s. 157 – 161.
- Radičová, I., 2002: *Rómovia na prahu transformácie.* In: Vašečka, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma.* IVO Bratislava.
- Víšek, P., 1999: „Program integrace- řešení problematiky romských obyvatel v období 1970 – 1989.“ In: *Romové v České republice,* Socioklub.
- Vaňura, J., 2008: „Rómske osady v historickej perspektíve. Stručné dejiny usadzovania Rómov na Slovensku a vznik a vývoj východoslovenských rómskych osád.“ In: *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu.* 119-120.
- Zásady vládnej politiky Slovenskej republiky voči Rómom (Príloha k uzneseniu vlády SR č. 153) z roku 1991*

.....

Rómska politická participácia v komunálnej politike na Slovensku¹

Slovenská spoločnosť je témou Rómov unavená. Pojmy ako „rómska otázka“, „rómsky problém“, „rómska problematika“ sa spájajú s prídavnými menami ako „neriešiteľné“, „pálčivé“, „dlhodobé“, „katastrofálne“. Tieto koncepty sú intenzívne dopĺňané a často krátko šírené aj prostredníctvom negatívnych mediálnych obrazov. Väčšina obyvateľov Slovenska si o Rómoch utvára predstavy na základe negatívnych obrazov a o Rómoch uvažuje v rovine silných a všeobecne rozšírených stereotypov, ktoré prestupujú všetkými vrstvami spoločnosti a týkajú sa všetkých aspektov života. Toto stereotypné zmyšľanie sa pochopiteľne týka aj účasti Rómov v politike.

Vcelku rozšírený obraz o tom, ako sa mnohé obce a lokálni politici stavajú k rómskym kandidátom v komunálnych voľbách, ilustruje volebná noc v jednej východoslovenskej obci. Do obecného zastupiteľstva kandidovalo aj niekoľko rómskych kandidátov na poslancov. Pri sčítavaní hlasov boli výsledky veľmi tesné a rómskemu kandidátovi (mimočodom mal vysokoškolské vzdelanie a bohaté skúsenosti s fungovaním obecnej samosprávy) post poslanca ušiel len o 2 hlasy. Pri ohlásení tohto posledného výsledku sa v miestnosti, kde čakal na výsledky novozvolený starosta so svojimi ľuďmi, spustila obrovská vlna osláv s radostnými výkrikmi, „toto sme chceli, aby tam Cigán nebol!“

V súvislosti s komunálnymi voľbami v roku 2010 rezonovala medzi majoritou vo verejnosti téma Rómov prevažne v dvoch negatívnych súvislostiach. Prvý okruh rozhorčenia širšej verejnosti vzbudil narastajúci trend kupovania volebných hlasov v rómskych osadách. Druhá téma, ktorá sa objavila v médiách až po voľbách súvisela so zvolenými rómskymi poslancami a starostami, ktorí nie sú podľa väčšiny obyvateľov Slovenska schopní zastávať svoje funkcie. Okrem toho, že sa na tomto mieste vrátim aj k týmto dvom témam a pokúsim sa ich podať v širšom kontexte, priblížim aj ďalšie súvislosti spojené s účasťou a výsledkami rómskych kandidátov v komunálnych voľbách na Slovensku.

Podľa prieskumu politickej participácie a politických názorov v rómskych komunitách, ktorý zrealizoval Národný demokratický inštitút pre medzinárodné záležitosti (NDI) v roku 2005, je lokálna samospráva pre Rómov na Slovensku najdôveryhodnejšou úrovňou politiky.² Rómovia majú v komunálnych

1 Výskum k tejto štúdii prebiehal dlhodobo od roku 2006 prostredníctvom autorovho pôsobenia v Národnom demokratickom inštitúte pre medzinárodné záležitosti. Veľká časť zberu dát a finalizácia štúdie bola podporená v rámci projektu VEGA 2/0014/11 „Rómovia v majoritnej spoločnosti: výskum modelov vzájomného spolužitia“.

2 Prieskum politickej participácie a politických názorov v rómskych komunitách: Roma political participation and public opinion survey – Slovakia 2005. Washington DC: NDI, s. 40.

voľbách, v porovnaní s inými voľbami na Slovensku, najvyššiu volebnú účasť. V porovnaní s celkovou volebnou účasťou v komunálnych voľbách v roku 2002, ktorá bola 49,51%, bola volebná účasť Rómov v týchto voľbách 67,1% pri integrovaných Rómoch a dokonca 82,2% pri Rómoch zo segregovaných osád.¹ Popri dôveryhodnosti lokálnej politiky, majú Rómovia na základe spomínaného výskumu tiež pocit, že na politikov na lokálnej úrovni majú aspoň nepatrný vplyv, keďže mnohých poznajú osobne. Navyše, po decentralizácii vládnej moci má obecná politika množstvo kompetencií, ktoré dávajú lokálnym samosprávam právomoci na riešenie viacerých problémov, ktorým čelia rómske komunity. Lokálna politika je tak pre mnohé rómske komunity kľúčová. Národným príkladom sú mnohé obce, ktoré prijali úspešné opatrenia a Rómom spoločne s nerómskymi obyvateľmi postupne stúpa kvalita životnej úrovne a spolunažívania v obci.² Navyše, ako ukazujú výsledky predchádzajúcich voľieb a stúpajúci počet rómskych kandidátov a zvolených rómskych poslancov obecných zastupiteľstiev a starostov, lokálna politika je pre mnohých Rómov dosiahnuteľnou metou.

Je evidentné, že Rómovia majú záujem do obecných samospráv kandidovať. Počet rómskych kandidátov sa na Slovensku zvyšuje s každými komunálnymi voľbami. Štatistické odhady naznačujú, že konštantne narastá počet Rómov, ktorí kandidujú v lokálnych voľbách a tiež počet Rómov, ktorí sú zvolení. Napríklad, v komunálnych voľbách v roku 1998 kandidovalo odhadom 254 rómskych kandidátov: z nich bolo 56 Rómov zvolených do funkcií obecných poslancov. Zároveň bolo zvolených 6 rómskych starostov (Šebesta 2002: 308). V komunálnych voľbách v roku 2002 sa počet rómskych kandidátov zvýšil na 756, z toho bolo 158 Rómov zvolených do funkcií (Pečínka 2009: 61). Vo voľbách v roku 2006 už kandidovalo viac ako 1600 rómskych kandidátov a viac ako 220 z nich sa stalo obecnými poslancami.³ A podľa súčasných odhadov, počet rómskych kandidátov v roku 2010 opäť stúpol.

V komunálnych voľbách v roku 2010 postavili svojich kandidátov tri rómske politické strany. Rómska iniciatíva Slovenska (RIS), Strana rómskej koalície (SRK) a Strana Sociálnej Solidarity (SSS).⁴ Rómovia okrem týchto strán kandi-

1 *ibid.* s. 15.

2 Viaceré príklady dobrej praxe obecných samospráv sú popísané v publikácii Podarilo sa (Mušínska 2012).

3 Podľa odhadov Národného demokratického inštitútu a Romano nevo Lil. Keďže na Slovensku neexistujú štatistiky, ktoré by mapovali etnickú príslušnosť politických kandidátov, tieto odhady vznikali na základe podrobných zberov údajov v teréne v súčinnosti s rómskymi médiami a lokálnymi rómskymi aj nerómskymi mimovládnych organizáciami. Preto je pravdepodobné, že tieto odhady predstavujú spodnú hranicu počtu rómskych kandidátov a mnohí Rómovia, ktorí kandidovali, nie sú v týchto odhadoch zahrnutí.

4 Strana sociálnej solidarity (SSS) sa nedeclarovala ako rómska etnická strana, no bola krtáko pred voľbami založená rómskymi lídrami z Košíc a v prevažnej miere za ňu kandidovali Rómovia z mnohých obcí východného Slovenska.

dovali aj na kandidátnych listinách majoritných politických strán (najčastejšie SMER-SD, SDKÚ-DS, Most-Híd, HZDS, KDH atď.). Avšak veľká časť rómskych kandidátov sa uchádzala o hlasy voličov ako nezávislí. Podľa odhadov NDI sa počet rómskych kandidátov oproti voľbám z roku 2006 minimálne zdvojnásobil. Veľa Rómov taktiež kandidovalo na pozície starostov obcí. NDI odhaduje, že počet Rómov kandidujúcich na pozície starostov bolo v roku 2010 asi 120, čo je tiež takmer dvojnásobný nárast oproti roku 2006, keď kandidovalo na pozície starostov približne 60 Rómov.

Čo sa týka výsledkov, v roku 2010 bolo na Slovensku zvolených 29 rómskych starostov v porovnaní s 19 rómskymi starostami z roku 2006. Piaty títo starostovia boli zvolení za Stranu rómskej koalície (SRK), po štyroch rómskych starostoch získali Most-Híd, Smer-SD a ĽS-HZDS, po dvoch rómskych starostoch mali SDKÚ-DS a Rómska iniciatíva Slovenska (RIS) a a po jednom starostovi získali SMK a HZD. Dvaja rómski starostovia boli zvolení ako nezávislí kandidáti. Štyria rómski starostovia boli zvolení za rôzne koalície politických strán. Väčšina z týchto starostov bola zvolená na strednom a východnom Slovensku. Navyše, prvýkrát v histórii Slovenska bola zvolená za starostku rómska žena, Mária Oračková v Lomničke, v okrese Stará Ľubovňa.

V porovnaní s voľbami z roku 2006 sa taktiež zvýšil počet zvolených rómskych poslancov v obecných zastupiteľstvách. V porovnaní s rokom 2006, kedy bolo zvolených približne 220 Rómov, bolo v roku 2010 zvolených viac ako 330 Rómov do obecných zastupiteľstiev. Čo je zaujímavé, z tohto počtu kandidovalo 121 Rómov, čo je približne jedna tretina, za rómske politické strany a ich koalície, a zvyšok zvolených rómskych poslancov kandidoval za majoritné politické strany, alebo ako nezávislí kandidáti. Znamená to, že väčšina zvolených Rómov kandidovala za majoritné strany. Táto skutočnosť demonštruje, že mnohí Rómovia majú silný potenciál vytvárať životaschopné dohody s majoritnými stranami a stávajú sa úspešnými lokálnymi politikmi, ktorí dokážu plnohodnotne vstúpiť do rokovania s lokálnymi štruktúrami majoritných politických strán. Rómovia majú potenciál byť začlenení do štruktúr klasických politických strán a rozhodujú sa podľa svojich politických preferencií, alebo osobných kontaktov na predstaviteľov lokálnych štruktúr týchto strán. Jedným z ďalších stereotypov, ktoré na Slovensku v súvislosti s Rómami prevládajú, je ten, že Rómovia prevažne podporujú ľavicové strany. Ak si však všimneme rozdelenie politickej príslušnosti zvolených rómskych starostov (ak pochopiteľne opomenieme rómske politické strany), približne to reflektuje súčasné preferencie politických strán u majority, možno s výnimkou väčšej popularity ĽS-HZDS.

V roku 2010 sme v komunálnych voľbách na Slovensku zaznamenali taktiež významný nárast počtu obcí a miest, v ktorých Rómovia kandidovali a v ktorých boli Rómovia zvolení do volených pozícií. Rómovia boli zvolení do obecných zastupiteľstiev v 130 obciach na Slovensku, v porovnaní s 95 obcami z roku 2006. Taktiež sme zaznamenali veľmi malé zvýšenie počtu rómskych žien, ktoré boli zvolené do obecných zastupiteľstiev: z 11 róm-

ských poslankyň z roku 2006 na približne 20 rómskych poslankyň v roku 2010. Z celkového počtu zvolených Rómov do obecných zastupiteľstiev je to však len 6%, čo je stále veľmi nízke zastúpenie žien. Toto nižšie zastúpenie žien môže byť pravdepodobne spôsobené tradičným postavením ženy v rómskych komunitách, kde majú ženy v prvom rade zastupovať miesto matky a vychovateľky detí.¹ V porovnaní s postavením žien v majoritnej spoločnosti tak majú v politickej sfére pomerne slabšiu pozíciu.

Stručný prehľad zvolených rómskych politikov v obecných samosprávach a systematický nárast ich počtu a počtu obcí, kde boli zvolení ponúka nasledujúca tabuľka.

	2002	2006	2010
počet obcí, kde boli zvolení Rómovia	55	95	130
zvolení rómski poslanci	158	220	330
zvolení rómski starostovia	11	19	29

Môže sa zdať, že v ostatných voľbách v roku 2010 ide o relatívne veľké čísla a nárast počtu zvolených Rómov je vcelku dominantný. Ak si však uvedomíme absolútne čísla, tak vo voľbách do orgánov samosprávy obcí v roku 2010 bolo zvolených 2907 starostov a primátorov a 21 020 poslancov obecných a mestských zastupiteľstiev.² Pri celkovom počte 2 924 obcí a miest na Slovensku boli Rómovia zvolení v 130 obciach, čo v percentuálnom vyjadrení znamená, že Rómovia boli zvolení v 4,4% obcí a miest na Slovensku. Podľa Atlasu rómskych komunit z roku 2004 žijú Rómovia v 1087 obciach a mestách na Slovensku,³ čo tvorí približne 37 % obcí a miest. V prípade starostov ide o percentuálny podiel zvolených rómskych starostov približne 1% a v prípade poslancov obecných zastupiteľstiev je to približne 1,56 % rómskych poslancov. Ak žilo v roku 2004 podľa Atlasu rómskych komunit na Slovensku približne 320 000 Rómov,⁴ hovoríme o podiele približne 6% Rómov v rámci celkovej populácie Slovenska. Z tohto hľadiska je podiel zvolených Rómov v orgánoch obcí a miest skutočne len veľmi nepatrný a o ideálnom a reprezentatívnom zastúpení sa ešte v žiadnom prípade nedá hovoriť.

1 Rodové vzťahy u Rómov sú vcelku citlivou témou a rómske rodiny na Slovensku môžeme len ťažko označiť za vyslovene patriarchálne, alebo vyslovene matriarchálne. Je zrejmé, že pozícia a autorita ženy v rodine postupne narastá s počtom jej detí a vnúčat. Muži však skôr reprezentujú rodinu smerom von. O ambivalentnosti patriarchálneho a matriarchálneho modelu rodiny pozri napríklad viac Scheffel 2009.

2 Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky. <http://app.statistics.sk/kv2010/sr/tab1.jsp?lang=sk>

3 Atlas rómskych komunit na Slovensku, s. 11.

4 ibid. s. 10.

Komunálne voľby 2010	celkové výsledky	podiel Rómov v %
obce/mestá	2924	130 / 4,4%
zvolení starostovia/primátori	2907	29 / 1%
zvolení poslanci	21020	330 / 1,56%

Ak sa pozrieme bližšie na dôvody tohto čiastočného úspechu rómskych kandidátov v komunálnych voľbách, nemôžeme poprieť skutočnosť, že viacero týchto rómskych poslancov a starostov bolo zvolených v obciach, kde Rómovia tvoria väčšinu obyvateľov. Z istého hľadiska môžeme skonštatovať, že demografický vývoj niektorých obcí je dôležitým faktorom, ktorý zlepšuje štatistiky rómskych kandidátov v komunálnych voľbách. Nie je to však jediný faktor, ktorý podmieňuje narastajúci počet zvolených Rómov. Existuje totiž množstvo obcí, kde Rómovia tvoria väčšinu, no nedarí sa im výraznejšie presadiť v komunálnej politike. Aj napriek demografickej väčšine nemajú väčšinu poslancov v obecnom zastupiteľstve, respektíve nemajú v obecnom zastupiteľstve žiadnych kandidátov. Vo voľbách buď kandiduje veľké množstvo kandidátov, rómske hlasy sa triešťa a Rómovia sa nedokážu dohodnúť na spoločnej podpore najsilnejších kandidátov. Vo veľkej väčšine lokalít kde bývajú Rómovia nejde o "komunity" v skutočnom význame tohto slova. Skôr môžeme hovoriť o viacerých "komunitách" rodín a rodinných zväzkov žijúcich vedľa seba a len veľmi ťažko sa tieto rodiny vedia dohodnúť na spoločnej lokálnej reprezentácii. Skôr majú šancu uspieť, ak sa rodiny dohodnú na viacerých kandidátoch, ktorí by reprezentovali najdôležitejšie rodiny. V obciach s početnou rómskou populáciou, ako napríklad Kecerovce, Jánovce, Veľká Lomnica, Nálepko, Švedlár a mnohé ďalšie nie sú v obecných zastupiteľstvách zvolení žiadni rómski poslanci. Demografická prevaha Rómov v obci automaticky neznamená, že Rómovia budú zvolení do obecného zastupiteľstva.

Na základe pozorovania volebných kampaní a samotných volieb sme mohli vidieť, že viacerí rómski poslanci a starostovia boli zvolení vďaka kvalitnému programu a dobre pripraveným kampaniam, v ktorých sa im podarilo zmobilizovať rómskych voličov. Mnohí rómski kandidáti stavali svoju kampaň na kvalitnej práci s miestnymi rómskymi komunitami, mali pripravený dobrý program a prepracované techniky kampane. Je veľkým pozitívom, že mnoho týchto rómskych kandidátov stavalo svoje kampane na priamej komunikácii s voličmi, na osobných rozhovoroch a svojej dobrej povesti. Viacerí rómski poslanci a starostovia boli znovuzvolení aj kvôli tomu, že voliči ocenili ich dobrú prácu v predchádzajúcom volebnom období. A navyše, čo je tiež pozitívna správa, viacerí títo rómski politici získali hlasy aj od nerómskych voličov vo svojich obciach.

Na druhej strane, je možné, že niektorí kandidáti boli zvolení vďaka údajnému kupovaniu hlasov. Kupovanie hlasov v rómskych osadách je fenomén,

ktorý priamo ohrozuje demokratický princíp volieb. Ak je to navyše spojené so sofistikovanými technikami kontroly volebného aktu, ide o zamedzovanie slobodnej voľby. V mnohých obciach sa v tejto súvislosti nedá hovoriť o slobodných voľbách. Je zjavné, že viacerí starostovia a poslanci, bez ohľadu na to, či išlo o rómskych alebo nerómskych starostov a poslancov, boli zvolení vďaka manipulácii s voličmi a kupovaniu hlasov. Kupovanie hlasov je však fenomén, ktorý je známy všade na svete v komunitách koncentrovanej chudoby.¹ Na Slovensku sa koncentrovaná chudoba spája prevažne s rómskymi osadami, je preto logické, že predmetom kupovania hlasov sa u nás najčastejšie stávajú Rómovia z osád. Čo je však zaujímavé, hnev verejnosti je nasmerovaný práve na týchto Rómov, ktorí svoj hlas vo voľbách predali. Prvoradým vinníkom v očiach verejnosti sa nestávajú politici, ktorí zneužívajú katastrofálnu chudobu, ale Rómovia, pre ktorých sú peniaze za voľby pomerne jednoznačným riešením, ako zbaviť svoje deti na krátky čas hladu, alebo ako vyrovnať dlh za vodu. V lokálnych voľbách sa v niektorých lokalitách za jeden hlas vraj platilo až 20 Euro, najčastejšie sa však hovorí o 5 až 10 Euro. Ak si spomenieme na prípad kupovania hlasov z Petržalky pred niekoľkými rokmi,² nikto tak vehementne nehádzal vinu na tých ľudí, ktorí svoj hlas predali za hriankovač, či iný výrobok. Cieľom kritiky bol v prvom rade konkrétny politik, ktorý sa k takýmto praktikám uchýlil. Avšak po komunálnych voľbách v roku 2010, napríklad v Levoči, bolo mesto plné nenávisťných ohlasov nerómskej verejnosti, a v internetových diskusiách boli v prvom rade obviňovaní miestni Rómovia a až v druhom slede tí kandidáti, ktorí hlasy údajne kupovali. Kupovanie hlasov na Slovensku v minulosti nebolo nejak špeciálne zakotvené v legislatíve a bolo veľmi komplikované kupovanie hlasov dokázať. Pred parlamentnými voľbami v roku 2010 sa však legislatíva trochu zmenila a kupovanie hlasov je definované ako trestný čin, navyše, trestnoprávnu zodpovednosť nemá len ten, kto hlasy kupuje, ale aj ten, kto svoj hlas predá. Môže sa tak paradoxne stať, že za predanie svojho hlasu môžu byť odsúdení tí, ktorí sú často manipulovaní a v mnohých prípadoch ani nemajú na výber. Navyše, často nejde len o kupovanie hlasov za peniaze, alebo iný tovar, ale aj o volebnú manipuláciu a zastrašovanie. Z viacerých lokalít na Slovensku sme dostali neoverené podnety, že kandidáti nútili Rómov voliť pod tlakom, že ak nebude napríklad starosta znovuzvolený, tak "nezamestná" Rómov na aktívnych prácach, alebo si ich hlasy vynucovali iným spôsobom. Neinformovanosť Rómov zo segregovaných osád, slabé povedomie o svojich právach a zákonoch z týchto Rómov robí ľahké obeť takejto volebnej manipulácie a nátlakov.

Krátko po voľbách sa rozpútala mediálna diskusia o nízkej vzdelanostnej úrovni zvolených rómskych starostov a poslancov, dokonca sa medializovali ná-

1 O fenoméne kupovania hlasov píše napríklad Frederic Schaffer (Schaffer 2007).

2 <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/152261-v-petrzalke-sa-kupovali-hlasy-volicov/>

zory, že by mali byť nastavené vzdelanostné kritériá pre pozície starostov,¹ proti ktorým vystúpil vo svojom verejnom vyhlásení predseda ústavnoprávneho výboru NRSR, Radoslav Procházka. Túto diskusiu na svojom zasadnutí riešil aj Výbor NR SR pre ľudské práva a menšiny ako reakciu na podanie návrhu občanov obce Bystrany. Poslanci NR SR v tejto diskusii napokon dospeli k formulácii uznesenia, aby "ministerstvo vnútra vypracovalo analýzu právneho riešenia možnosti obmedzenia pasívneho volebného práva (z dôvodu vzdelanosti) v zmysle ústavy".² V rozprave o tomto bode však zazneli zo strany poslancov NR SR viaceré názory, od extrémnych návrhov na obmedzenie pasívneho volebného práva až po tvrdenia, že nastolenie vzdelanostných kvót by narušilo demokratické princípy volieb a v konečnom dôsledku by mohlo viesť aj k zavedeniu špecifických kvót na ďalšie veci, čím by sa mohla spustiť lavína mnohých reštrikčných opatrení. Zarážajúcim faktom na tejto širšej mediálnej diskusii bolo práve to, že ju vyvolala etnicita niektorých zvolených starostov. Nízka vzdelanostná úroveň volených zástupcov bola vnímaná ako problém práve v súvislosti s Rómami. Len málokoho zaujímalo, že starosta Richnavy v skutočnosti čítať vie, čo bolo vidieť napokon aj na medializovanom videu. Taktiež sa diskutovalo o novozvolenom starostovi Jarovnic a jeho schopnostiam viesť obecný úrad. Nikde sa však nespomínalo, že tento starosta má vyššie vzdelanie ako predchádzajúci nerómsky starosta obce a stále pokračuje v dialkovom štúdiu.

Nech máme na vzdelanostné kritériá volených zástupcov akékoľvek názory, diskusia o nich môže byť legitímna. Avšak pre Slovensko je typické, že sa táto diskusia obmedzila len na rómskych kandidátov, respektíve bola vyvolaná predpokladanou neschopnosťou rómskych poslancov a starostov viesť svoje obce. Je však nevyhnutné zdôrazniť, že z 29 rómskych starostov bolo 13 opätovne zvolených a viacerí z nich dostali hlasy aj od nerómskych obyvateľov svojich obcí a v mnohých obciach s ich vedením panovala spokojnosť obyvateľov. Aj mnohí tí rómski starostovia, ktorí boli zvolení po prvý krát majú dobré predpoklady, aby svoje pozície zvládli – vzdelávajú sa, navštevujú školenia, majú skúsenosti s podávaním a realizáciou projektov. Napokon, nikto sa nepozastavoval nad vzdelanostnou úrovňou nerómskych starostov, hoci je pravdepodobné, že aj medzi nimi je relatívne vysoké percento bez adekvátneho vzdelania. Taktiež sa v tejto súvislosti objavilo viacero obvinení, že rómski starostovia defraudujú verejné zdroje, niektoré obce pod ich vedením idú do nútenej správy. Nemusíme však ani uvádzať, že podobné problémy má množstvo ďalších obcí, či už je ich zastupiteľstvo slovenské, maďarské, alebo rusínske.

1 S týmto komentárom prišiel v denníku SME renomovaný politický komentátor Marián Leško: <http://komentare.sme.sk/c/5728839/lesko-verzus-prochazka-musi-byt-starosta-gramotny.html>

2 Zápisnica z 10. schôdze Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny z 21. marca 2011. Zdroj: http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=vybory%2fstat_result&Text=&CisObdobia=5&FullText=True&CommitteeID=110&MeetingNr=&DocType=0

Záver

Tieto informácie jasne demonštrujú nárast počtu zvolených Rómov na lokálnej úrovni a rovnako aj zvyšovanie vnímania potreby politickej participácie Rómov. Zároveň sa zdá, že kvalita jednotlivých rómskych kandidátov sa zvyšuje. Tento pozitívny nárast počtu zvolených rómskych kandidátov sa dá čiastočne pripísať aj dlhodobému pôsobeniu viacerých organizácií, ktoré sa venujú práci s rómskymi lídrami na Slovensku, intenzívnejšej práci rómskych regionálnych lídrov, ako aj všeobecným trendom zvyšovania povedomia o dôležitosti politickej participácie medzi Rómami. Nezanedbateľný je aj demografický faktor v niektorých obciach. Bolo zaujímavé sledovať kampane pred komunálnymi voľbami ale aj výsledky niektorých rómskych kandidátov, ktorí boli súčasťou volebných tímov rómskych kandidátov v regionálnych, či národných voľbách. Títo kandidáti mali dostatok skúseností s volebnými kampaňami, vedeli si pripraviť kvalitné volebné programy a snažili sa svoje posolstvá komunikovať smerom k voličom prepracovanejším a premyslenejším spôsobom a dokázali viesť dobre zacielené kampane od dverí k dverám. Je tak zrejmé, že kampane rómskych politikov v regionálnych voľbách, hoci neboli úspešné z hľadiska výsledkov, sa odrazili v náraste skúseností mnohých rómskych politikov na lokálnej úrovni. Tieto aktivity tak zosobňovali systematické politické snaženie niektorých rómskych politikov, ktorí si postupne osvojujú novú politickú kultúru. Z tejto perspektívy sa už samotná táto snaha dá považovať za progresívny trend, keďže viacerí rómski kandidáti v komunálnych voľbách plánovali a diskutovali o svojich programoch s potenciálnymi voličmi a podporovateľmi, pripravovali si zacielenie svojich posolstiev a robili poctivé kampane od dverí k dverám aj v segregovaných rómskych osadách. Tento prístup do veľkej miery zvyšoval ich šance na zvolenie, a nielen voči ich protikandidátom z radov rómskej komunity, ale aj voči nerómskym kandidátom. Napokon, viacero pozitívnych príkladov o aktívnej participácii Rómov na fungovaní obecnej samosprávy je sústredených aj v tejto publikácii, kde samotní rómski politici hovoria o svojich úspechoch a o svojej práci v obecnej samospráve.

Zoznam literatúry:

- Dzúriková, Zuzana (2006): Roma participation in the 2005 Slovak regional elections. Washington: National democratic institute for international affairs. http://www.ndi.org/files/1977_sk_roma_011806.pdf
- Dzúriková, Zuzana & Hrustič, Tomáš (2006): Roma participation in the 2006 Slovak parliamentary elections. Washington: National democratic institute for international affairs. http://www.ndi.org/files/2076_sk_roma2006elections_100106.pdf
- Hojsík, Marek (2010): "Rómovia a my. Kam priaznivé zmeny nedorazili", in M. Bútora & M. Kollár & G. Mesežnikov & Z. Bútorová (eds.) Kde sme? Mentálne mapy Slovenska. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky & Kalligram. s. 225-240.

- Majchrák, Jozef (2002): "Rómovia ako téma politických strán", in: M. Vašečka (ed.) Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku, Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 283-294.
- Marušák, Martin & Singer, Leo (2009): "Social Unrest in Slovakia 2004. Romani Reaction to Neoliberal 'Reforms'", in N. Sigona & N. Trehan (eds.) Romani Politics in Contemporary Europe. Poverty, Ethnic Mobilization and the Neoliberal Order, Basingstoke: Palgrave MacMillan, s.186-208.
- Mušinka, Alexander (2012): Podarilo sa. Príklady úspešných aktivít na úrovni samospráv smerujúcich k zlepšeniu situácie Rómov. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
- Pečínka, Pavel (2009): Romske strany a politici v Evrope. Brno: Doplněk.
- Radičová, Iveta (ed.) (2004): Atlas rómskych komunít na Slovensku, Bratislava: Social Policy Analysis Centre & Inštitút pre verejné otázky & Krajské centrum pre rómske otázky
- Schaffer, Frederic (2007): Elections for Sale: The Causes and Consequences of Vote Buying. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Scheffel, David Z. (2009): Svinia v čiernobielom. Slovenskí Rómovia a ich susedia. Prešov: Centrum antropologických výskumov.
- Sigona, Nando & Trehan, Nidhi (eds.) (2009): Romani Politics in Contemporary Europe. Poverty, Ethnic Mobilization and the Neoliberal Order, Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Šebesta, Michal (2003): "Romovia pod patronatom socialistickeho statu (1948 - 1989)", in A. Kotvanová, & A. Szép & M. Šebesta (eds.) Vládna politika a Rómovia 1948 - 2002, Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, s. 11-33
- Šebesta, Michal (2002): "Rómska politická scéna", in: M. Vašečka (ed.) Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku, Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 295-312.
- Vašečka, Michal et al. (2002): Rómske hlasy. Rómovia a ich politická participácia v transformačnom období. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.
- Roma political participation and public opinion survey - Slovakia 2005. Washington DC: National Democratic Institute for International Affairs. Available at: http://www.ndi.org/files/1901_sk_romapresent_090105.pdf
- Havrľová Denisa (2002): "Koho budú voliť Rómovia z osád?" in Romano Nevo Lil 552-556, s. 6-9.

.....

II. PRAKTICKÉ OTÁZKY: POHĽAD STAROSTOV A POSLANCOV

Tomáš Hrustič, Tímea Kardos
NDI, Bratislava

Úvod k príspevkom rómskych starostov a poslancov

Komunálna politika na Slovensku prináša množstvo situácií, ktoré sú v jednotlivých obciach často diametrálne odlišné. Zvolené zastupiteľstvo rozhoduje o rozpočte, územnom plánovaní, stave hospodárstva. Presnejšie, kvalita života obyvateľov slovenských obcí a miest často leží v rukách volených zastupiteľov - poslancov obecných zastupiteľstiev a starostov. Slovenská mediálna scéna priniesla viacero pozitívnych, či negatívnych príbehov o rozličných obciach, ktorým sa podarilo účinne bojovať s nezamestnanosťou, nedostatkom príležitostí a ktoré poctivou a inovatívnou prácou postupne zlepšili kvalitu životnej úrovne v týchto obciach. Na druhej strane počujeme o obciach, na ktoré bola uvalená nútená správa a ktorých zastupitelia nechceli, alebo nevedeli adresne riešiť problémy svojich obyvateľov.

V obci boli občania dlhodobo nespokojní so starostkou. Viaceré skupiny obyvateľov sa pred voľbami spojili, dokázali postaviť proti starému vedeniu alternatívu a pomocou kvalitnej kampane stavanej na dlhodobej nespokojnosti s vedením obce oslovili väčšinu voličov a dokázali zvíťaziť.

V obci bol zvolený nový starosta a do zastupiteľstva viacerí členovia jeho rodiny, ktorá mu schválila prehnane vysoký plat a spoločne postupne defraudujú verejné prostriedky.

Členovia lokálneho občianskeho združenia zistili, že pokiaľ chcú reálne zmeniť podmienky vo svojej obci, nestačí byť aktívny len prostredníctvom občianskeho združenia, ale musia byť priamo pri rozhodovaní v obecnom zastupiteľstve. Preto sa rozhodli kandidovať a vďaka dobrej komunikácii a poctivej kampani dokázali uspieť.

Novozvolený starosta obce sa absolútne nevyzná vo fungovaní obecnej samosprávy, skončil 7 ročníkov základnej školy a navyše sa zbavil doterajších zamestnancov obce. Po sérii zlých a nekompetentných rozhodnutí smeruje obec do nútenej správy.

V obci vládne starosta už 24 rokov. Nie je zlý, no obec má oveľa väčší potenciál na rozvoj. S mladším starostom, ktorý má navyše bohaté skúsenosti s projektmi, by obec prosperovala. Mladý kandidát robí skvelú kampaň, má veľkú šancu vyhrať, no v deň volieb sa všetko zvráti, pretože starý starosta zmanipuluje chudobných obyvateľov osady, vydiera ich a kúpi si ich hlasy a voľby opäť vyhrá.

V týchto príkladoch obecnej politiky sa určite vzhladnu mnohé obce a mestá na Slovensku. Podobné problémy sú známe takmer každému, kto sa trošku zaujíma o komunálnu politiku. V obciach sú volení schopní aj neschopní kandidáti, v obciach vládnu ľudia, ktorí majú záujem robiť v prospech občanov a tiež ľudia, ktorých motiváciou je čo najviac finančne zabezpečiť seba a svoju rodinu.

Prečítajme si však spomenuté obrazy ešte raz a skúsme odhadnúť, ktoré z nich sa odohrali v obciach s väčšinou rómskeho obyvateľstva, respektíve s väčšinou Rómov v obecnom zastupiteľstve. Verejný diskurz, ktorý je naladený výrazne protirómsky, naznačuje, že viac ľudí na Slovensku by priradilo rómskych lokálnych politikov k negatívnym príkladom. Stačí si spomenúť na mediálny hon na "negramotných" rómskych starostov po komunálnych voľbách v roku 2010. Realita uvedených príkladov je taká, že všetky spomínané prípady sa odohrali v obciach s väčšinou rómskeho obyvateľstva a ich hlavnými protagonistami aj antagonistami boli Rómovia. Každý si však s určitosťou vie vybaviť podobné prípady, ktoré sa odohrali zároveň v obciach s čisto nerómskym obyvateľstvom a ich hlavnými protagonistami aj antagonistami sú nerómski lokálni politici. To, či je niekto schopný menežovať obec vôbec totiž nezávisí od jeho etnicity.

Núka sa nám úvaha, že v mnohých rómskych osadách na Slovensku nemajú ľudia príležitosť získať vzdelanie a adekvátne schopnosti, aby kvalitne zastávali funkcie obecných poslancov. To je síce pravda, no z celkového počtu 330 Rómov, ktorí boli do obecných zastupiteľstiev v roku 2010 zvolení je takýchto ľudí len určitý pomer. Ak sa len pomocou sedliackeho rozumu zamyslíme, koľko asi z celkového počtu približne 21000 poslancov obecných zastupiteľstiev na Slovensku má dokončenú základnú školu, tak tých niekoľko desiatok Rómov z najmedializovanejších rómskych obecných zastupiteľstiev určite nepredstavuje väčšinu týchto "málo kvalifikovaných ľudí" v pozíciách obecných poslancov.

Navyše, prax a skúsenosti ľudí, ktorí sa rómskej participácii na komunálnej politike venujú, ukazujú, že v mnohých obciach, kde boli zvolení rómski starostovia a poslanci, sa im darí vcelku úspešne napredovať a spájať všetkých obyvateľov svojich obcí, bez ohľadu na to, či ide o Rómov, Maďarov, Slovákov. Samozrejme, sú príklady aj problematických obcí, nechceme si pred touto skutočnosťou zatvárať oči.

V tejto publikácii prinášame príklady dobrej praxe rómskych lokálnych politikov. Títo ľudia píšú o svojich reálnych skúsenostiach, o svojom pohľade na to, ako ich obec funguje a ako sa snažia pomáhať nielen svojim voličom, ale všetkým obyvateľom obcí. Všetky tieto príspevky sú vzácnym praktickým pohľadom na spoluprácu Rómov, Slovákov a Maďarov a na úskalia fungovania obecnej politiky v slovenskom kontexte.

Rómovia sa musia spolupodieľať na zmenách

Každý jednotlivec by sa mal v živote snažiť dosiahnuť niečo, na čo by bol sám hrdý a možno aj ľudia okolo neho by to tak chápali. Aj ja som jeden z nich a preto sa Vám chcem trochu predstaviť a niečo o sebe povedať.

Začínal som ako dobrovoľník v rómskom občianskom združení OZ Romane Vasta, ktoré u nás v obci Zborov bolo tiež v začiatkoch. Moja predstava bola, aby sa občianske združenie v obci ukázalo v pozitívnom svetle a preto sme sa rozhodli, že organizovanie brigád bude vhodný spôsob na zviditeľnenie sa. Napokon sa to aj podarilo, pretože po čase bolo naše OZ oslovené iným združením OZ PERZEUS, ktoré malo veľmi rozsiahly záber činnosti a jedna z nich bola priblížiť činnosť samosprávy záujemcom z rómskych komunít v okrese Bardejov. Absolvoval som trojdňové školenie v obci Chmeľová. Pre všetkých účastníkov to bolo niečo nové a hlavne zaujímavé. Mňa osobne to oslovilo až natoľko, že po skončení som vyhľadával ďalšie možnosti, ktoré ma posúvali ďalej. Napríklad som sa cez OZ Občianske oko zúčastnil na parlamentných voľbách v roku 2002 ako pozorovateľ. Po preškolení som obdržal osvedčenie, ktoré mi umožnilo byť prítomný vo volebných miestnostiach v niekoľkých obciach okresu Bardejov. Túto skúsenosť považujem za veľmi prospešnú aj z hľadiska môjho budúceho smerovania. Skúsenosti, ktoré som získaval ma natoľko oslovili, že som sa v komunálnych voľbách v roku 2002 rozhodol kandidovať do obecného zastupiteľstva v našej obci Zborov. Tento krok som niekoľko krát prehodnotil v kruhu svojej rodiny, a tá ma nakoniec podporila. Mal som možnosť kandidovať za rómsku politickú stranu, čo som nevyužil, pretože som nechcel byť zviazaný politickej strane. Rozhodol som sa kandidovať ako nezávislý kandidát a musel som vyzbierať dostatočný počet podpisov v petícii, aby ma volebná komisia mohla zaradiť na kandidátku. Začiatky boli ťažké, pretože som v tom čase mal iba 27 rokov a kandidatúra tak mladého človeka bola pre mnohých starších Rómov niečo nepredstaviteľné. Zažil som aj posmešky, nedôveru v môj úspech, ale mňa to neodradilo, práve naopak, posilňovalo ma to a chcel som neprajníkom dokázať, že budem prvý z radov Rómov v našej obci, ktorý bude poslancom v obecnom zastupiteľstve. Po zaregistrovaní za kandidáta som bol oslovený ďalšími kandidátmi na poslancov, ktorí tiež kandidovali ako nezávislí. Táto skupina sa niekoľkokrát pred voľbami stretla a plánovala, ako dosiahnuť čo najlepší výsledok. V skupine nás bolo 8 kandidátov a z tohto počtu sa nám podarilo uspieť šiestim, čo bol veľký úspech. Mali sme medzi sebou aj kandidáta na post starostu, ktorý je starostom doposiaľ. Chcel by som upozorniť, že som bol jeden z troch rómskych kandidátov na post poslanca, ale uspel som iba ja s počtom viac ako 330 hlasov. Tieto hlasy boli vo veľkej miere aj od nerómskych voličov, ktorí podľa mňa ocenili, že pochádzam

z rodiny, ktorá je medzi majoritou akceptovaná a spolu so súrodencami sme vedení správnym smerom.

Po voľbách v nedeľu boli vyhlásené výsledky volieb a každý s očakávaním čakal, ako to dopadne. Keď prečítali v obecnom rozhlase moje meno, všetci doma boli veľmi šťastní a gratulovali mi, že som to dosiahol. Mal som gratulačné telefonáty od mnohých kamarátov, známych a susedov. Osobne za mnou prišli moji kamaráti, ktorí tiež kandidovali, ale neboli úspešní a aj napriek tomu mi priali a tešili sa z toho, že aspoň jeden Róm bude v obecnom zastupiteľstve.

Neviem či som dosiahol v tom období veľa alebo málo pretože som bol na začiatku a zbieral som skúsenosti. V tomto mojom prvom volebnom období sa podarilo pripraviť projekt na výstavbu 110 nájomných bytov, ktorých realizácia bola rozdelená do troch etáp. V prvej etape výstavby sa podarilo vybudovať 54 nájomných bytov nižšieho štandardu. Počas príprav som sprevádzal starostu na niekoľkých pracovných stretnutiach, pretože išlo o nás Rómov a starosta chcel, aby som bol prítomný. Bývanie patrilo medzi najväčšie problémy, ktoré rómsku komunitu ťažili, pretože Rómovia bývali v chatrčiach. Samozrejme, mnoho Rómov sa chcelo presťahovať do čistého, vlastného bytu. Bytová výstavba ich životnú úroveň skvalitnila. Samotní budúci nájomníci sa zúčastnili na celom procese budovania. Začiatky síce boli veľmi ťažké, pretože bolo potrebné niektorých ľudí motivovať, dokonca budiť a naháňať do práce. Často to robil sám starosta našej obce. Nakoniec sa to k spokojnosti všetkých úspešne podarilo a výstavba sa ukončila. 54 rodín sa tak mohlo presťahovať do nájomných bytov.

Tiež sa podarilo vybudovať komunitné centrum cez projekt PHARE. V projekte boli zriadené tri pracovné pozície komunitných pracovníkov, z ktorých boli dvaja Rómovia. V obci bol tiež zriadená agentúra práce, ktorá fungovala v priestoroch komunitného centra a aj tam sa zriadili pracovné miesta, kde pracovali dvaja Rómovia. Táto agentúra bola podporená zo zdrojov Fondu sociálneho rozvoja.

Počas prvého môjho volebného obdobia som mal tú možnosť ale aj šťastie, že som bol prijatý do série školení programu rómskej politickej participácie, ktoré realizovala slovenská pobočka americkej mimovládnej organizácie NDI (Národný demokratický inštitút pre medzinárodné záležitosti). Počas spomínaných školení som spoznal veľa mladých a šikovných Rómov, ktorí pôsobili na rôznych pracovných pozíciách v rámci celého Slovenska. Pre mňa to bolo niečo výnimočné, pretože som bol motivovaný k tomu, aby som na sebe pracoval a dosiahol čo najviac. NDI malo, ale aj má, veľmi veľa skvelých ľudí, ktorí sú oduševnení pomáhať a pripravovať nadšených Rómov, odhodlaných aktívne sa podieľať na politickom dianí vo svojich lokalitách, ale aj na regionálnej a celoštátnej úrovni. Vďaka absolvovaným školiacim cyklom na Slovensku som sa mohol zúčastniť na medzinárodnom týždňovom školení v Macedónsku. Pre mňa to bola veľmi dôležitá skúsenosť, pretože som tam stretol veľa Rómov z iných krajín, ktorí sa tiež rozhodli pôsobiť v politike vo svojich domácich štátoch.

Po štyroch rokoch poslaneckého mandátu, ktorý sa skončil v roku 2006 som sa rozhodol, že nebudem kandidovať a dám možnosť iným z obce, aby sa uchádzali o dôveru voličov. Tieto roky ma viedli k tomu aby som urobil niečo viac a preto som sa rozhodol, že sa budem zaujímať aj o iné obce v okrese Bardejov.

Všetkým Rómom, ktorí sa rozhodli kandidovať, som prisľúbil pomoc na základe svojich skúseností (napr.: pomáhal som im zaregistrovať sa na kandidatúru poslanca, ale aj s registráciou a delegovaním ľudí do volebných komisií, čo je taktiež veľmi dôležité, pretože tak majú lepšiu kontrolu pri prepočítavaní hlasov a majú možnosť odhaliť prípadnú manipuláciu s výsledkami).

Rád by som sa trochu pristavil pri komunálnych voľbách, ktoré sa konali v roku 2006. Počas týchto volieb kandidovalo v Zborove veľa Rómov. Rómski kandidáti očakávali veľký úspech, ktorý sa nakoniec nepodaril a ani jeden z nich sa do zastupiteľstva nedostal. Dôvod bol ten, že navzájom súperili a vytvorili sa dve skupiny, ktoré nešli do volieb spolu, ale každá samostatne a robili si napriek. Z týchto nezhôd mali osov najmä nerómski kandidáti, pretože vedeli, že sa takto rómom nepodari do obecného zastupiteľstva dostať.

Skutočnosť, že Rómovia v našej obci nemali počas rokov 2006 až 2010 svojich zástupcov v obecnom zastupiteľstve ma znovu motivovala, aby som sa v roku 2010 podujal opäť kandidovať. Som presvedčený, že aj Rómovia majú mať svojich zástupcov v obecnom zastupiteľstve, pretože sme sa tu narodili, žijeme tu a mnohí z nás tu aj umrieme. Máme rovnake právo ako všetci občania Slovenskej republiky, pretože aj my sme občanmi tohto štátu a jedno z týchto práv je možnosť kandidovať v komunálnych, regionálnych, ale aj v parlamentných voľbách. My totiž tiež vieme poskytnúť veľa dobrých nápadov na zlepšenie spolužitia v spoločnosti. Nemali by sme byť iba pasívnymi účastníkmi, ale pokúsiť sa byť tými, ktorí aktívne rozhodujú o dianí v obci.

Tentokrát som kandidoval ako zástupca politickej strany, pretože je to jednoduchšie z administratívneho hľadiska, ale taktiež som mohol delegovať ľudí do komisií. Ako som spomínal na začiatku, kandidatura cez politickú stranu je zaväzujúca a človek sa musí riadiť pokynmi starany. Moja kampaň spočívala najmä v priamom osobnom kontakte s voličmi (kampaň „od dverí k dverám“). Podľa mojich skúseností je táto metóda najefektívnejšia, pretože osobný kontakt najlepšie vypovedá o kandidátovi, a volič si rýchlo vie spraviť obraz o tom, aký je kandidát človek. Pre voliča je lepšie raz vidieť a porozprávať sa ako stokrát počuť. Aj môj tím sa riadil podľa tejto metódy. Komunikácia s ľuďmi bola na začiatku ťažká. Bolo potrebné si získať dôveru ľudí a tú sme získali tak, že sme sa s nimi stretávali osobne niekoľko krát priamo v ich domácnostiach. Chceli sme, aby si voliči v obci uvedomili, že je potrebné sa zúčastniť volieb a volili, ak chcú niečo zmeniť. Zdôrazňovali sme, že každý hlas je pre nás dôležitý a čím viacej hlasov budeme mať, tým väčšia šanca bude získať mandát poslanca. Pri oslovovaní rómskych aj nerómskych voličov sme postupovali individuálne. V obci Zborov bolo potrebné osloviť aj nerómskych voličov, v prvom rade tých, ktorí ma poznali, čiže susedov, spolužiakov, spolupracovníkov v práci. Oni potom oslovili

svojích známych. Je veľmi potrebné zdôrazniť, že som nebol zameraný iba na jednu skupinu voličov, ale oslovovali sme viacero skupín voličov. Tiež som mal ľudí nominovaných vo volebnej komisii, ktorí dohliadali na celý volebný deň. Úlohov členov komisie je byť vo volebnej miestnosti počas celkého dňa, kedy sa konajú voľby. Dohliadajú na to, aby iní členovia nenavádzali voličov voliť iba určitého alebo určitých kandidátov. Počas sčítania hlasov dohliadali na to, aby sa nedopisovali hlasy kandidátom alebo politickým stranám. Aj napriek veľkému úsiliu a mravenčej práci sme nedosiahli očakávaný výsledok a ani jeden z nás Rómov sa nedostal do obecného zastupiteľstva. Po sčítaní hlasov som mal z rómskych kandidátov najviac hlasov (332). Chýbali mi 3 hlasy, aby som získal mandát poslanca. Tento počet hlasov mi však umožnil stať sa prvým náhradníkom. Neočakával som, že počas volebného obdobia sa niekto vzdá mandátu, ale stalo sa: v decembri 2011 (13 mesiacov po voľbách) sa jedna poslankyňa vzdala mandátu, pretože jej bola ponúknutá pracovná pozícia prednostky na obecnom úrade v Zborove. Táto nečakaná okolnosť mi umožnila zase zastupovať svojich voličov a byť poslancom obecného zastupiteľstva. Obyvatelia obce po dovršení 18 roku svojho života sú voličmi a pre mňa je každý volič dôležitý. Moj mandát poslanca zastupuje na obecnom zastupiteľstve všetkých obyvateľov obce, nielen Rómov, ale všetkých. Reprezentujem obec ako takú. V našej obci, rovnako ako v iných obciach na celom Slovensku je veľký problém nedostatok zdrojov na chod obce. Boríme sa s veľkou nezamestnanosťou, nedostatkom bytov pre mladé rodiny a iné.

Moja pozícia poslanca je oslabená, pretože som iba jeden Róm z 9 poslancov a presadiť niečo je veľmi ťažké a niekedy nemožné, ale ani to ma neodrádza a snažím sa niekedy s každým poslancam samostatne komunikovať, aby podporili moje návrhy alebo pripomienky. Zatiaľ sa mi podarilo presadiť aby sa v obci udržal projekt **Dobrý štart**, ktorý je zameraný na predškolskú prípravu Rómskych deti.

Obec ešte potrebuje dokončiť 3. etapu výstavby nájomných bytov pre Rómov. Je nevyhnutné zabezpečiť opravu miestnych komunikácií, zrekonštruovať niekoľko chodníkov v obci, verejné osvetlenie v osade, opraviť komíny na najomných bytoch. Taktiež som dal návrh na úpravu terénu blízko najomných bytov, kde by mohlo byť detské ihrisko. Musíme dokončiť a zrekonštruovať odtokový kanál v rómskej osade. Bolo by dobré, aby obec mala budovu, alebo krízové centrum, kde by bol priestor na umiestnenie rodín po povodniach alebo požari. Chcel by som v obci presadiť fungovanie rómskej hliadky, ktorá by bola nápomocná štátnej policii. Na to však potrebujeme vyčleniť samostatné zdroje, pretože by táto hliadka nemala fungovať v rámci prác. Obec by mala mať zamestnaných Rómov aj v škole, na obecnom úrade, no momentálne je to málo pravdepodobné, pretože stále panujú predsudky a tiež nie sú finančné zdroje.

V roku 2009 som sa tiež usiloval o mandát poslanca do prešovského vyššieho územného celku (VÚC), čo bola pre mňa ďalšia výzva, ktorú som chcel

pokoriť. Táto méta bola o niečo ťažšia, pretože bolo potrebné osloviť voličov nielen v mojej obci, ale v obciach celého Bardejovského okresu. Mal som však veľmi silnú podporu ľudí z niekoľkých veľmi silných komunít, ktorí boli myšlienkou mať zástupcu zo svojich radov vo VÚC nadšení. Pred samotnou kampanou mi NDI pomohlo s vyškolením môjho volebného tímu. Všetci, ktorí boli v mojom volebnom tíme boli vybraní na základe spolupráce, ktorá vznikala počas niekoľkých rokov a títo jednotlivci z viacerých lokalít sa oduševnene zapájali do kampane a podporovali moju kandidatúru. Školiace stretnutia sa konali v Bardejove a trvali iba jeden deň, ale bolo ich niekoľko. Na prvé stretnutie prišlo iba niekoľko ľudí, pretože to bolo to pre nich niečo nové a nepoznané, ale tento stav sa pomaličky navyšoval, pretože boli pozitívne ohlasy z prvého stretnutia. Dôvera sa zväčšovala, aj tým bol na každom novom stretnutí silnejší a väčší. Konečný počet ľudí vo volebnom tíme sa vyšplhal na viac ako 60 ľudí z takmer všetkých rómskych lokalít okresu Bardejov. Všetkých spájalo presvedčenie, že je potrebné mať svojho kandidáta vo voľbách do VÚC. Na poslednom stretnutí sme pripravili volebný spot na CD nosiči, ktorý mal slúžiť na oslovenie voličov a získanie čo najväčšieho počtu hlasov vo voľbách. V každej lokalite boli delegovaní ľudia do komisie s cieľom kontrolovať priebeh volieb a sčítavanie hlasov. Pre nás Rómov z okresu Bardejov to bolo niečo nové a veľmi silné, pretože sme sa mohli podieľať na tejto jedinečnej príležitosti niečo zmeniť. Hoci sme vynaložili obrovské úsilie (za čo každému zo srdca ďakujem) nepodarilo sa nám dosiahnuť dostatočný počet hlasov na získanie mandátu vo VÚC. Získal som však viac ako 1300 hlasov, čo je veľmi veľké množstvo, ak si uvedomíme, že v celom bardejovskom okrese je približne 4500 rómskych voličov. Aj napriek tomu to považujem za jedinečnú skúsenosť, ktorá ma znova posunula o niečo ďalej a upevnila v presvedčení, že je potrebné usilovať sa a prekonávať nové výzvy. Som presvedčený, že aj my, Rómovia, máme mať zastúpenie na lokálnej, regionálnej ale aj národnej politickej scéne, pretože aj my môžeme prispieť svojou skúsenosťou k lepšiemu spolunažívaniu s majoritným obyvateľstvom.

Parlamentné voľby, ktoré sa konali v marci 2012 bola ďalšia méta, na ktorú som sa podujal po vytrvalom presvedčaní od svojho dobrého kamaráta, Petra Polláka (tiež kandidoval aj do VÚC). Tieto parlamentné voľby boli postupom získavania voličov podobné ako to bolo pri regionálnych voľbách. Bolo potrebné vytvoriť tímy, ktoré súbežne pracovali počas celej volebnej kampane v regiónoch Slovenska. Pred kampanou sa organizovali rôzne stretnutia, kde sa predstavovali kandidáti a usmerňovali kroky a postupy tímov. V tomto prípade naše úsilie nebolo zbytočné, pretože sme dosiahli historicky úspech: máme svojho prvého rómskeho poslanca v NR SR a stal sa ním Peter Pollák. Osobne som veľmi rád, že aj táto skúsenosť s kandidatúrou do NR SR, s ktorou som v mojom živote nepočítal, dopomohla zmeniť situáciu na politickej scéne našej krajiny. Zároveň som rád, že som spolu s mojím tímom ľudí mohol prispieť k tomuto úspechu.

Moja cesta sa začala dobrovoľníckou činnosťou, neskôr som bol aktivista. Vyústilo to do toho, že som získala možnosť spolupodieľať sa na zmene na lokálnej úrovni. Moja cesta tu však nekončí. Som rozhodnutý ovplyvňovať dianie v regióne, v ktorom žijem. Chcem pomáhať iným, avšak na to je potrebná istá moc a postavenie. Momentálne pracujem ako asistent poslanca NR SR Petra Polláka.

Rád by som podotkol, že všetky moje volebné kampane sa konali bez kupovania hlasov voličov, na čo som veľmi hrdý. Viem, že ak by som sa opätovne podujal kandidovať do nasledujúcich volieb, postupoval by som rovnako.

Na koniec by som sa chcel podeliť o moje motto:

Majme úctu k sebe samým a rešpektujme iných

Pozitívne zmeny v malej gemerskej obci Cakov

V obci Cakov som starostom už druhé volebné obdobie. Som hrdý na to, že som Róm, no predovšetkým som starostom všetkých občanov obce Cakov - Rómov aj ne-Rómov.

Moji rodičia a aj moji predkovia už vyše 100 rokov žijú v tejto obci. Na základe ústnych tradícií sa môj pradedo so svojim bratom usadili v obci Cakov okolo roku 1880. Za 140 rokov sa úplne zmenilo demografické zloženie obyvateľstva, lebo moji starí rodičia z otcovej strany mali 9 bratov, ktorí mali tiež mnohočlenné rodiny. Už za mojich mladistvých rokov sa moji starí rodičia z otcovej strany zo segregovanej lokality pristahovali do centra obce, kde postupne vybudovali nové rodinné domy z tehál. Tieto tehly sami vyrábali a vypaľovali. Poznám, že po druhej svetovej vojne medzi rokmi 1947- 1960 celé rodiny nášho rodu chodili do severnej časti Slovenska, kde boli vojnou vypálené a zničené dediny a vyrábali a vypaľovali tehly pre mnohé slovenské osídlenia, pre výstavbu nových rodinných domov pre ne-Rómov. Ja osobne som poznal mojich strýkov a ujov, ktorí boli majstrami skladania pecí na vypaľovanie tehál. Toto majstrovstvo bolo potrebné poznať a vedieť. V našom rode Kotyerovcov mali bratia môjho starého otca veľké rodiny a stáročia žili ako rómski muzikanti a poskytovali sedliakom hudbu. Muzikantské remeslo predstavovalo ich hlavnú obživu. Výroba rôznych prútených košíkov zase zaistovala ich obživu v zimnom období.

Terajšie demografické zloženie obyvateľstva obce je nasledovné: 90% predstavujú Rómovia, ktorí patria do sub-skupiny maďarsky hovoriacich Rómov a 10 % predstavujú etnickí Maďari. Toto zloženie obyvateľstva nebolo stále takéto, no od šesťdesiatych rokov dvadsiateho storočia počas prosperujúceho socializmu v našej obci bolo veľmi úspešné Jednotné roľnícke družstvo (JRD), v ktorom v hojnom počte pracovali aj Rómovia popri väčšine nerómskeho obyvateľstva obce. Žiaľ, aj v našej obci sa u ne-Rómov tradovalo mať len jedno alebo dve deti, aby sa majetok a pôda nerozdelili. Avšak tieto deti nerómskych obyvateľov už neskôr nechceli pracovať v poľnohospodárskej, živočíšnej a rastlinnej výrobe a zotrvať tak pri ťažkej manuálnej práci. Ich rodičia im postupne kupovali a vybudovali byty v okresnom meste Rimavská Sobota a jeho okolí. Po úmrtí staršej nerómskej generácie voľné rodinné domy ne-Rómov vykupovali rómski obyvatelia našej obce, ktorí mali silnejší patriotistický vzťah k obci ako nerómski obyvatelia. Následkom je dnešný demografický stav obce. Za veľmi dôležité považujem spomenúť fakt, že po rozpade JRD ornú pôdu Rómom nevrátili späť, keďže Rómovia takúto pôdu nevlastnili ani pred jeho zakladaním. V súčasnosti tí majitelia ornej pôdy, ktorí bývajú mimo našej obce, prenajímajú ornú pôdu rôznym nerómskym podnikateľom, ktorí platia dane našej obci. Keďže počet obyvateľov obce je celkovo nízky (302 obyvate-

lov), aj podielové dane dostávame veľmi nízke a teda hospodárime s minimom finančných prostriedkov.

No napriek tomu, počas šiestich rokov môjho pôsobenia vo funkcii starostu sa v našej obci zmenili mnohé pomery. Ako príklad spomeniem úplné modernizovanie základnej školy, ktorú navštevuje celkový počet 34 detí, čo je 100% podiel rómskych detí. Nerómski obyvatelia svoje deti do našej školy nezapíšu, ale vodia ich do 5 km vzdialenej obce Bátka. Zatiaľ sa nám nepodarilo presvedčiť nerómskych rodičov aby zapísali deti do školy v našej obci. Ide však len o štyri nerómske deti. Ako ďalší úspech spomeniem zrealizovanie stavby sociálnych bytov nízkeho štandardu v počte 8 bytových jednotiek. V súčasnosti ukončujeme výstavbu hygienického centra a sme pred kolaudáciou, ktorú však nemôžeme ukončiť kvôli nedostatku finančných prostriedkov. Naším zatiaľ nevyriešeným problémom je pitná voda. Abšak nie je to len problém našej obce, ale aj okolitých dedín Blhžskej doliny, pretože jednotlivé dediny nedosahujú potrebný počet obyvateľov na financovanie vybudovania vodovodu. Veríme, že podmienky sa v blízkej budúcnosti zmenia a aj preto chceme pozvať na návštevu europoslancov na poslanecký prieskum.

Chcem pár slov povedať aj o tom, prečo som sa angažoval vo verejnej politike na lokálnej úrovni našej obce. Po roku 1989 až 4 volebné obdobia bol v našej obci starosta, zhodou okolností to bol nerómsky starosta. Počas jeho funkčného obdobia sa nedarilo zlepšiť kvalitu života obyvateľov našej obce, nepodarilo sa zmodernizovať budovu školy, ktorá bola už v havarijnom stave a ohrozovala životy detí. Obec nemala záujem sa zaoberať výstavbou sociálnych bytov a ani vybudovaním hygienického centra. No napriek tomu, sa mu vcelku dobre darilo zabezpečiť hlasy a mobilizovať voličov. Aby som zmenil tento stav, rozhodol som sa angažovať politicky a uchádzal som sa o starostovský post a spolu so mnou bolo do obecného zastupiteľstva zvolených 5 rómskych poslancov. Obec mala stále rómskych zvolených zástupcov v radoch poslancov, ich počet však niekedy nebol tak vysoký ako je tomu teraz. Aj ja som bol jedným z rómskych poslancov v rokoch 2002 - 2006, vtedy sme boli v menšine a nepodarilo sa nám presadiť veci v takej miere, v akej sme plánovali. Najväčší náš úspech z tohoto obdobia je, že sme presvedčili nerómskych kolegov v zastupiteľstve, aby zahlasovali za rekonštrukciu školy v zmysle vybudovania toaliet a zavedenia vody, keďže vtedajší stav bol z hygienického hľadiska neudržateľný. Tento návrh, aj keď z dnešného pohľadu je úplne legitímny a potrebný, sme presadzovali veľmi dlho.

Ja som prvý Rómsky starosta obce, v minulosti však kandidoval aj iný Róm na tento post, avšak vtedy sa občania rozhodli podporiť nerómskeho kandidáta. Vo voľbách 2006 sme kandidovali na post starostu dvaja kandidáti, bývalý starosta a ja. Bývalý starosta kandidoval za SMK, ja som uvažoval, či kandidovať ako nezávislý alebo cez nejakú politickú stranu. Už v minulosti sme mali v našom okrese veľmi dobrú spoluprácu s SMK aj s SDKÚ-DS. Nakoniec som bol oslovený stranou SDKÚ-DS, aj rómski poslanci boli vo väčšine kandidátmi tejto strany. S kandidátmi na poslancov sme úzko spolupracovali aj pri regis-

trácii do volieb. Zhodli sme sa, že nám dávalo väčší pocit istoty kandidovať za silnú slovenskú stranu z rôznych dôvodov. Bývalý starosta bol nominantom SMK (keďže každá strana môže nominovať jedného človeka na post starostu, pre mňa spolupráca nebola možná). Rómske strany nás neoslovili. A keďže, ako maďarsky hovoriaci Rómovia sme dvojité menšina, potrebovali sme cítiť podporu, že niekam patríme. To je aj hlavným dôvodom, prečo som nekandidoval ako nezávislý kandidát. Nejakú špeciálnu kampaň za svoje zvolenie som nerobil, ale so svojimi voličmi som bol v každodennom kontakte, keďže žijeme spolu v obci. V našej dedine je dôležitá podpora rodiny, ktorú som mal, tým som už mal zaručených niekoľko hlasov. Dedina je malá, každý obyvateľ ma poznal vďaka mojej niekoľkoročnej snahe o zlepšenie životnej úrovne obyvateľov, hlavne v oblasti sociálnej a kultúrnej.

Poslanci podporovali moje zámery a ciele na rozvoj obce, ako najhlavnejšie by som spomenul: rekonštrukciu školy, vybudovanie sociálneho ubytovanie, zfunkčnenie protipožiarnej ochrany. Aj keď v obci nemáme tzv "osadu" alebo "rómsku ulicu", rómske a nerómske rodiny tu žijú pomiešane, plán bol postaviť sociálne bývanie pre sociálne odkázaných občanov.

Po svojom zvolení som cítil, že asi štvrtina nerómskeho obyvateľstva sa obáva, aké zmeny nastanú v obci, keď je starosta Róm. Cítil som z ich strany mierny odstup. Po uplynutí roka, či dvoch, ma však už prestali vnímať ako rómskeho starostu, ale vnímajú ma ako starostu všetkých obyvateľov, keďže videli, že sa v obci dejú zmeny k lepšiemu.

Vo svojom volebnom programe som sľuboval voličom pozitívnu zmenu v kvalite života a myslím že svoje volebné sľuby som dodržal a angažujem sa už druhé volebné obdobie. Postupne získavam väčšie skúsenosti v práci starostu a o svoje skúsenosti sa delím aj s inými rómskymi a nerómskymi starostami, ktorí sa do funkcie dostali len v tomto volebnom období. Aktívne sa zúčastňujem školení pre zástupcov obecnej samosprávy. Jedným z dôvodov absolvovania spomínaných školení je práve zlý mediálny ohlas okolo rómskych starostov, ktorý vypukol po komunálnych voľbách v roku 2010. Každý z nás sme iní, každý máme svoje kvality. Mám ambíciu, aby som vo funkcii starostu ostal aj naďalej, pretože v obci náš čaká ešte veľa práce, ako napr. zrekonštrukcia budovy obce a obecného úradu, oprava cesty k sociálnej bytovke a oprava cesty v centre obce. Túto prácu vykonávam so zápalom lokálpatriota Cakova. Chcem byť príkladom dobrého spolunažívania v obci, aby 90% rómskeho a 10% nerómskeho obyvateľstva bolo pozitívnym vzorom aj pre také obce, kde je demografický podiel rómskeho a nerómskeho obyvateľstva opačný ako u nás.

.....

Rómsky manažment v obci Kesovce - cesta k úspechu

V roku 1998 som kandidoval prvý krát na post starostu obce Kesovce. Moja kandidatúra bola iniciovaná obyvateľmi obce, ktorí boli už nespokojní s činnosťou bývalého starostu, ktorý bol tiež Róm. Obec vtedy smerovala do krízovej situácie. Ak by som sa mal rozpamätať na vtedajšiu situáciu, nálady v obci boli také, že ľudia na základe zlej skúsenosti skôr inklinovali k myšlienke mať nerómskeho starostu. V spojitosti s možnými kandidátmi na post starostu sa objavilo aj moje meno. Keďže ma ľudia poznali a počas uplynulých rokov vedeli, že viem narábať s financiami, stal som sa favoritom volieb aj napriek tomu, že som Róm. Dôvera ľudí ma potešila, nemôžem však tvrdiť že by som sa venoval kampani aktívne, skôr som to nechával na ľudí a ich rozhodnutie. V tak malej obci ako je naša, každý každého pozná. Nemal som pocit, že je nutné robiť kampaň pre svoje zvolenie, ľudia sa aj tak rozhodujú na základe niekoľkoročných skúsenosti a dávať sľuby ľuďom pár dní pred voľbami nepokladám za efektívne. Momentálne som starostom štvrté volebné obdobie, počas každých volieb som voličom zdôrazňoval, aby hlasovali podľa svojho srdca, a aktívnu predvolebnú kampan som nikdy nerobil.

Počas prvých volieb ma na kandidatúru vyzvali občania, boli to Maďari. V tom čase v obci prevažovali Maďari nad Rómami. Tento stav sa medzičasom zmenil, keďže väčšina nerómskej časti boli ľudia staršej generácie.

V roku 1998 boli v 9 člennom obecnom zastupiteľstve šiesti rómski a traja maďarskí poslanci. V prvom volebnom období som mal veľmi ťažkú pozíciu, pretože som nevedel dobre po slovensky a obec bola navyše zadĺžená. Zároveň však bolo toto volebné obdobie celkom úspešné, pretože sa nám podarilo vyrovať dlhy voči Sociálnej poisťovni, Zdravotnej poisťovni, Stredoslovenským elektrárnám a telekomunikáciám a tiež sme vysporiadali a zabezpečili odvoz tuhého komunálneho odpadu.

V druhom volebnom období som opäť kandidoval na žiadosť obyvateľov obce. Vzhľadom na výsledky mojej práce v obci som na voličov zapôsobil pozitívnym dojmom. Obyvatelia ocenili, že sa nám spoločne podarilo zveladiť obec. Zloženie obecného zastupiteľstva počas môjho druhého volebného obdobia bolo rovnaké: šesť Rómov a traja Maďari. Obec mala len 118 obyvateľov, z toho 70 rómskej národnosti, 40 maďarskej 8 slovenskej národnosti. Za najväčšie úspechy tohto obdobia považujem vybudovanie novej autobusovej zastávky a nového verejného osvetlenia.

V treťom volebnom období som už mal v rámci kandidatúry na post starostu aj protikandidáta, no dokázal som vyhrať voľby s veľkým náskokom. Z celkového počtu 72 voličov ma volilo 66 voličov. Domnieval som sa, že po ťažkých prvých dvoch volebných obdobiach sa počas tretieho volebného obdobia už nevyskytnú väčšie problémy, ale mylil som sa. Ukázalo sa, že priestory obecného úradu

sú nepostačujúce, pretože sme mali k dispozícii len jednu miestnosť. Musel som preto nájsť vhodnú budovu pre potreby obecného úradu, čo sa mi nakoniec aj podarilo, keďže sme odkúpili rodinný dom za účelom prestavby. V treťom volebnom období sa počet volených zástupcov obecného zastupiteľstva znížil z 9 poslancov na 5, v zložení traja Rómovia a dvaja Maďari. Na druhej strane sa nám však takmer zdvojnásobil počet obyvateľov obce zo 118 na 243.

Štvrté volebné obdobie som opäť kandidoval sám (nominovaný som bol za stranu SMK) a nemal som protikandidáta na post starostu. V tomto volebnom období sa znovu zúžilo obecné zastupiteľstvo a z päťčlenného zboru poslancov sme mali už len trojčlenný poslanecký zbor, ktorý bol zložený z dvoch rómskych a jedného maďarského poslanca. Obecné zastupiteľstvo sa rozhodlo vybudovať sociálne byty a inšpiráciu sme si zobrali z viacerých obcí v širšom okolí. Začal som s vybavovaním potrebných dokumentov (povolení), no po čase sme zistili, že obec musí prispieť aj vlastnými finančnými zdrojmi, čo je pre našu malú obec veľká záťaž. Po zvážení všetkých dôsledkov a hlavne pozitívneho dopadu tejto investície pre životy ľudí v obci sme sa rozhodli začať výstavbu sociálnych bytov v počte šesť bytových jednotiek. Napriek nepriaznivej finančnej situácii sa nám zatiaľ darí celkom dobre, budova novej bytovky je už pod strechou, no stále nás však čaká veľa práce do dokončenia stavby.

Častokrát medializovanú nepripravenosť rómskych starostov a poslancov na svoju funkciu nemôžem potvrdiť. Za uplynulé 4 volebné obdobia som nepociťoval žiadny rozdiel v pripravenosti na svoju funkciu medzi rómskymi a nerómskymi poslancami. Maďari a Rómovia sú menšinami na Slovensku, ich vzťah je v mojom ponímaní lepší ako vzťah Rómov so Slovákmi v našej krajine, resp. Rómov a Maďarov v Maďarsku. Pri cezhraničnej spolupráci s občanmi Maďarskej republiky som pocítil negatívne reakcie, v okrese Rimavská Sobota som s tým však nemal skúsenosti.

Momentálne mám 54 rokov a niekedy mám pocit vyčerpania z manažérskej práce. Avšak aj na ďalšie volebné obdobie mám veľké plány s vylepšením fungovania, resp. skrášľovania obce. V niektorých momentoch mám trochu ťažké srdce na nás Rómov, keďže v okrese Rimavská Sobota by nás malo byť podľa odhadov približne 22 000, z toho počtu sa však v poslednom sčítaní ľudu prihlásilo k rómskej národnosti iba 5 000. Silu mi však dodáva výsledok tohto sčítania obyvateľov z roku 2011 v našej obci, kedy sa z celkového počtu 227 obyvateľov Kesoviec prihlásilo k Rómskej národnosti 194 ľudí, čo znamená, že 100% tu žijúcich Rómov sa hrdo prihlásilo k našej národnosti. Zo zvyšných 33 obyvateľov sa 28 ľudí prihlásilo k maďarskej a 5 ľudí k slovenskej národnosti.

Demokracia nás učí tomu, aby sme sa postavili za naše práva. Rómovia nemajú svoj štát, musia koexistovať s inými národmi a národnosťami. Pre nás je veľmi dôležité mať dobré vzťahy aj so Slovákmi, aj s Maďarmi, ale je taktiež potrebné, aby sme svoje záujmy hájili ako Rómovia, aby sme rovnako participovali na veciach verejných. Pre nás je potrebné, aby sme sa verejne identifikovali ako Rómovia a neboli považovaní za súčasť inej etnickej skupiny. Som presvedčený,

že v minulosti boli Rómovia často zmanipulovaní nehlásiť sa k svojej národnosti aj kvôli zvýšeniu počtu maďarskej menšiny, čím prispeli k zväčšeniu toku financií od štátu pre túto menšinu. Ľuďom som pred sčítaním obyvateľstva preto vystvetľoval, že ak chcú, aby sa mali lepšie, je na čase sa správať zodpovedne a prihlásiť sa k Rómom. To že je niekto Róm, nie je nič negatívne. Treba sa k tomu hrdo hlásiť tak isto, ako sa k tomu hrdo hlásia Maďari a ľudia iných menšín.

.....

Problémy ma motivujú k ich riešeniu

Pracujem v základnej škole v našej obci Čaklov a už druhé volebné obdobie som poslancom obecného zastupiteľstva. V našej obci je okolo 2400 obyvateľov a z nich je polovica Rómov. Už tretie volebné obdobie máme v obecnom zastupiteľstve rómskych poslancov.

Ja som sa rozhodol, že vstúpim do komunálnej politiky z toho dôvodu, že som nechcel iba nadávať a tváriť sa ako nespokojný občan. Naopak, chcel som sa aktívne podieľať na riešení problémov v obci, a tých bolo v tom období dostatok.

Predtým som bol aktívny aj v treťom sektore, ale mimovládne organizácie nemajú reálnu moc na to, aby mohli niečo zmeniť. Rómovia v obciach, kde ich je aspoň štvrtina z celkového počtu obyvateľov, by sa mali aktívne zapájať do spoločenského a aj politického života. Všetci vieme, že väčšina obcí na Slovensku končí svoje záujmy pred rómskou osadou. V rómskych osadách sa investuje najmenej, tam ostáva stav akoby zakonzervovaný od čias Márie Terézie. A preto Rómovia musia a je to ich povinnosťou zasahovať do diania v obci a aktívne participovať na správe obce.

Pri vstupe do komunálnej politiky som mal iba dve podmienky. Za prvé, nechcel som, aby som na kandidátke zaberol miesto iným, teda som sa chcel presvedčiť, či ma ľudia budú aj reálne voliť a či mám ich podporu. Druhou podmienkou bola nezávislosť od politickej strany. Možno by som aj kandidoval za niektorú rómsku politickú stranu, ale žiadna sa mi nezдалa relevantná a ani ma neoslovili. Do volieb som išiel prvýkrát v roku 2006 ako nezávislý kandidát a dostal som najviac hlasov zo všetkých kandidátov. Bolo to potešujúce, ale aj zaväzujúce. V zastupiteľstve sme boli traja Rómovia a šesť bolo z majority.

Pretože problémov bolo viac, museli sme sa sústrediť na tie najväčšie a museli sme ich začať riešiť. Najväčším problémom je presvedčiť o svojej pravde aj nerómskych poslancov, lebo bez ich hlasov sme nemali šancu presadiť žiadne zmeny. Ak človek vie odkomunikovať určitý problém a ukázať, že jeho riešenie nebude prospešné pre určitú menšiu časť občanov, ale, že riešenie problému pomôže všetkým, má šancu na úspech. Tak sa nám podarilo meniť obraz obce a aj osady ako súčasť obce.

V súčasnom volebnom období sme sa do zastupiteľstva dostali iba dvaja rómski poslanci. Takže podľa matematiky by to mala byť horšia východisková pozícia, ale paradoxne sa nám podarilo viac. Samozrejme, bolo potrebné vynaložiť viac úsilia. Po posledných voľbách sa zmenilo zloženie poslancov, a všetko sa začalo odznova. Museli sme ich o oprávnenosti našich požiadaviek presvedčať ešte viac ako v predchádzajúcom období.

No úspech sa dostavil. Škola, ktorú navštevujú, bohužiaľ, iba rómske deti sa rekonštruovala. Máme vynovené cesty, dobudovaný verejný vodovod, buduje sa

nová čistička odpadových vôd. V rómskej osade je dobudovaná kanalizácia, máme novú autobusovú zástavku, dokončilo sa 33 bytov odlišného štandardu a chystá sa vybudovanie novej ulice, na ktorej si Rómovia postavlia svoje nové rodinné domy.

Výpočet úspechov môže nabádať k spokojnosti a k menšej aktívnosti, ale nie je to pravda. Ľudia nie sú spokojní, lebo vždy sa nájdu veci, ktoré im sťažujú život, a ktoré neprispievajú ku skvalitneniu života. A to je motor, ktorý ma stále nabíja k ďalšej činnosti.

Čas sa kráti, a už začínam rozmýšľať nad otázkou čo potom. Po dvoch volebných obdobiach by mal nasledovať post starostu. Ale nad touto eventualitou nerozmýšlam, lebo v súčasnosti máme starostu, ktorý je akoby tretím rómskym poslancom. Nemá síce právo hlasovať, ale vždy stojí na našej strane, ak vie že naše požiadavky sú reálne a pomôžu väčšine občanov našej obce.

Ďalšou možnosťou sú voľby do VÚC, ale ešte nie som rozhodnutý. O takom kroku musí byť človek pevne rozhodnutý a musí s tým súhlasiť aj rodina, lebo bez jej podpory by som už nešiel ani do ďalšieho volebného obdobia.

Práca prvých rómskych poslancov obecného zastupiteľstva v obci Rudňany

Spišská obec Rudňany má 3892 obyvateľov a z toho počtu Rómov tvoria približne 55%. V Rudňanoch žijú Rómovia vo viacerých lokalitách, ktoré sú separované od obce. Najproblematickejšie sú Zabíjanec a lokalita Pätoracké, ktorá leží v závalovom pásme bývalých baní. V Rudňanoch nikdy neboli zvolení rómski poslanci do obecného zastupiteľstva. Pred komunálnymi voľbami sme sa rozhodli, že tento stav musíme zmeniť. Dohodli sme sa, že postavíme tolko kandidátov, koľko je poslanceckých mandátov a vyberieme najsilnejších kandidátov, ktorí by reprezentovali silné rodiny z viacerých lokalít a osád. Naším cieľom bolo, aby sme ako Rómovia mali svoje zastúpenie v obecnom zastupiteľstve. Chceli sme byť informovanejší o tom, čo sa v obci deje. Rovnako sme chceli tieto veci priamo ovplyvňovať, chceli sme sedieť za tým stolom, kde sa o nás rozhoduje a chceli sme mať vplyv na to, aby sme pomohli Rómom.

Pred samotnou kampaňou nám veľmi pomohlo to, že sme mali možnosť pracovať ako dobrovoľníci na kampaniach Petra Polláka do regionálnych voľieb. Získali sme tak cenné skúsenosti, ktoré sa nám zúčastnili pri komunálnych voľbách. Taktiež sme sa pravidelne zúčastňovali školení, ktoré organizoval Národný demokratický inštitút (NDI) a na týchto školeniach sme sa dozvedeli zaujímavé informácie a dostali sme cenné rady, nie len ako robiť kampaň, ale ako si napríklad vytvoriť volebný program. Zároveň sme sa tam stretli s mnohými rómskymi kandidátmi z iných lokalít Slovenska a získali tak cenné kontakty aj pre našu ďalšiu prácu.

Počas kampane sme strávili veľa času v rozhovore s rómskymi voličmi. Robili sme poctivú kampaň od dverí k dverám a stavili sme tak na priamy kontakt s voličmi. Rozprávali sme sa s nimi o problémoch Rómov, o ich možných riešeniach a počúvali sme ich návrhy na to, akoby tieto problémy chceli riešiť. Nebolo ťažké získať si rómskych voličov, pretože aj oni sami cítili potrebu mať svojich poslancov v obecnom zastupiteľstve. Počas týchto rozhovorov väčšina z nich tvrdila, že už je načase, aby aj v Rudňanoch boli zvolení rómski poslanci. Bolo dôležité, aby Rómovia vo voľbách tieto nádeje potvrdili a naozaj volili tak, aby svoje hlasy netrieštili. Nakoniec sa to podarilo, a prvýkrát v histórii obce boli do obecného zastupiteľstva zvolení rómski poslanci. Podarilo sa to trom rómskym kandidátom. To bol však len prvý krok, pretože to najdôležitejšie nás len čakalo. Dôležitejšie ako samotné zvolenie je práve práca, ktorú pre Rómov v obci robíme a to, či aj budeme schopní presadiť naše návrhy.

Za svoje najväčšie úspechy z pozície poslancov obecného zastupiteľstva považujeme úspešné zorganizovanie prvého spoločného podujatia k Medzinárodné-

mu dňu Rómov, na ktorom sa zúčastnili nielen Rómovia, ale aj niektorí nerómski občania obce a tiež hostia z iných obcí. Podarilo sa nám zabezpečiť verejné osvetlenie v lokalitách 5RPII a Rochus. Postupne sa nám darí zveľaďovať aj športový areál a dobudovali sme mantinely na ihrisko v časti 5RPII. Spoločne s obyvateľmi sme vymaľovali spoločné priestory v bytovke 359. Upravili sme prístupovú cestu k osade Pätoracké a Zabíjanec. Za osobitný úspech môžeme považovať zriadenie rómskych hliadok v obci. Snažili sme sa postupne aspoň trochu zmeniť to, ako nás Rómov v obci vnímajú nerómski občania a sme radi, že sa nám podarilo nájsť spôsob, ako s minimálnymi obecnými nákladmi zriadiť rómske občianske hliadky. Nakoniec sa nám v zastupiteľstve podarilo nájsť kompromis a tieto obecné hliadky sa vykonávajú v rámci aktivačných prác. Po zavedení týchto hliadok klesol počet sťažností a priestupkov v obci. Rozhodne by sme to odporúčali aj iným obciam. Podarilo sa nám ešte zriadiť menšie obecné služby, a mnohí nezamestnaní Rómovia tak môžu pokračovať vo vykonávaní aktivačných prác inou formou.

Samozrejme, v obci máme stále veľké množstvo zložitých situácií a problémov, ktorým musíme čeliť. Najväčším problémom je stále osada s veľkým počtom nevyhovujúcich stavieb a chatrčí v závalovom pásme. Potrebujeme nájsť spôsob, ako tých ľudí, ktorí v tomto závalovom pásme bývajú, dostať do bezpečnejšieho prostredia. Jedným z riešení je aj výstavba ďalších nízkoštandardných bytov v obci. Viac krát sme sa na obecnom zastupiteľstve snažili túto myšlienku presadiť, problémom však je zatiaľ vstupná investícia obce do prípravy projektovej dokumentácie. Samotná výstavba nájomných bytov by sa však už dala realizovať zo štátnych dotácií a príspevkov EU. S bývaním súvisí aj zabezpečenie tuhého paliva pre Rómov, čo je ďalší vážny problém, ktorému musíme čeliť. Aj pri nájomných bytoch, ktoré boli postavené v minulosti chýbajú drevárne na uskladnenie dreva. Veľkým problémom je, že v obci si Rómovia nemôžu legálne zakúpiť drevo na zimu od urbárskych spoločností a ani od štátnych lesov. Osada Pätoracké leží v závalovom pásme a z toho dôvodu tam nechodí sanitka.

Našou výzvou, ktorej ako rómski poslanci musíme čeliť, je spôsob, ako presadiť naše návrhy a snažiť sa získať si na svoju stranu aj nerómskych poslancov zastupiteľstva. Od začiatku volebného obdobia vznikla nová komisia pri obecnom zastupiteľstve a to Komisia pre riešenie rómskej problematiky. Zápisnice zo zasadnutí tejto komisie sú prejednávané v obecnej rade, ak obecná rada odporučí komisiou navrhované riešenie prijať, nie je problém získať súhlas aj ostatných poslancov.

Tieto čiastkové úspechy, no aj problémy, ktorým naša obec a Rómovia ešte musia čeliť, nás motivuje pracovať ďalej a pokúsiť sa získať si dôveru ľudí aj v ďalšom volebnom období. Myslíme si, že ak sa rozhodneme kandidovať, tak podporu budeme mať opäť dostatočnú, pretože sme už voličov presvedčili aj svojimi činmi, nie len slovami. Nepodarilo sa nám ešte splniť všetko, čo by sme chceli a do konca tohto volebného obdobia sa nám to asi ani nepodarí, pretože sme iba traja Rómovia z 11 poslancov a z našej pozície je veľmi zložitá a ťažké presvedčiť našich nerómskych kolegov.

Namiesto výhovoriek hľadám riešenia

Obec Hostice má oficiálne 992 obyvateľov, z toho počtu je približne 600 Rómov, takže tvoria skoro dve tretiny obyvateľov obce. Predtým, ako som sa rozhodol kandidovať na post starostu, som počas ôsmich rokov pracoval v obci ako sociálny pracovník a mnohým ľuďom som na základe svojej profesie pomohol. Preto ma občania obce, nielen Rómovia, povzbudzovali aby som kandidoval na funkciu starostu.

Rómovia boli aj v minulosti súčasťou obecného zastupiteľstva ako poslanci (aj pred 20-30 rokmi), ale pomer zastúpenia Rómov bol stále nižší ako nerómskych poslancov, napr. z dvanástich poslancov boli traja Rómovia. V roku 2002 sa zmenilo vedenie obce, keď na post starostu prvýkrát kandidoval Róm, ktorý bol aj zvolený. Výsledkom týchto komunálnych volieb bolo aj zvýšenie počtu rómskych poslancov v zastupiteľstve (zo 7-ich zvolených poslancov bolo 5 Rómov). Po tomto historickom úspechu Rómov v obci panovala určitý čas tlmená nálada, keďže nerómska časť obce bola akoby v strehu, čo sa bude diať s fungovaním obce. Nakoniec sa však situácia upokojila. V komunálnych voľbách v roku 2006 bol opäť zvolený už spomínaný starosta a zvolených bolo 6 poslancov v sedemčlenom zastupiteľskom zbore.

V roku 2010 som bol jedným z troch kandidátov na funkciu starostu (okrem mňa kandidoval jeden Róm a jeden nerómsky kandidát). Kandidoval som za koalíciu SDKÚ-DS, SMK, RIS (do roku 2012 som bol členom SDKÚ-DS a predsedá miestnej organizácie). Ako som už spomínal, na základe ôsmich rokov práce sociálneho pracovníka v obci ma ľudia poznali ako človeka, na ktorého sa môžu obrátiť s riešením svojich problémov. To bol jeden z hlavných dôvodov, preto som ani nepovažoval za potrebné robiť si veľkú kampaň pred voľbami. V kultúrnom dome bolo usporiadané stretnutie voličov, kde som ich oboznámil so svojou doterajšou činnosťou a plánmi do budúcnosti. Moje motto sa stalo aj mottom mojej kampane: „Namiesto výhovoriek hľadám riešenia“. Nesľuboval som veľa, hlavná moja myšlienka bola otvoriť Obecný úrad občanom, zlepšiť spoluprácu vedenia obce a jeho obyvateľov a naslúchať ich problémom.

Na základe výsledkov volieb som z 573 hlasov získal 377, čím som vysoko prevýšil počet hlasov ostatných kandidátov. Potešilo ma, že ma volila aj nerómska časť obce, dokonca aj podľa nerómskych kandidátov za poslanca som mal najväčšiu šancu vyhrať voľby. Pomer medzi rómskymi a nerómskymi poslancami obecného zastupiteľstva sa zmenil a tentokrát boli zvolení len traja Rómovia. Myslím, že zníženie počtu Rómov v OZ bolo zapríčinené tým, že kandidovalo až 27 Rómov za rozličné strany (SDKÚ-DS, SMK, Most-Híd, KDH, rómske politické strany, ale mnohí aj ako nezávislí kandidáti) a tým sa hlasy voličov rozdrobili. Súčasní rómski poslanci obecného zastupiteľstva majú dl-

horočné skúsenosti s prácou poslanca: jeden z nich je v tejto funkcii viac ako 16 rokov, druhý viac ako 10 rokov, tretí je zvolený prvý krát. Ich pripravenosť na zasadnutia a ich práca je rovnako precízna ako práca nerómskych poslancov. S obecným zastupiteľstvom mám veľmi dobrú spoluprácu, nerozlišujem medzi rómskymi a nerómskymi poslancami, rovnako pristupujem ku každému.

Najväčšou výzvou pre obec a samosprávu je nezamestnanosť a chudoba obyvateľov, rovnako Rómov ako aj nerómskych občanov. Pre náš región bola charakteristická poľnohospodárska výroba, obec bola centrálnou obcou s JRD, kde v minulosti pracovalo cca 420 ľudí aj z okolitých dedín, pestovala sa cukrová repa, tabak, obilniny a ďalšie plodiny. Neskôr sa JRD sa predalo, výroba začala stagnovať, nezamestnanosť a chudoba postupne narastala.

Aj keď sa nám v regióne nezamestnanosť nedarí rapídne znižovať, sme hrdí, že sa nám za uplynulé mesiace podarilo uskutočniť viacero dôležitých vecí: tesne po voľbách, na jar v roku 2011, sa nám podarilo vybudovať dve autobusové zastávky a oddychovú zónu (park) na začiatku obce. V lete 2011 bola poškodená horná poklopová časť šachty kanalizácie pri ZŠ a jej oprava znamenala veľkú záťaž pre obecný rozpočet, ale do dvoch mesiacov, kým sa začalo vyučovanie, sme to dokázali opraviť. Taktiež sme zrekonštruovali 200 metrov chodníka v centrálnej časti obce, ktorý už bol v dezolátnom, havarijnom stave a nebolo možné po ňom ani chodiť. K zrekonštruovanému chodníku sme vybudovali aj zábradlie, čím zvyšujeme bezpečnosť chodcov. Obec vlastní aj nájomný dom pri ZŠ pre štyri rodiny, na ktorom bolo nevyhnutné vymeniť strechu, čo sme tiež zrealizovali v relatívne krátkej dobe. K ďalším dvanástim nájomným bytom sme vďaka schváleným projektom pristavili prístrešky na drevo. Chcem zdôrazniť, že v roku 2004 bolo v obci postavených 12 a v roku 2008 ďalších 16 sociálnych bytov, v ktorých žijú usporiadané rodiny a tie sa o svoje príbytky príkladne starajú.

Obecný úrad bol postavený v roku 1962 a až do roku 2012 na ňom neboli realizované väčšie rekonštrukčné práce. V lete 2012 sme v rámci zateplenia budov vymenili okná na plastové, v novembri 2012 sme osadili novú strechu a v tom istom roku sa nám podarilo zrekonštruovať aj schodisko. Na budove ZŠ boli vykonané technické úpravy na zateplenie a vymenili sme 26 okien a v telocvični sme vymenili izoláciu strechy a plechovú konštrukciu. V priebehu ôsmich mesiacov sa nám podarilo vysporiadať pozemky pod školou v rozlohe 8,80 hektárov. Obec v predchádzajúcich rokoch podávalo projekty na rekonštrukčné práce a tak chceli získať finančné prostriedky na opravy priestorov ZŠ, ale z projektovej činnosti boli vyradené lebo viaceré pozemky pod školou boli v súkromnom vlastníctve. V súčasnosti sú už všetky školské pozemky vysporiadané a sú majetkom obce. V decembri 2012 sme zakúpili materiál – a strešnú krytinu na výmenu strechy kultúrneho domu, ktorá sa uskutoční v nasledujúcich mesiacoch, akonáhle nám to počasie dovolí.

K rómskej národnosti počas posledného sčítania ľudu v roku 2011, už 374 občanov obce sa prihlásilo k rómskej národnosti (z predpokladaných 600). V roku 2001 sa k rómskej národnosti prihlásili iba dvaja obyvatelia.

Banskobystrický región, v okrese Rimavská Sobota v porovnaní so severnými, východnými alebo západnými regiónmi, je charakteristický úplne odlišnou mentalitou ľudí. V obci už nie je rómska osada, ľudia sa nedelia podľa národnosti, ale každý žije pokojne vedľa druhého, neexistujú ulice obce, na ktoré by sa dalo povedať, že v nich žijú iba Maďari, Slováci alebo Rómovia. V našej obci je to pomiešané. V päťdesiatych rokoch minulého storočia vraj existovala v obci osada, ale za uplynulých 20 až 30 rokov sa aj tie rodiny, ktoré žili v tejto osade, integrovali medzi ostatné rodiny v obci. Na starom mieste síce aj teraz býva cca 10 rómskych rodín, ale majú zavedenú vodu, elektriku, obecné osvetlenie, takže ich spôsob života tiež nepripomína osadový život. V obci nie sú konflikty medzi Rómami a nerómskymi obyvateľmi. Hádky sa vyskytnú maximálne medzi deťmi a mládežou, ale aj to len v minimálnej miere. Medzi dospelými prevládajú dobré susedské vzťahy. Je úplne bežné, že rómske deti sa hrajú s nerómskymi. Navštevujú aj rovnakú školu. Keďže naša škola je plnoorganizovanou základnou školou (od 1. do 9. ročníka), navštevujú ju aj nerómski žiaci z okolitých obcí, aj keď viac ako polovicu žiakov tvoria Rómovia. Na škole tiež vyučujú dvaja rómski učitelia.

Chcel by som trochu popísať korene rómskych obyvateľov obce. Tvoria ich maďarsky hovoriaci Rómovia, ktorí pochádzajú z robotníckych rodín. Charakteristikou týchto rodín bolo, že deti mali ukončené vzdelanie, Rómovia mali prácu a založili si rodiny. Každý si žil podľa svojich možností, niektorí chudobnejšie, niektorí majetnejšie, ale základné hodnoty boli rovnaké v každej rodine a zdedené od rodičov. V obci žije momentálne 600 Rómov, približne 60% až 70% z nich má vek nad 30 rokov a z celkového počtu je cca 20 až 30 % je vyučených v nejakej profesii. Mladých ľudí je približne 120 a veľká väčšina z nich študuje v okresnom meste Rimavská Sobota. Problémom je však vysoká nezamestnanosť a chudoba, preto deti tých rodičov, ktorí nemajú financie na vzdelávanie svojich detí na strednej škole, vo väčšine prípadov ostávajú doma.

Mentalita Rómov, prezentovaná v médiách, je odlišná. Vo väčšine sú vyzdvihované negatívne vlastnosti alebo patologické javy, médiá by mali vyzdvihovať aj dobré príklady, ukazovať život a pracovnú dráhu rómskych vysokoškolákov, úspešných rómskych ľudí a usporiadaných rómskych rodín, ktoré dobre spolunažívajú s majoritou. Príklady takýchto Rómov a rómskych rodín je v tomto štáte veľa, nebolo by potrebné ich hľadať lupou. V tomto regióne ma poznajú, ale akonáhle opustím svoje rodisko a zavítam do iného kraja, tak mám skúsenosť s vetami typu: "Dávaj si pozor, prišli Rómovia". Aj srdce inak tlčie v takých prípadoch, ale radšej sa neozvem, pretože mám pocit, že by mi aj tak nedali za pravdu. Konflikty sa nájdu aj v okrese Rimavská Sobota, ale tu ešte stále nepocitujem tú nenávisť voči Rómom, ako je tomu napríklad v iných oblastiach. Tu keď človek niečo dokázal, tak sa necíti byť spochybnený.

Ako starosta obce som však rád, že tak negatívne javy sa v našej obci v spolunažívaní nevyskytujú. V obci nie sú veľké sociálne nerovnosti medzi Rómami

a nerómskymi obyvateľmi, ak by boli aj moja úloha by bola ešte náročnejšia, pretože z toho vyplývajúce konflikty, ktoré sa nedajú vyriešiť šmahom ruky.

Po každých komunálnych voľbách sa zvyšuje počet rómskych starostov. To poukazuje na fakt, že aj Rómovia sú schopní menežovať obce. Podľa môjho názoru je toto hlavný kameň úrazu pre mnohých. Pripustím, že aj medzi nami, rómskymi zvolenými zástupcami sa nájdu takí, ktorí nevedia zvládať konflikty ľudí a svoju moc, avšak takí sa nájdu aj medzi majoritnými zvolenými zástupcami. Obom skupinám a funkciám to odčerpáva dôveryhodnosť, ale nenechajme, aby sme boli kvôli negatívnym správam o jednotlivcoch neustále posudzovaní rovnako negatívne. Starostovská funkcia vyžaduje mnoho sympatizantov v obci, ale zároveň starosta musí podávať kvalitný a zodpovedný výkon v manažérskych oblastiach. Považujem za veľmi dôležité, aby aj Rómovia mali zastúpenie v našej obci, aby sa dokázali zapojiť do riešenia každodenných problémov a starostí. Aby aj naďalej dokázali spolupracovať s každým obyvateľom našej obce.

Keby som mal zhodnotiť participáciu Rómov na štátnej úrovni, tak v tom zatiaľ neočakávam dramatické zmeny. Zatiaľ sa Rómovia ako keby nezobudili. Z môjho pohľadu neexistuje spolupráca ani na regionálnej úrovni. My, Rómovia, sme veľmi ťažko zjednotiteľní, keďže naša mentalita je veľmi rozdielna. Každý z nás zápasí s iným typom problémov, odvíjajúcich sa od regiónov, v ktorých žije. Aj keby sme sa však dokázali zjednotiť, problém segregácie, osád by sme si aj tak nevedeli vyriešiť za štyri roky. Týmto problémom sa malo predchádzať, respektíve sa mali s plnou vážnosťou riešiť už pred mnohými rokmi. Zároveň považujem našu účasť na riešení týchto problémov za veľmi dôležitú, keďže len mi vieme, aké sú tie problémy v realite. Z pohodlia kancelárie sa človek nedozvie čo to znamená, keď nevie dať svojmu dieťaťu jesť a rozmýšľa, ako a v čom pošle svoje dieťa do školy. To sú veľmi silné a bolestivé otázky.

Zatiaľ pre Rómov na vládnej úrovni urobila najviac Klára Orgovánová, ktorá zastávala post splnomocnenkyne vlády šesť rokov, tak mala čas na realizáciu svojich priorít v jednotlivých oblastiach života Rómov. Z mimovládnych organizácií musím si vyzdvihnúť doterajšiu prácu pána Ladislava Fizika, ktorý v oblasti vzdelávania Rómov i nerómov vykonával a aj súčasnosti vykonáva záslužnú prácu. K osobe Petra Polláka, ako prvého rómskeho poslanca sa staviam pozitívne. Aj na Mesiaci bol najprv jeden človek. Možno práve jeho príklad je pre ostatných Rómov signálom, že sa to dá, aj Róm sa môže dostať do NR SR. Avšak na presadzovanie zákonov je nutné, aby nás tam bolo viac. Aj Boh stvoril Zem za 7 dní a úsilie Rómov v politickej participácii ešte určite nekončí.

Verejnost' sa nezaujima o to, čo sa Rómom podarilo vybudovať

Mám 33 rokov, som ženatý a som otcom štyroch detí. Som Róm a som starostom obce Barca v okrese Rimavská Sobota.

Dlhoročné zlé podmienky v našej obci ma donútili k tomu, aby som sa v roku 2006 uchádzal o post poslanca obecného zastupiteľstva ako nezávislý kandidát. V obecnom zastupiteľstve boli zvolení rómski zástupcovia aj v minulosti, ich počet sa líšil, no väčšinou tvorili tak 40 až 60 percent zastupiteľstva. V minulosti sme už mali aj rómskeho starostu. Po svojom zvolení za poslanca obecného zastupiteľstva som sa čoraz viac dostával do konfliktu s vtedajším starostom, keďže som sa zastával práva a pravdy obyvateľov obce. Obec sa príliš nerozvíjala a starosta napokon zo zdravotných dôvodov odstúpil z funkcie. Podľa zákona by jeho funkciu mala prebrať zástupkyňa starostu, ktorá to však odmietla, pretože by sa musela vzdať práce učiteľky. V dôsledku týchto udalostí bolo treba vybrať nového starostu z ostatných volených zástupcov obce. Dvaja sme mali záujem o post starostu, v tajnom hlasovaní však vyhral môj nerómsky kolega o jeden hlas v pomere 3 ku 2. Bol vybraný aj kvôli tomu, že mal vyššie dosiahnuté vzdelanie. Tento nový starosta si však dlho neužíval radosti svojej funkcie, keďže sa počas nej dopustil veľkej chyby. Sfalšoval podpisy všetkých členov obecného zastupiteľstva a predal všetku pôdu vo vlastníctve obce za milión dvestotisíc korún. Financie z predaja pozemkov použil na vlastné záujmy a ukrátil tým obecný rozpočet. Po prevalení podvodu sme okamžite zvolali zasadnutie obecného zastupiteľstva, odvolali sme starostu, na ktorého sme ešte v ten deň podali trestné oznámenie. Súd ho uznal vinným a momentálne si odpykáva svoj 5 ročný trest.

Takto som sa stal prvýkrát starostom na dobu 6 mesiacov, kým sa nevypísali nové, mimoriadne voľby, ktoré sa konali 28. novembra 2008. Vtedy sme na post starostu kandidovali šiesti, voľby som vyhral s veľkým náskokom odovzdaných hlasov. Táto funkcia trvala 2 roky do vypísania komunálnych volieb v roku 2010. Po nástupe do funkcie som zamestnal dvoch sociálnych pracovníkov, aby pomáhali občanom obce v komunikácii s úradmi a aby asistovali a pomáhali sociálne odkázaným. Ešte v tom istom roku sme sa pustili do rekonštrukcie našej školy a budovy obecného úradu. Na škole sme osadili nové okná a dvere, zrekonštruovali a vynovili sme fasádu, čím sa výrazne vynovila. V škole sme zriadili novú miestnosť pre prvákov, aby sa naďalej nemuseli učiť v jednej triede so štvrtákmi. Týmto spôsobom sme im zabezpečili nerušené vzdelávanie, keďže pre prvákov je škola veľkou záťažou. Tiež sme dokázali zrekonštruovať aj kultúrny dom. Vymenili sme okná a dvere a vymaľovali sme interiéry aj exteriér. Spomínané aktivity sme zrealizovali za dva roky, kým sa mi neskončilo skrátené funkčné obdobie.

V komunálnych voľbách 27. novembra 2010 sme opäť kandidovali viacerí, no znovu som ich vyhral s veľkým náskokom hlasov. V týchto voľbách som však už kandidoval za rómsku politickú stranu (Strana rómskej koalície), pretože som to považoval za jednoduchšie riešenie z hľadiska registrácie. Taktiež som cez stranu zaregistroval aj kandidátov na post poslanca. V rámci kampane som zvolal voličov do kultúrneho domu, kde som im porozprával ďalšie plány pre rozvoj obce. Nesľuboval som voličom nič, čo by som nevedel splniť a zároveň za mňa hovorili výsledky mojej práce počas uplynulých skráteného volebného obdobia. Medzi mojimi voličmi boli tak Rómovia, ako aj Maďari.

S poslancami OZ (momentálne je celé zastupiteľstvo rómske) sme sa rozhodli, že podporíme tých mladých ľudí, ktorí sa chcú venovať hudbe a tancu. Každý rok, v spolupráci so sociálnymi pracovníkmi obce, podávame projekty na organizovanie letných táborov pre deti. Sme veľmi radi že projekty nám každoročne vychádzajú, takže sme mali možnosť uskutočniť každý rok týždňový tábor pre 35 detí. Koncom roka 2011 sme podali projekt na Úrad vlády zameraný na plánovanie a výstavbu sociálnych bytov v obci. Tento projekt bol schválený, takže sme sa celý rok 2012 venovali dokumentácii, plánovaniu a výberu miesta na stavbu. Výstavba by mala začať v roku 2013. Sociálne byty budú slúžiť pre mladé manželské páry, ktoré sa chcú osamostatniť od svojich rodičov. V lete 2012 sme v centre obce vybudovali krásne ihrisko pre deti. Aj tento projekt bol podporený Úradom vlády. Teší nás, že nám vyšiel aj projekt na realizáciu sociálneho centra. V tých priestoroch sa budú naši sociálni pracovníci venovať občanom. V spolupráci s ostatnými rómskymi starostami a s podporou organizácie Charitas sme rozdávali sociálne odkázaným rodinám šatstvo pre deti a dospelých. Každý rok sa snažíme doplniť chýbajúce zariadenie v škole a kultúrnom dome, aby vyhovovali európskym štandardom.

Mám za sebou úspešných 5 rokov v pozícii starostu a som hrdý že môžem povedať, že som za ten čas vynaložil maximálnu energiu pre rozvoj našej obce a pre zvýšenie životnej úrovne obyvateľov obce. V obci žijú Rómovia, Slováci aj Maďari v harmónii, neexistuje rómska alebo iná časť obce, rodiny jednotlivých etník žijú vedľa seba.

Často som prekvapený, keď v televízii sledujem, ako žijú Rómovia v iných častiach republiky, napr. v Košickom kraji. Neviem si predstaviť, čo sa mohlo za tie roky zmeniť, mám však pocit, že niečo sa tu veľmi pokazilo. Nechápem, ako je možné, že mnohí Rómovia v ostatných krajoch pijú, gemblujú a žijú medzi odpadkami. Nechápem ani to, prečo ich segreguju ešte aj v pohostinstvách. V našej obci síce nie je krčma, ale aj kým bola, Rómovia aj nerómski obyvatelia ju navštevovali spoločne. Spoločne sme chodili s nerómskymi spolužiakmi do školy aj v Tornali, aj v Rimavskej Soboty. Keď sa vyberieme na diskotéku do Tornale, ideme všetci spolu, sú tam aj Rómovia aj Maďari, či Slováci a nikomu to nevadí, bavíme sa spoločne. Nechápem preto, ako môžu byť medzi kraji a medzi spolunažívaním ľudí tak veľké rozdiely. Kedy sa tie rozdiely vôbec začali prejavovať? A prečo ich nikto ne-

riešil ešte v zárodku? Kto za neriešenie situácie bude v konečnom dôsledku niesť zodpovednosť?

Po voľbách som mal možnosť byť tiež terčom médií. Keď novinári zistili že som Róm a k tomu maďarsky hovoriaci Róm, chodili k nám novinári často. Boli zvedaví najmä na to, akým spôsobom zvládnem zabezpečiť chod obce, keďže slovenčinu neovládám na takej úrovni, ako si to predstavovali. S veľkou pravdepodobnosťou chceli o mne napísať niečo, čo by sa im hodilo do vopred pripraveného scenára. Keď sa však porozprávali s obyvateľmi obce a zistili, že rómsky starosta dosiahol pre obec neporovnateľne viac vecí ako nerómsky, tak odišli. O tom, čo sa nám podarilo v obci vybudovať, som nikdy nečítal žiaden článok. Nie som rád, keď sa v súvislosti s Rómami vyťahujú iba zlé veci, neviem sa však proti takýmto veciam brániť. Dokonca začínam byť unavený aj z rôznych stretnutí, organizovaných pre rómskych starostov, kde nám ľudia z vlády hovoria, čo by od nás očakávali. Prestal som navštevovať podobné podujatia pretože som zistil, že títo ľudia sa zaoberajú iba svojimi stereotypnými názormi o nás rómskych starostoch, avšak realita a nami odrobená práca im bohužiaľ uniká.

Aktivita Rómov na lokálnej úrovni, respektíve ich hlasy v jednotlivých voľbách sú veľmi potrebné. Negatívne však vnímam, že sa Rómovia nevedia spojiť a dosiahnuť lepší výsledok aj v parlamentných voľbách. Každý sa len siahne do svojho mikrosveta a čaká že sa nájde niekto, kto sa za neho a za jeho práva postaví. Preto som sa aj pred cenzom v roku 2011 veľmi aktívne rozprával s občanmi obce o tom, čo to znamená zaznačiť si rómsku národnosť pre nich ako pre jednotlivcov, ale tak isto pre Rómov na Slovensku vo všeobecnosti. Obec má momentálne 485 rómskych a 25 nerómskych obyvateľov. Som hrdý na to, že kým v roku 2001 sa v obci považovali za Rómov asi len dvaja obyvatelia, teraz ich počet narástol na približne 70-80 ľudí.

.....

Prvý rómsky poslanec obecného zastupiteľstva v obci Včelince

Obec Včelince sa nachádza v okrese Rimavská Sobota a má okolo 800 obyvateľov. Približne 15% z nich sa hlási k rómskej národnosti, avšak reálne žije v obci asi 30% Rómov.

20 rokov je v obci ten istý starosta. V poslaneckom zbore Rómovia nemali v minulosti žiadne zastúpenie. Dôvod spočíval v tom, že sa vždy zaregistrovalo viac rómskych kandidátov a hlasy sa delili. Tak sa ani jeden zástupca Rómov nikdy do obecného zastupiteľstva nedostal.

Keďže sme na obecnom zastupiteľstve nemali možnosť vyjadrovať sa k rómskej problematike, pričom viaceré rozhodnutia sa nás bytostne dotýkali, rozhodol som sa zvolať zhromaždenie Rómov v obci. Na tomto stretnutí som prítomným vysvetlil, prečo sa nikto z nás do obecného zastupiteľstva nedostal. Ak sme chceli túto situáciu zmeniť, museli sme vybrať jediného spoločného kandidáta na poslanca obecného zastupiteľstva. Bolo nevyhnutné sa na tomto zástupcovi dohodnúť spoločne, v opačnom prípade by sme sa dostali do rovnakej situácie ako v minulosti. To bola jediná cesta, ako sa vo voľbách presadiť.

Toto zhromaždenie sa jednotne uznieslo na tom, že týmto kandidátom budem ja a Rómovia ma budú v kandidatúre spoločne podporovať ako jediného kandidáta.

Skutočnosť, že som dokázal zvolať a usmerniť spoluobčanov, aby zbytočne nedelili svoje hlasy medzi rôznych kandidátov a tak znižovali reálnu šancu zvoliť rómskeho poslanca do obecného zastupiteľstva, považujem doposiaľ za svoj najväčší úspech na tomto poli.

Kandidoval som ako nezávislý poslanec, pričom som v prvom rade oslovil rómskych voličov. V rámci predvolebnej kampane som tiež zvolal všetkých ďalších kandidátov na stretnutie s voličmi, aby zverejnili svoj volebný program a ich vízie. Stretnutia sa však nezúčastnili všetci pozvaní kandidáti. Podobná akcia sa dovedy v obci neorganizovala. Mojm cieľom bolo sprístupniť a zverejniť informácie pre všetkých občanov z môjho volebného programu. Pri realizácii prác v obci, ktoré boli vykonávané z európskych projektov, ako napríklad úprava chodníkov a verejných priestranstiev, som mal v pláne uprednostňovať dlhodobo nezamestnaných spoluobčanov, a tým ich podporiť nielen finančne, ale aj morálne. Zároveň som sa snažil presadiť myšlienku, aby deti zo Včelincov navštevovali školu v obci a nenavštevovali základné školy v okolitých obciach, pretože úbytok školopovinných detí by mohla zapríčiniť zánik miestnej základnej školy. Takýto program by mal vplyv aj na zmysluplné využívanie voľného času školopovinných detí. Mojm plánom bolo tiež v rámci

Klubu mladých podporovať rôzne kultúrne akcie, školenia a kvalitnejšie trávenie voľného času aj pre neškolo povinné deti a mládež. V podpore organizovania rôznych kultúrnych podujatí som videl aj cestu k zlepšeniu medziludských vzťahov v obci.

V priebehu trvania celej mojej predvolebnej kampane som sa snažil oslovit najskôr rómskych voličov, no vyjadroval som aj presvedčenie, že v prípade môjho volebného úspechu z neho nebudú profitovať len Rómovia. Keď je človek zvolený za poslanca OZ alebo starostu, je predovšetkým v jeho záujme pracovať pre všetkých občanov obce. V komunálnych voľbách v roku 2010 sa moja kampaň ukázala ako veľmi dobrá a bol som zvolený za poslanca. Odvtedy sa snažím na zasadnutiach obecného zastupiteľstva presadzovať záujmy Rómov v našej obci, čo však nie je jednoduché, keďže sa vyskytujú rôzne ťažkosti v ich realizácii.

Rómovia prijali moje zvolenie veľmi pozitívne a tešili sa, že prostredníctvom mojej osoby budú vypočuté a prezentované aj ich požiadavky a názory počas rôznych zasadnutí a schôdzí. Nerómski spoluobčania neprejavili voči mojej osobe žiaden negatívny postoj, dokonca ma niektorí v mojej kampani aj verejne podporili. Cítil som, že aj v ich záujme bolo podporiť a zvoliť na jednej strane rómskeho poslanca, na druhej strane aj vysokoškolsky vzdelaného človeka.

Obec má najmä ekonomicko-finančné problémy, ale ani medziludské vzťahy v obci nie sú práve najlepšie. To sa potom odráža na riešení, alebo, lepšie povedané, neriešení problémov obce. Napríklad zo 400 pracovne činných obyvateľov máme 350 nezamestnaných a z nich je 250 evidovaných na aktívnych prácach. Vysoká miera nezamestnanosti je tak jedným z najvypuklejších problémov v obci.

Avšak väčším problémom sa v súčasnosti javia zhoršené medziludské vzťahy medzi obyvateľmi. Je bohužiaľ realitou, že na jednej strane sú rómski spoluobčania, na druhej nerómski, no aj tí sa delia na dve skupiny, podľa sympatií k starostovi obce. Následne sa potom iba ťažko vieme zhodnúť na riešení problémov týkajúcich sa všetkých obyvateľov obce.

Ďalším problémom, ktorý brzdí rozvoj obce je, že poslanci, ktorí sú zvolení už viac funkčných období a pôsobia v obecnom zastupiteľstve veľa rokov, nemajú už snahu a energiu presadzovať novátorské, moderné a progresívne nápady, ktoré by potom mohli prispieť jednak k zveľaďovaniu a rozvoju obce, ako aj k zlepšeniu života samotných občanov bez rozdielu národnosti a etnickej príslušnosti.

Ja osobne v poslanskej práci patríam medzi tých aktívnejších, pretože sa snažím pravidelne a často organizovať rôzne kultúrne, spoločenské, výchovné a športové programy nielen pre rómskych, ale pre všetkých občanov obce. Práve tie napomáhajú spájať nás všetkých a aj vďaka podpore a ochote starostu sa to čiastočne darí realizovať. Výsledky by však mohli byť lepšie, keby som takúto podporu dostával aj zo strany ostatných poslancov obce. Pri presadzovaní rôznych mojich myšlienok a názorov v obecnom zastupiteľstve nerozlišujem medzi rómskymi a nerómskymi spoluobčanmi. Rovnako pristupujem ku

všetkým, rovnako ich všetkých oboznamujem s aktuálnym dianím v obci a tiež rovnako prezentujem záujmy všetkých spoluobčanov.

Privítal by som však, aby všetci poslanci, no aj občania, prišli s rôznymi návrhmi a nápadi, pričom by sme ich dokázali aj spoločne zrealizovať. Skvalitnenie vzájomnej komunikácie, názorovej jednotnosti a vzájomnej motivácie je nevyhnutné. Navyše, máme rezervy aj v odsúhlasovaní rôznych návrhov ešte pred príchodom a odobrením daného návrhu starostom. Mali by sme si všetci uvedomiť, že len jednotnosť a spoločná práca nám pomôžu obec zveľaďovať a tým aj zlepšovať a skvalitňovať naše životy. Rozbroje a vzájomné nesváry nám budú realitu iba zhoršovať a v konečnom dôsledku sa budeme mať v dnešných ťažkých časoch ešte horšie.

Za jeden zo svojich najväčších úspechov v pozícii poslanca OZ považujem skutočnosť, že sa mi ako prvému Rómovi podarilo názorovo zjednotiť Rómov v obci pri podpore rómskeho kandidáta, čo sa nakoniec prejavilo aj do volebného úspechu. Ďalšie, aj keď nie celkom merateľné úspechy, vidím napríklad v prístupe občanov, v spôsobe ako ma oslovujú a kontaktujú a prebudení ich záujmu o verejné dianie v obci. To je možné vidieť napríklad na zvýšenej účasti verejnosti na rôznych zasadnutiach obecného zastupiteľstva, kde tí občania, ktorí majú záujem, môžu verejne vyjadriť svoj názor k danej problematike. Ak dostanem dôveru a o 2 roky budem môcť pokračovať vo svojich aktivitách znovu ako poslanec, bude to na prospech všetkých obyvateľov i celej obce, pretože už teraz moja práca je veľkým prínosom. Verím, že my mladší sme nositeľmi energie a moderných nápadov, ktoré budú viesť obec, samozrejme spolu so skúsenosťami starších spoluobčanov, k lepšej budúcnosti.

.....

Ján Rencsok
starosta obce, Rakytník
Gábor Horváth
poslanec ObZ, Rakytník

Rakytník - príklad fungujúcej spolupráce Rómov, Slovákov a Maďarov v komunálnej politike

Pohľad nerómskeho starostu obce

V obci žije 300 obyvateľov, z toho je polovica Rómov, druhú polovicu tvoria Slováci a Maďari. Do obce som sa presťahoval pred 10-15 rokmi. Ku každému som pristupoval rovnako. Do obecnej politiky som vstúpil v roku 2010. Kandidovať na posta starostu som sa rozhodol kvôli ľuďom, ktorí ma oslovili, aby som kandidoval. Predtým som podnikal a dovtedy ma myšlienka kandidovať ani nenapadla.

V roku 2010 som teda kandidoval prvý krát. O post starostu sme sa uchádzali traja kandidáti. Okrem mňa ešte bývalý starosta, ktorý bol vo funkcii druhej volebné obdobie a ešte jeden kandidát, ktorý bol približne v mojom veku.

Bývalý starosta tiež nebol Róm. V minulom zastupiteľstve boli štyria Rómovia a len jeden nerómsky poslanec, teraz je ten pomer 3:2 v prospech Rómov. Avšak podľa môjho názoru v tomto prípade to nemá žiaden význam hlbšie analyzovať. Raz hore, raz dole. Je to rozhodnutie voličov.

Mňa v kandidatúre podporovali aj Rómovia. Nevedel som ako pre mňa dopadnú voľby, keďže si myslím, že pre Rómov je charakteristické, že držia veľmi pokope. Musia niekomu veľmi dôverovať, aby mu dali svoj hlas. Keď sa u nás pre niekoho rozhodnú, zvyčajne ho volia všetci. Kampaň som robil sám, nespoliehal som sa na pomoc kandidátov na poslancov. Najprv som mal v pláne kandidovať ako nezávislý, ale v poslednom momente som to zmenil, pretože som sa obával, že tak nebudem mať tak veľkú podporu ľudí, keďže budú vedieť, že za mnou nestojí žiadna strana. Rómski kandidáti za poslancov kandidovali za rómske strany.

V rámci kampane som rozdával letáčky, ale keďže je naša obec malá, nebolo potrebné venovať kampani veľa času. Mal som príhovor k voličom v kultúrnom dome, v rámci ktorého som voličom porozprával o svojich plánoch a víziach. Na tomto stretnutí sa strela celá obec, Rómovia sa tiež zúčastnili v plnom počte. Mojim hlavným cieľom bolo strasparentniť fungovanie obecného úradu a sprístupniť ho verejnosti. Keďže predchádzajúci starosta bol učiteľom a deň trávil v škole učením, nemal cez deň čas na vybavovanie agendy a problémy ľudí. Preto bol tento môj plán pre ľudí veľmi pôsobivý. Svojich voličov som však veľmi nepresviedčal, nesľuboval som im nič konkrétne. Zdôrazňoval som, že všetko závisí od reálneho stavu obecných financií.

Rómski poslanci nerobili žiadnu kampaň, zväčša vyhral ten, kto mal podporu rodiny a koho rodina bola viacpočetná, zároveň kto bol najviac obľúbený medzi obyvateľmi. Zo 190 voličov odvolilo 166 občanov, ja som z toho dostal 100

hlasov, bývalý staorsta 50 a tretí kandidát 16 hlasov. Ľudia sú vo všeobecnosti veľmi nedôverčiví keď sa zavádzajú zmeny, ale v tomto prípade išlo o veľký rozdiel v počte hlasov. S Rómami som v každodennom kontakte, odkedy som obyvateľom tejto obce, pomáhal som im tak isto, ako to robím aj teraz. Preto som si myslel, že nemusím robiť veľkú kampaň, keďže ma tí ľudia dôverne poznajú. Rómska komunita sa zväčša rozhodne vo vnútri, koho bude voliť, ako keby si volili svojho vajdu. Len ten človek vie pochopiť podstatu rómskej problematiky, ktorý Rómov naozaj pozná. Rómovia sú zväčša uzavretí, nepustia medzi seba človeka úplne, kým mu nedôverujú úplne. Zvykli si, že väčšina ľudí robí kampaň iba vtedy, keď potrebuje ich hlasy. Ja som im však roky predtým pomáhal. Keby som to mal zhodnotiť, tak moja kampaň na pozíciu starostu sa vlastne začala pred 10-15 rokmi, keď som sa prisťahoval do obce.

Najväčšia výzva obce je jej finančná situácia. Sme malá obec, dostávame veľmi málo financií z podielových daní. Snažili sme získať financie cez rôzne projekty, zatiaľ sme však, žiaľ, boli málokedy úspešní. Na projekty máme pozitívne ohlasy, no väčšinou nie sú podporené pre nedostatok financií. V takýchto prípadoch som značne znechutený. Zatiaľ máme schválený len jeden projekt. V obci je veľa mladých ľudí, približne 100 do veku pätnásť rokov a veľká väčšina z nich sú Rómovia. Majú miestnosť, kde sa stretávajú, ale cez projekt sme chceli vybudovať komunitné centrum s počítačmi, aby si mali kde zlepšovať svoje technické zručnosti. Tento zámer nám zatiaľ nevyšiel.

Chceli sme zrekonštruovať dom, ktorý je v majetku obce, aby sme tam mohli podnikat' a tvoriť aspoň malý obecný zisk. Obec má veľmi dobrú geografickú polohu. Keďže v tomto regióne je dôraz na poľnohospodárstvo a chov drobnej hydiny, mal som záujem ľudí motivovať k chovu domácich zvierat. Cez zvýšenie povedomia ľudí o chove zvierat som chcel vyzdvihnúť aj ich prpadné výhody pre domácnosti. Keďže chovám kone a venujem sa farmárčeniu, aj ja som príkladom toho, ako sa o zvieratá starať. Najviac ma teší, že aj rómske rodiny začali chovať zvieratá, napríklad sliepky a kozy najmä pre mäso, vajcia a mlieko. V minulosti nebolo charakteristické pre rómske rodiny, aby napríklad chovali kozy alebo sliepky.

Tiež sme podali projekt na terénnu sociálnu prácu. Na obecnom úrade som okrem administratívnej pracovníčky jediný zamestnaný človek. Keďže ona pri záplave administratívnych povinností nemá čas venovať sa problémom občanov, komunikujem s nimi osobne. Častokrát som v teréne a niekedy mám pocit, že suplujem prácu terénneho sociálneho pracovníka, na ktorého žiaľ obec zatiaľ nemá financie. V minulosti sme mali dobrovoľníčku na absolventskej praxi, ktorá nám pomáhala odbremeniť od každodenných povinností na úrade, ale zmenou zákona sme prišli aj o takéto možnosti uľahčenia našej práce.

Za svoj najväčší úspech považujem otvorenosť úradu k ľuďom a vynikajúce medziludské vzťahy. Zlé a napäté vzťahy nikdy neboli charakteristické pre našu obec, ale momentálne sú vzťahy ešte lepšie a vládne pohoda. Ľudia sú k sebe otvorenejší, každý sa zúčastňuje na obecných podujatiach a spolupracuje na nich. Obyvatelia spoločne plánujú aktivity a pomáhajú obci na jej fungovaní.

Keďže môj zástupca abdikoval, bolo potrebné ho nahradiť niekým z poslancov obecného zastupiteľstva. Na tento post som sa rozhodol vymenovať jedného z rómskych poslancov, ktorý je vo svojej práci veľmi aktívny. Dôležitým faktom bolo, aby Rómovia mali ešte väčšiu dôveru k úradu a vedel som, že nový zástupca je prístupný aj Rómom, aj nerómskym obyvateľom, a je k dispozícii hocikedy v priebehu dňa. Odvtedy sa mi zdá, že Rómovia sú ešte viac aktívnejší a otvorenejší. Momentálne majú Rómovia v poslanceckom zbore väčšinu v pomere 3:2. Rómskeho zástupcu starostu prijala väčšina ľudí pozitívne, ku každému pristupuje rovnako a obracajú sa na neho aj nerómski občania obce. Financie obce ledva pokrývajú výdavky na chod obce, navyše ešte splácame staré dlhy. Preto zatiaľ nie sú peniaze na veľké investície a snažíme sa postupne robiť aspoň malé veci.

Pri hlasovaniach nevnímam rozdiel medzi rómskymi a nerómskymi zástupcami. Pre každého je prioritou dobré fungovanie obce. Ak sa nájdu prípady, že niektorí poslanci nerozumejú tomu, o čom by mali hlasovať, spoločne to prediskutujeme, snažím sa všetko vysvetliť. Počas zasadnutí neexistuje rómske a nerómske členenie. Nedelia sa ani podľa názorov poslancov a zväčša hlasujú jednohlasne. Aj pre Rómov je ich zastúpenie na úrade veľmi dôležitou skutočnosťou. Vedia, že musia mať zastúpenie a je to pre nich samozrejmé. Ak by som to mal porovnať napríklad s parlamentnými voľbami, vtedy nemajú priamy pocit ovplyvnenia vecí verejných. Na komunálnej úrovni však je pre nich dôležitá ich spoluúčasť na rozhodovaní. Potrebujú mať svojich ľudí na úrade, aby sa vedeli dostať k informáciám a aby mali pocit spoluúčasti na chode obce.

Aj ku nám sa dostali správy o zlej mediálnej kampani rómskych zástupcov v jednotlivých obciach, v našej obci však táto otázka nie je aktuálna. Občania obce nerozoberajú, o koľko rómskych poslancov je menej alebo viacej, dôležité je, aby veci fungovali. Rád by som však zdôraznil, že zastávať verejnú funkciu sa nikto neučil, každý z nás na začiatku svojho zvolenia robí chybičky, nikto múdry z neba nepadol. Som presvedčený, že ku všetkému je potrebná prax, či už sa jedná o post starostu alebo poslanca.

Pohľad rómskeho poslanca obecného zastupiteľstva a zástupcu starostu

V osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia sa Rómovia v obci nemali tak dobre, ako sa majú dnes. Rómovia vtedy nemali svoje zastúpenie v obecnom zastupiteľstve, nemali slovo. Akoby mali menej práv ako ostatní obyvatelia obce. To bolo mojím hnacím motorom a hlavným dôvodom kandidovať za poslanca. Chcel som sa spolupodieľať na veciach verejných. Prvýkrát som kandidoval a bol zvolený za poslanca v roku 2002, potom znovu v roku 2006, od roku 2010 som zástupcom starostu obce. V predchádzajúcom období mala obec 4 rómskych poslancov. Teraz máme trochu, z toho počtu je jedna žena. Dvaja kandidovali za stranu Rómska iniciatíva Slovenska (RIS) a rómska poslankyňa kandidovala za stranu Most-Híd. Moji zvolení kolegovia taktiež nie sú nováčikmi, pretože sú zvolení už viac volebných období.

Nikdy sme sa nezaoberali veľkou volebnou kampaňou. Dohodli sme sa na podpore širšej rodiny, čiže to môžeme považovať za istú volebnú kampaň. V obci sú Rómovia veľmi súdržní. Rozhodli sme sa kto kandiduje a kto bude podporený. V rámci stretnutia rómskych voličov sme dostali podporu. Dohoda bola taka, aby nekandidovalo veľa Rómov, aby sa nedelili hlasy, čo sa napríklad u nerómov stalo. Z radov Rómov preto nikdy nekandidovali viac ako štyria poslanci.

Nerómski občania, keďže vidia, že obec funguje a Rómovia nie sú v ničom uprednostňovaní (napríklad na aktivačných prácach sa zamestnávajú všetci obyvatelia rovnako), nemajú obavy z prevahy Rómov v zastupiteľstve. Ku každému občanovi mám rovnaký prístup.

Keď mi náš starosta ponúkol funkcia zástupcu starostu, znamenalo to pre mňa, že si svoju prácu robím dobre. Rómovia v obci to považovali za veľký úspech. Som však veľmi rád, že aj nerómski obyvatelia sa na mňa so svojimi problémami obracajú tak isto ako na nerómskych poslancov. V obci to nemáme rozdelené tak, že nerómski občania komunikujú so starostom a Rómovia so mnou. Obaja máme dôveru občanov. Na starostu sa obracajú Rómovia takisto ako na mňa nerómski občania. V prípade problémov sa snažíme zmožizovať ostatných občanov obce. Napríklad v prípadoch, keď starí ľudia majú problém s kosením, alebo s udržiavaním poriadku na svojich dvoroch a v záhradách. Alebo sa im snažíme sprostredkovať pomoc s rúbaním dreva na kúrenie. Do tejto výpomoci susedom a starším obyvateľom obce sa rovnako zapájajú Rómovia ako aj nerómski obyvatelia. Starší ľudia nás poznajú od malička a fandia nám, lebo vidia že sa v obci dejú pozitívne zmeny.

Súdržnosť v obci sa prejavuje v krízových situáciách. Keď v minulosti obec zaliala voda, starých ľudí a deti sme vyviezli autobusmi do bezpečia, a muži celú noc vykopávali odvodňovacie kanály. Bolo vidno, na koho sa v kritických prípadoch dá spoľahnúť. Už tu neprevláda rasizmus ako kedysi, nepočuť že "stoj, Cigán". Na takúto spoluprácu ľudí som hrdý. Na základe všeobecnej dohody sme vyrúbali obecné topole, drevo sme speňažili, a tým sme získali isté financie pre obec. Obec je z minulosti zadĺžená a v súčasnosti nie sú financie. To je pre obec najväčšia výzva. Chceli by sme zriadiť škôlku, avšak v obci je málo detí. Plánujeme prevádzkovať aj pracovňu, zatiaľ sa nám ju nepodarilo dokončiť.

Podľa môjho názoru, v minulosti, keď obec ešte nemala také problémy s financiami, neurobila pre svojich Rómov to, čo mohla. V tých časoch boli oveľa väčšie príležitosti zamestnať ľudí. Rómovia však boli vtedy u nás vnímaní ako ľudia druhej kategórie. Keď sme sa dostali do obecného zastupiteľstva a už sme mali v rukách moc aj my, mohli sme takýto štýl správania zmeniť, a opätovať to. Rozhodli sme sa však, že pôjdeme príkladom dobrého spolunažívania. Výsledkom je, že teraz je obec naozaj veľmi súdržná, počas uplynulých obecných osláv sme sa všetci bavili spolu. Všetci sme sa podieľali na prípravách tohto podujatia, tak ako sme sa dohodli. Starosta zorganizoval aj obecný ples, na ktorom sme sa tiež všetci bavili spoločne. V obecnom zastupiteľstve panuje zhoda a hlasujeme skoro jednohlasne. Dôležité je, aby to bolo v prospech obce.

III. INŠPIRÁCIE A MOŽNOSTI

Miroslav Pollak

Ústav rómskych štúdií PU, Prešov

Pohľad na situáciu zvolených rómskych starostov a poslancov

Príspevok je pokusom o praktický pohľad na situáciu zvolených rómskych zástupcov na lokálnej úrovni, t.j. rómskych starostov a poslancov obecných, miestnych a mestských zastupiteľstiev. Súčasťou príspevku bude aj niekoľko jednoduchých odporúčaní pre zlepšenie ich práce, resp. dosiahnutia lepších výsledkov ich práce vo volených funkciách.

Neláhká úloha

Postavenie starostu, a v miernejšej forme aj poslancov, v obci nie je jednoduché, ľahké a už vôbec nie pohodlné. Samozrejme okrem prípadu, keď si volení zástupcovia neplnia svoje povinnosti, alebo keď dokonca zneužívajú svoj mandát. Na viac, čím je obec menšia, tým viac sú jej volení zástupcovia na očiach obyvateľov obce a tým viac sa znižuje ich šanca na nejaké skrývačky a vyhováračky. V malej obci vidí každý obyvateľ obce do kuchyne starostu a každý obyvateľ obce je tieňovým starostom vlastnej obce. Starosta je pod drobnohľadom obyvateľov, ktorí čakajú na jeho rozhodnutia. Čakajú na správne, múdre, užitočné a niekedy aj na zázračné rozhodnutia. Ak k tomu pridáme priemernú slovenskú mentálnu výbavu na vidieku, hneď pochopíme prečo je výhodné byť v pozadí a nie v popredí, byť druhým a nie prvým, byť tieňovým a nie oficiálnym. Priemerné mentálne prostredie slovenského vidieka je konzervatívne, paternalistické a uzavreté. Dôsledkom je nedôverčivé, skryté až bojazlivé a alibistické správanie sa občanov, ktorí sa izolujú, nie sú verejne činní, naopak, sú doslova občiansky pasívni. Ako to už býva, až na výnimky. Príklady výnimiek sú popísané v publikácií A. Mušinku s názvom Podarilo sa. Dvadsaťjeden príkladov úspešných riešení spoločných problémov spolužitia slovenskej väčšiny a rómskej menšiny určite nie je úplným sumárom úspešných príkladov, ale pri celkovom počte cca 3 000 obcí na Slovensku, to nie je až tak veľa. **Prvou radou** pre rómskych starostov a poslancov je odporúčanie inšpirovať sa príkladmi publikácie „Podarilo sa“ a vo voľnom čase si ju prečítať.

Výzva ku odbornosti

Pre zdôraznenie vážnosti a dôležitosti volených funkcií starostu a poslancov odcitujeme aspoň niektoré časti základného Zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, ktorý definuje hlavné pravidlá fungovania obce a jej orgánov. V tomto

zákone o obecnom zriadení môžeme nájsť takéto silné vyjadrenia: „Základnou úlohou obce pri výkone samosprávy je starostlivosť o všestranný rozvoj jej územia a o potreby jej obyvateľov ...“, „Obec samostatne rozhoduje a uskutočňuje všetky úkony súvisiace so správou obce a jej majetku,...“, „Obecné zastupiteľstvo rozhoduje o základných otázkach života obce ...“, „Predstaviteľom obce a najvyšším výkonným orgánom obce je starosta.“ Na vážnosť týchto tvrdení sa odvolával záujem médií o čerstvo zvolených rómskych starostov a poslancov na jeseň 2010. V skutočnosti prebehla celoslovenská negatívna mediálna kampaň proti zvoleným Rómom a ich škandalizovanie až zosmiešňovanie opierajúce sa o právo na informovanosť. Informovanosť bola účelová a jednostranne zameraná na dehonestáciu Rómov do volených orgánov obcí a miest. Ak zvážime, že 29 zvolených rómskych starostov, prevažne v malých obciach (zoznam starostov je v Prílohe č. 1), predstavuje 1% všetkých starostov, tak pri 5 až 8% podiele Rómov z celkového počtu obyvateľov na Slovensku, sú rómski starostovia silne podpriemerne zastúpení. Zároveň je pravdou, že oveľa horší ako slušný nevzdelaný rómsky starosta je neslušný skorumpovaný a vzdelaný nerómsky starosta. O tom sa ale ťažšie píše a je to nepopulárnejšia téma. Úprimný aj neúprimný záujem médií o činnosť rómskych starostov bude pretrvávať a nikdy úplne nevyhasne. Treba s tým vedieť žiť. **Druhou radou** pre rómskych starostov a poslancov je odporúčanie neustále sa vzdelávať a rozširovať si svoje vedomosti všeobecné aj odborné nevyhnutné pre zvládnutie volených funkcií.

Pozor na hospodárenie

Ťažkosti pri riadení obcí sú znásobené množstvom povinností a prenesenými kompetenciami, ktorým sa nedá vyhnúť nezávisle od veľkosti obcí. Množstvo povinnej agendy je rovnaké pre každú obec, nezávisle od jej veľkosti. Táto skutočnosť veľmi zaťažuje najmä malé obce, ktoré nemajú vlastný odborný aparát na výkon mnohých funkcií zo zákona povinných. Pripomeňme si len starosť o administratívu okolo aktivačných alebo verejnoprospešných prác, ktoré sú v niektorých prípadoch poslednou šancou pre aký – taký pracovný príjem obyvateľov v malých odstrčených obciach. Ťažkosti pri riadení obcí zväčšuje ťaživá finančná situácia obcí. Mnohí rómski starostovia prevzali obce vážne finančne zadlžené a všetci museli znižovať plánované rozpočty, naposledy po politickej dohode s vládou o 10%. Prirodzený záujem starostov o dodatkové neplánované finančné zdroje do rozpočtu obcí môžu mať rôzne formy. Jednou z neštandardných je napríklad záujem starostov o kompetencie splnomocnenca vlády pre rómske komunity. Prejavoval sa tzv. záujmom o zvyšovanie týchto kompetencií, čo sa stalo leitmotívom počas celého obdobia postu splnomocnenca v rokoch 2010 až 2012 (a nemám najmenší dôvod si namýšľať, že v iných obdobiach postov iných splnomocnencov to bolo inak). Skoro každý starosta pod zvyšovaním kompetencií mal na mysli právomoc splnomocnenca pridelať financie podľa potreby priamo v teréne na mieste činu a podľa možnosti hneď. Bez tejto kompetencie bol záujem o stretnutie so splnomoc-

nencom minimálny a niektoré rozhovory skončili podozrivo rýchle a nebolo potrebné ich zopakovať kvôli opadnutému záujmu o hľadanie iných možnosti riešenia problémov v obci. V každom prípade, otázka financií obce nie je jedinou dôležitou pre jej činnosť, ale určite patrí medzi existenčne najdôležitejšie. Mohol by o tom rozprávať opakovane zvolený rómsky starosta, ktorý už druhé volebné obdobie oddlžuje obec, nepoberá plat a kanceláriu úradu má vo vlastnom dome. **Treťou radou** pre rómskych starostov a poslancov je odporúčanie: pozor na hospodárenie obce! Odporúčame zvládnuť financie a rozpočet obce čím skôr a podľa možnosti hneď. Patrí k tomu aj výber najbližších spolupracovníkov, resp. zamestnancov obce (vrátane účtovníka).

Doplňkové financie

Spomenuli sme, že starostovia obcí sa snažia nájsť dodatočné finančné zdroje na krytie investičných aj neinvestičných plánovaných aj neplánovaných nákladov. Jedným z doplnkových zdrojov môžu byť štrukturálne fondy Európskej únie. Pre investičné projekty zdroje z Európskeho rozvojového fondu (ERDF) a pre neinvestičné projekty zdroje z Európskeho sociálneho fondu (ESF). ESF poskytuje finančné prostriedky prostredníctvom Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia, ktorý spadá pod Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR a Operačného programu Vzdelávanie, ktoré spadá pod Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. ERDF poskytuje finančné prostriedky prostredníctvom všetkých zvyšných operačných programov sídliačich na ministerstvách hospodárstva, životného prostredia, výstavby, pôdohospodárstva, ... Pre toto programovacie obdobie 2007 – 2013 bola v „Národnom strategickom referenčnom rámci“ plánovaná čiastka 200 mil. EUR priradená v prospech jednej zo štyroch horizontálnych priorít s názvom „marginalizované rómske komunity“. Táto suma mala byť rozdelená pre 152 schválených obcí s programami ich vlastného komplexného riešenia problémov integrácie rómskej komunity v obci (zoznam schválených obcí je dostupný na adrese http://www.minv.sk/?zoznam_LSKxP) s názvom lokálna stratégia komplexného prístupu (LSKxP). Čerpanie týchto peňazí prebieha prostredníctvom šiestich operačných programov. Pre úplnosť treba povedať, že celý proces nastavenia výzvy na čerpanie finančných prostriedkov pre projekty LSKxP bol veľmi komplikovaný a ťažko funkčný, čo môže byť poučením pre budúce programovacie obdobie 2014 – 2020. Z terajších starostov patria deväti (Bystrany, Hostice, Nitra nad Ipľom, Valkovňa, Jurské, Žehra, Podhorany, Stráne pod Tatrami, Luník IX) k tým, ktorých obec (mestská časť) mala schválenú spomínanú LSKxP. Táto skutočnosť svedčí o tom, že finančné prostriedky na riešenie problémov integrácie rómskych komunít sa predsa len darí získavať, i keď to nie je ľahké. Ak ide o projekty na rómsku tému, tak finančné prostriedky sa dostanú do miesta určenia s oveľa menšou pravdepodobnosťou, resp. dostanú sa na realizáciu projektov, ktoré nie sú veľmi opodstatnené. O tejto skutočnosti svedčí aj štúdia Rozvojového programu OSN (UNDP) s názvom „Pomohli projekty Európskeho sociálneho fondu Rómom na Slovensku?“. Štúdia

prezentuje zistenia z analýzy projektov v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia v programovom období 2007 – 2013 a konštatuje, že výsledok je nejasný. Opäť to znamená, že finančné prostriedky v prospech riešenia problémov s rómskou integráciou sa získavajú ťažko a ťažko aj dôjdu do svojho cieľa určenia. Aj táto skutočnosť často krát odrádza samotných starostov, ktorí nie sú Rómovia, od aktívneho riešenia „rómskeho problému“ na území svojich obcí a miest. Svedčia o tom viacnásobne opakované prejavy starostov a primátorov (napr. na Sneme ZMOS-u), keď vyzývajú štát na riešenie „rómskeho problému“. Na jednej strane sa dá rozumieť týmto výzvam, ale na druhej strane ich nemožno prijať a súhlasiť s nimi, pretože tí istí starostovia hovoria o tom, že oni najlepšie poznajú problémy vo svojich obciach, problémy svojich občanov, ich samospráva je základom demokracie zdola atď, ... atď. Myslíme si, že starostovia a samotné obce sa nemôžu alibisticky vyhnúť problémom vo svojich obciach a alibisticky sa zbaviť zodpovednosti za ich riešenia. Toto platí pre všetkých starostov a pre všetky obce. Aj pre starostov Rómov a ich obce. **Štvrtou radou** pre rómskych starostov a poslancov je odporúčanie využívať finančné prostriedky z doplnkových alternatívnych finančných zdrojov. Táto úloha je veľmi ťažká a vyžaduje si veľkú odbornosť alebo spoľahlivú pomoc a v každom prípade si vyžaduje obrovskú trpezlivosť. Pri získavaní finančných prostriedkov z nerozpočtových zdrojov v obciach musia starostovia začať využívať menej náročné príležitosti, ako je napr. dotačná schéma Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity, dotačná schéma Úradu vlády SR, dotačná schéma Ministerstva kultúry SR a dotačné schémy rôznych fondov a nadácií.

Komunitná práca, komunitný rozvoj a sociálna ekonomika

Jedným z najväčších problémov občanov obcí, kde sú starostami Rómovia, je nezamestnanosť. Okrem rôznych investičných aktivít a projektov s nimi súvisiacich napr. kanalizácia, čistička, chodníky, ... budú musieť starostovia hľadať aktivity a realizovať projekty v prospech zamestnanosti občanov vo svojich obciach. Každé nové zamestnanie, každé novovytvorené pracovné miesto bude víťazstvom starostu, bude jeho úspechom a úspechom celej obce. Podpora zamestnanosti pre členov komunity sociálne znevýhodnených občanov danej obce je typickým príkladom aktivít komunitnej práce v danej obci. Sociálne vylúčenie jednotlivca, členov komunity alebo celej komunity je tým najhorším prípadom nielen pre postihnutých, ale v konečnom dôsledku aj pre väčšinovú spoločnosť. Tento dôsledok na seba nenechá dlho čakať a väčšinovú spoločnosť stojí veľa energie, peňazí a času. Zákonite oslabuje spoločnosť, prináša stratu jej reputácie a nárast napätia, neistoty a väčšiu pravdepodobnosť vzniku konfliktov a násillia. Preto je cieľom komunitnej práce komplexná podpora a vnútorný rozvoj komunity a všetkých jej členov tak, aby svojou vlastnou účasťou a vlastnými silami dokázali realizovať svoje vlastné plány vo svoj vlastný prospech, avšak nie na úkor iných a tiež nie na úkor iných komunit. Podpora zamestnanosti pre členov komunity sociálne znevý-

hodnených občanov danej obce je typickým príkladom aktivít komunitnej práce v danej obci.

Komunitná práca podporuje komunitný rozvoj v obci, ktorého súčasťou je aj ekonomický rozvoj. Klasické trhové ekonomické možnosti obce sú limitované a preto je treba využiť nové neštandardné formy v prospech podpory ekonomiky obce. Touto neštandardnou formou je sociálna ekonomika. Sociálna ekonomika je testovaná a uskutočňovaná cielene v prostredí konkrétnej komunity tak, aby slúžila na prospech členov tejto komunity. A tu je spoločný bod komunitnej práce, komunitného rozvoja a sociálnej ekonomiky. Tým spoločným bodom je samotná komunita, jej starosti, potreby a záujmy.

Sociálna ekonomika vzniká a funguje v určitej komunite a preto ich výsledky musia slúžiť tejto komunite tak, aby posilnili jej udržateľnosť. V opačnom prípade by boli samoúčelné. Sociálnu ekonomiku nemožno oddeliť od komunitnej práce a od komunitného rozvoja. Význam komunitnej práce, komunitného rozvoja a sociálnej ekonomiky vidíme v dvoch oblastiach:

- a) komunitná práca a komunitný rozvoj sú neodmysliteľnou súčasťou pri riešení problémov najmä sociálne znevýhodnených komunit na Slovensku v zanedbaných regiónoch,
- b) skutočné možnosti sociálnej ekonomiky a jej pozitívny vklad pre riešenie sociálnych problémov v najširšom slova zmysle (včítane riešenia nezamestnanosti) nielenže nie sú vyčerpané, ale ani nie sú odhalené a ich možnosti stále nepoznáme.

V prostredí samosprávy na lokálnej úrovni patrí k doteraz najosvedčenejším formám sociálnej ekonomiky vytváranie tzv. obecných firiem. Niektoré úspešné príklady, napr. v obci Spišský Hrhov a Sveržov sú popísané v už spomínanej publikácii A. Mušinku „Podarilo sa“. **Piatou radou** pre rómskych starostov a poslancov je odporúčanie venovať sa komunitnej práci, komunitnému rozvoju a sociálnej ekonomike.

Ako na to?

Spomenuli sme, že treba hľadať alternatívne finančné zdroje a podporovať aktivity komunitnej práce, komunitného rozvoja a sociálnej ekonomiky. Sklíbiť tieto náročné aktivity nie je jednoduché, ale tejto úlohe sa nedá vyhnúť. Ak nechceme postupovať náhodne a chaoticky, tak môžeme využiť zákonné nástroje, ktoré nám ponúka legislatíva a ktoré sú povinné. Zákon č.503/2001 Zb. a Zákon č.539/2008 Z.z. o podpore regionálneho rozvoja kladie za povinnosť obciam vypracovať Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHaSR). Časová podmienka nie je určená a postih za nevypracovanie dokumentu nie je spomenutý. Zákon č.448/2008 Z.z. o sociálnych službách kladie za povinnosť obciam vypracovať komunitný plán (KP). Myslí sa tým plán sociálnych služieb a opäť nie je v zákone určená časová podmienka a postih za nevypracovanie plánu. Väčšina obcí už má vypracovaný PHaSR, pretože rôzne žiadosti o finančnú podporu na realizáciu nejakého projektu musia preukázať súlad medzi

zámerom projektu a oficiálne schváleným PHaSR. Málokterá obec má vypracovaný KP. Obidva dokumenty PHaSR a KP môžeme považovať za strategické rozvojové dokumenty obce, ktoré je nutné raz za niekoľko rokov aktualizovať.

Myslíme si, že v rámci rôznych, nie nutne veľkých, projektov neinvestičného charakteru je možné a užitočné realizovať aktivity, ktorých výsledok môže byť dobrým podkladom pre prípravu alebo aktualizáciu strategických dokumentov PHaSR a KP. Príkladom takejto aktivity je vykonanie prieskumu záujmu o služby a remeslá v obci. Prieskum takéhoto druhu bol uskutočnený v rámci projektu „TVOJ SPIŠ II – Zapájanie mimovládnych organizácií do sociálnej ekonomiky“ v roku 2007 v ôsmich obciach regiónu Spiš. Prieskum mapoval záujem občanov o poskytované služby a remeslá v ich obci, získaval údaje o spokojnosti s poskytovanými službami a remeslami a v neposlednom rade pozbieral názory občanov o chýbajúce služby, remeslá, tovar a odborníkov v príslušných obciach.

Výsledky prieskumu boli podkladom pre aktualizáciu Programov hospodárskeho a sociálneho rozvoja vybraných obcí, pre samosprávu vybraných obcí za účelom podpory rozvoja obcí a uspokojovania potrieb obyvateľov obcí a pre prácu komunitných, sociálnych, personálnych a terénnych pracovníkov vo vybraných obciach. Bližšie informácie o samotnom prieskume a jeho výsledkoch sú dostupné na adrese www.etp.sk/data/resources/File/dotazniky/charakt.doc.

Šiestou radou pre rómskych starostov a poslancov je odporúčanie realizovať prieskum záujmu o remeslá a služby vo svojej obci. Výsledky prieskumu poslúžia pre prípravu alebo aktualizáciu strategických dokumentov rozvoja obce (napr. PHaSR, KP). Ďalším využitím prieskumu je konkrétna podpora vytvorenia pracovných miest pre konkrétnych ľudí. Stačí spárovať dopyt po chýbajúcej službe alebo remeslu s prejavovým záujmom nezamestnaného obyvateľa obce o vykonávanie práve takejto služby alebo práve takého remesla. Nezabúdajme, že vytvorenie každého jedného pracovného miesta, alebo jeho udržanie, je úspechom pre starostu a úspechom pre obec.

Použitá literatúra:

1. Pracovné materiály autora.
2. http://www.minv.sk/?zoznam_LSKxP
3. www.etp.sk/data/resources/File/dotazniky/charakt.doc
4. Mušíňka, Alexander (2012): Podarilo sa. Príklady úspešných aktivít na úrovni samospráv smerujúcich k zlepšeniu situácie Rómov. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.

Príloha č. 1

Zvolení rómski starostovia a starostka vo voľbách 2010

01. Barca, okres Rimavská Sobota, Richard Szajkó (SRK)
02. Čakov, Rimavská Sobota, Karol Bari (SDKU-DS)
03. Hodejov, Rimavská Sobota, Štefan Illéš (SRK)
04. Hostice, Rimavská Sobota, František Rácz (SDKU-SMK-RIS)
05. Kaloša, Rimavská Sobota, Vojtech Váradi (MOST HID)
06. Kesovce, Rimavská Sobota, Aladár Szajkó (SMK)
07. Martinová, Rimavská Sobota, Eugen Radič (RIS)
08. Sútor, Rimavská Sobota, Tibor Balog (HZD)
09. Šimonovce, Rimavská Sobota, Ernest Lakatoš (MOST HID)
10. Vieska nad Blhom, R. Sobota, Attila Lakatoš (SRK)
11. Nitra nad Ipľom, okres Lučenec, Tivadar Berki (SDKU-DS)
12. Hucín, okres Revúca, Ľubomír Samko (LS HZDS)
13. Šivetice, okres Revúca, Ľudovít Sendrei (LS HZDS - SMER)
14. Valkovňa, okres Brezno, Rudolf Pokoš (SMER)
15. Bystrany, okres Sp. Nová Ves František Žiga (SRK-RIS-SSS)
16. Žehra, Sp. Nova Ves Ivan Mižigár (nezávislý)
17. Richnava, okres Gelnica, Vladimír Pokuta (RIS)
18. Jurské, okres Kežmarok, Eduard Pompa (SMER)
19. Podhorany, Kežmarok, Jozef Oračko (LS HZDS)
20. Stráne pod Tatrami, Kežmarok, Gustáv Bačo (MOST HID)
21. Lomnička, okres Stará Ľubovňa, Mária Oračková (LS-HZDS)
22. Jarovnice, okres Sabinov, Florián Giňa (SRK)
23. Blatné Remety, okres Sobrance, Vladimír Sližko (SRK)
24. Luník IX, mestská časť Košice, Dionýz Slepčík (SDKU-KDH-SMK)
25. Rankovce, okres Košice – okolie, Stanislav Hada (nezávislý)
26. Hubice, okres Dunajská Streda, Štefan Radics (SMER)
27. Veľký Grob, okres Galanta, Viliam Rigo (MOST HID)
28. Pašková, okres Rožňava, Roman Viola (LS-HZDS)
29. Kunová Teplica, Rožňava, Michal Barsony (SMER)

.....

Politická angažovanosť Rómov v kontexte slovenskej reality

Otázka politickej angažovanosti Rómov je iste zaujímavá téma a o to viac v kontexte Slovenskej reality. V súvislosti s ňou mi však napadá či stav, v ktorom sa Rómska komunita nachádza a následne na to aj politická angažovanosť Rómov je dôsledkom alebo príčinou možno napr. ich kultúry vo všeobecnosti. Žiaľ odpoveď na túto otázku nepoznám.

Čo však určite viem, je to čo by mohlo prispieť k posunu v tejto oblasti. Odpoveď je vcelku jednoduchá a v našich končinách tradičná. Akékoľvek snaženie, sebalepšia myšlienka, projekt, školenia, škola a ďalšie aktivity, ktoré nevedú resp. nedovedú k cieľu, ktorý sa volá práca alebo zamestnanie, za riadnu mzdu na riadnom pracovnom trhu je márnosť a honba za vetrom. Môžu osviežiť, potešiť aj trochu potrápiť, nechať zarobiť ale v konečnom dôsledku unaviť a doviest' človeka až k úplnému vyhoreniu alebo zúfalstvu nad márnosťou namáhania sa s nulovým výsledkom, v lepšom prípade mierne plusovým. Lenže u nás je moderné „jeden stavia druhý búra“. A čo získali obidvaja? Nič viac ako iba námahu. Ak som povedal, že na riadnom pracovnom trhu a za riadnu mzdu, logicky z toho vyplýva, že to nebude dočasné pracovné miesto, „umelo“ vytvorené ani nijak vyšpekulované. Bude to miesto, ktoré vznikne reálnym dopytom trhu po tovare alebo službe. Teda je tu predpoklad udržateľnosti minimálne do času, do kedy budú platné podmienky trhu, teda potreby.

Ako som napísal vyššie, odpoveď je síce jednoduchá ale skúsenosti hovoria, že neexistujú jednoduché riešenia na zložité problémy. Kto povie, že ich má hneď niekoľko, myslím si, že nehovorí pravdu. Na druhu stranu je však v zásade potrebné robiť jednoducho a nerobiť komplikovane, zložito. Vo všeobecnosti jednoduché veci fungujú dobre a ak sa aj pokazia dajú sa ľahko opraviť.

Aktuálne mám však podozrenie, že si len alibisticky umývame ruky, pod pláštikom „...ved' sa tu 20 rokov nič neurobilo a nemôžeme teraz všetko ihneď vyriešiť“. Áno nemôžeme, lenže mi bezmocne šliapeme vodu a hľadáme dôvody aktuálnych ťažkosti a objavujeme už objavené koleso. Všetko mi pekne zapadá do rámca „behánie budí dojem práce“. Čo keby sme zlepšili existujúce riešenia?! Obrátili sa na tých, ktorí vymysleli prvé riešenie ale nie veľmi s ním uspeli, pučili sa a inovovali ich.

V našej spoločnosti z času na čas prebleskne téma, že štát by mal vytvárať pracovné miesta. Tieto slová počuť často z úst „vrcholových“ politikov. Skeptik by namietal, že to nie je úlohou štátu a teda ani politikov. Čo by však mohol urobiť je vytvoriť podmienky a to minimálne legislatívne. Kto však má takúto úlohou, už zo svojej podstaty, je určite súkromný sektor a ten takéto miesta dokáže vytvoriť a to aj lokálne. Súkromný sektor je ten, ktorý je najbližšie k občanovi a rieši jeho existenčné problémy. Dáva mu tovar, službu ale zároveň mu ponúka možnosť sa

na tom všetkom aj podieľať- napr. formou zamestnania a mzdy za vykonanú prácu. Lenže „vrcholový“ politik má zas svojich tzv. „lokálnych“ politikov, pôsobiacich napr. v samospráve, ktorí majú moc rozhodovať samo-správne (alebo samo- nesprávne) minimálne o tom, či v danej lokalite tá ktorá služba bude alebo či ten-ktorý tovar bude „samo a správne“ nakupovať. K tomu sa ešte na konci vrátíme.

Bežný človek, nie až tak často ale predsalen niekedy započuje (a to aj z úst „vrcholových“ politikov), že toľko a toľko miliónov alebo dokonca miliárd eur uniká a stráca sa. Zaujímalo by ma, odkiaľ majú tie presné čísla a ak ich majú ako s tým ďalej nakladajú. Tento bežný človek a nemusí to byť iba on, to kdesi podvedome cíti a možno si ani neuvedomuje, že sa na tom aj sám podieľa. Ako je to možné? Napríklad stáva sa, že ten bežný človek súhlasí s prácou alebo službou bez faktúry resp. paragónu. Súhlasí preto, lebo je to pre neho o cca o 1/5 lacnejšie. (pargón= „bloček“ napr. v obchode). Teda môže si kúpiť lacnejšiu službu či tovar a druhá strana si môže zase zarobiť nejaké peniaze navyše na živobytie. V tomto momente je to výhodne pre obidve strany.

Teraz bude pokračovať trochu zoširoka. Teda skôr sa zameriam na kontext reality ako na politickú angažovanosť. Niekomu sa bude zdať, že nehovorím k téme, ale tak ako sa hovorí na Slovensku všetko zo všetkým súvisí. Uvediem niekoľko informácií, ktoré by sme mali vedieť a vychádzať z nich pri príprave rôznych opatrení pri riešení tzv. rómskej otázky. Je to iba na dokreslenie situácie kde sa Slovensko nachádza a nemôžeme a ani sa to nedá ignorovať. Budeme hovoriť o sivej ekonomike.

Sivá ekonomika

Nedávno sa mi dostali do rúk nejaká analýza a z nej som sa dozvedel, že dve tretiny sivej ekonomiky tvorí čierna práca a tretinu nepriznané podnikateľské príjmy. Dokonca, že je to 16% HDP Slovenska čo je asi 11 mld. v eurách. Je to ekonomika, ktorá je ako sa hovorí nezaznamenaná (...ale dodnes neviem ako na takéto číslo vieme prísť ak je to nezaznamenané) J Berme to však tak, že to číslo je aspoň z časti pravdivé.

Všeobecne známa vec na Slovenku je, že legislatívne prostredie je veľmi nestabilné a rýchlo podlieha „skaze“. Od roku 2006 – 2010 sa prijalo na rôznych úrovniach cca 600 legislatívnych zmien. Celkom dosť za tak krátky čas, čo myslíte? Aj to prispieva k tomu, že administratívna záťaž na firmy je obrovská. Z pohľadu daňového a odvodového zaťaženia sa Slovensku ušlo 4.miesto v rámci OECD. Aké istoty nám prinesie rok 2013 je nám už asi všetkým dobre známe. Pripomeniem však aspoň daň z príjmov 23%. Ako povedal Benjamin Franklin len dane a smrť je istota. Skúsme predpokladať čo urobia naši podnikatelia? Určite začnú byť viacej podnikaví a to v zmysle, že sa budú snažiť zachovať svoj príjem (čo je logické ved' predsa založili svoje spoločnosti za účelom tvorby zisku) a začnú „optimalizovať“ svoje účtovníctvo. Teda tu vzniká priestor pre tzv. „kreatívne účtovníctvo.“

Niektorí odborníci tvrdia, že nepriznávanie podnikateľských príjmov ja zrkadlom fungovania štátnych a verejných inštitúcií. Nárast sivej ekonomiky badať v krajinách, kde sú tieto služby mizerné. Mnohokrát nejde o účelový podvod ale ide skôr o celkovú klímu v spoločnosti.

Vnímanie korupcie v spoločnosti popri výbere daní a odvodov je významný faktor, ktorý ovplyvňuje sivú ekonomiku. Myslím si, že ľudia sú ochotní utiahnuť si opasky, ak vidia význam toho uťahovania alebo ak to teda vidia aj na politikoch a vidia štát šetriť. A tu môžeme len súhlasiť s názorom, že každému jednému z nás je ťažko ísť podať daňové priznanie a potom sledovať v TV v tlači ako štát plytvá aká kde bola sprenevera.

Reťazenie reality

Rozmýšľal som ako nazvať túto časť príspevku a napadlo mi, že by som toho mohol nazvať podľa toho ako sa to správa. Je to ako reakcia uránu po rozštípení jadra, ktorý sa stále delí a delí (reťazenie) a ktorého koniec je v nedohľadne. Je tu však jedna podstatná výnimka, že v určitom čase a mieste sa to zacyklí a bludný kruh je dokonaný.

Podľa prieskumu TRENDu nie je pravda, že nezdanenou prácou si pomáhajú napr. najmenej majetní ľudia. Až okolo 17% svojich príjmov má priemerný Slovák bez priznania, čiže z práce na čierno.

Čo by však mohlo znížiť rast sivej ekonomiky? V úvode som to už spomínal že je to dostatočný počet pracovných miest na riadnom pracovnom trhu a za riadnu mzdu. Lenže pokles ekonomiky = znižovanie kapacít = úbytok pracovných miest = nezamestnanosť. Následne nezamestnaní začínajú vyberať svoje úspory začnú si hľadať iné cesty napr. čiernou prácou a tá sa stáva nástrojom na holé prežitie. Tu je čierna práca v úplne inom svetle a je nástrojom na tlmenie „sociálneho pádu“ do iného „levelu“ so všetkým dôsledkami. Tu je to reťazenie reality.

Znova som sa dočítal, že ak sa na budúci rok (2013) nerozbehne stavebníctvo hrozí, teda podľa niektorých odhadov, že bude ohrozených 60 tis. pracovných miest. Podobne je to v strojárstve, v elektrotechnickom priemysle. Ak sa k tomu pripojí ďalší pokles dopytu zo zahraničia (napr. automobilový priemysel) tak tu začína pravdepodobne ďalší problém a to že nemusia vznikáť pracovné miesta ani v sivej ekonomike. Ak ľudia začnú na to extrémne šetriť, sféry kde je sivá ekonomika a čierna práca najrozšírenejšia budú škrtiť, teda nebudú mať odbyť a nebudú ani zamestnávať ani legálne ani na čierno. Kruh sa uzatvoril.

Šéf Finančnej správy sa vyjadril, že sa neplní tohtoročný plánovaný výber (2012) a navyše je výber nižší ako minulý rok. Je to možné, že takýto stav aj niekomu vyhovuje? Pravdepodobne áno. Štát sa sťažuje, že nemá peniaze. Tých ale bude stále málo ak si nebudeme vedieť zadefinovať čo chceme a koľko máme na to peňazí. U nás by sme to mohli otočiť aj opačne, koľko máme peňazí a čo za to chceme (aké služby, v akej kvalite môže občan od štátu očakávať.) Môžeme voliť aj čisto pro-klientsky prístup a to je: „...ja mám peniaze a vy mi dáte službu.“

Pri sivej ekonomike najviac stráca štát. Ten sa aktuálne (nie len teoreticky) vyhovára, že nemá na služby, ktoré požaduje občan peniaze a preto volí cestu zvyšovania daní. No tie peniaze sú a sám si ich aj zadefinoval koľko (pozrite v texte vyššie cca 11 mld.) Peniaze sú v sivej ekonomike.

Napriek tomu, že peniaze štát nemá, nerobí ani opatrenia, aby ich dostal napr. zo sivej ekonomiky a naďalej služby v nezmenenom rozsahu a kvalite poskytuje. Podľa mňa ak ich nemám (peniaze), tak ich teda neposkytujem (služby) resp.

poskytujem v takej výške na akú mám (podľa toho či sedíme na rope, zlate alebo blate?) Lenže to by sme museli mať tie veci zadané. Mali by sme vedieť čo chceme poskytovať, aké služby za akú cenu alebo čo môžeme dostať za tie peniaze. Pozrite vyššie v texte (v úvode) v akom objeme a kde sú peniaze, ktoré by sa teoreticky dali využiť na riešenie služieb tzv. Rómskej otázky. Lenže otázka stojí ako sa k nim dostať. Odpoveď znie, určite nie takými opatreniami ktoré zavádza táto vláda a dáva priestor na „kreatívne účtovníctvo“. Iba tak na okraj by som chcel spomenúť jeden príklad, ktorý ma zaujal. Myslím, že sa to deje na Taiwane kde vláda každé dva mesiace žrebuje čísla pargónov, ktorých majitelia získavajú peňažnú výhru. Ľudia si tak žiadajú od obchodníkov za všetky tovary a služby paragóny. Výber daní sa zvýšil, tvrdia že až o 75%. Následne štát môže dane použiť tam kam potrebuje.

Podľa pána profesora Friedricha Schneidera aj sivá ekonomika sa za 40 rokov zmenila. Kým napr. v 70 rokoch išlo o holé prežitie- užívanie sa, dnes sa zamestnáva na čierne hlavne kvôli vysokým daniam a odvodom, teda oplatí sa im to obchádzať. Peniaze zo sivej ekonomiky idú podľa neho hneď do spotreby a teda ako napr. dovolenka, oprava auta, nákup TV, jedlo atď. Takže nakoniec aj oficiálna ekonomika z nej čiastočne profituje a môže sa tak čiastočne stabilizovať. To je to čo som vyššie spomenul, že niekomu ten stav môže aj vyhovovať. Teda sivá ekonomika môže a aj zvyšuje blahobyt jednotlivcom resp. aj jeho rodiny (služby).

Ako to teda preniesť na lokálnu úroveň a k našej téme

Už vieme, že peniaze sú, ale zatiaľ nevieme ako ich dostať. Ale čo by sme mohli predsa len urobiť a to práve na lokálnej úrovni? Najprv by sme si mali zdefinovať cieľ v každej konkrétnej obci, oblasti, lokalite, osade a stanoviť postupy. Pozrieť sa na naše peniaze, v našej kase, v našej obci koľko ich tam máme. Musíme nájsť priestor aby sme boli kreatívny samozrejme zo zreteľom na našu zodpovednosť a kompetentnosť.

Možnosti pre angažovanosť sa v samospráve pre lokálnych politikov, lídrov vidím v oblasti znovu využitia stratených sociálnych priestorov. Každá jedna obec takýto priestor má či už je to dom kultúry, ktorý bol vybudovaný ešte v akcii „Z“ alebo nejaký park/parčík v obci. Ten priestor je potrebné znovu „oživiť“. Tu vznikne platforma, ktorá môže slúžiť napr. na stretávanie sa rôznych generácií, sociálnych skupín. Uvediem príklad. V parku sa vybuduje malý „altánok“ kde môžu vystupovať hudobné skupiny, robiť mítingy- folklórne slávnosti, deň matiek, mesiac úcty k starším atď. Súčasťou toho môže byť malá kaviareň, cukráreň, čajovňa ... Vznikne priestor na komunikáciu a ďalšie spoznávanie sa. O park je potrebné starať sa. Park alebo Dom kultúry je potrebné opraviť. Obec rozhoduje kto bude tie služby vykonávať, kto opraví cestu, chodník, park, dom kultúry atď. tu je ta moc, ktorú má obecný poslanec, starosta. Vy môžete rozhodnúť kto to bude robiť.

V Taliansku v meste Cardano al Campo (myslím, že to platí v celom okrese Varese) to dotiahli až do takej podoby. Ak mesto potrebuje nejakú službu napr. úpravu a údržbu zelene, musí osloviť firmy zo svojho mesta. V prvom rade to nesmú byť biznis firmy a mali by to byť firmy, ktoré zamestnávajú rôzne znevýhodnené skupiny obyvateľstva. Ak by náhodou službu, ktorú mesto

potrebuje v meste žiadna takáto firma nevykonávala, musí mesto osloviť susedné obce, ktoré by mohli mať na svojom území takúto firmu. Tu tiež platí firma nie je biznis a zamestnáva rôzne znevýhodnené skupiny obyvateľstva. Ak by sa ani v susedných obciach takáto firma nenašla, môže mesto vyhlásiť súťaž na dodávku služieb pre biznis firmy. Samozrejماً vec je, že by mali zamestnávať ľudí z ich mesta. V prípade získania zákazky sa taktiež zaviazu zamestnať ľudí nielen z ich mesta ale aj ľudí rôzne znevýhodnených.

Iný príklad: U nás v obci v susednom vchode boli nevyužitú čiastočne zdevastované priestory (stratený sociálny priestor). Jedna rómska rodina po súhlase vlastníkov bytov, bytového družstva a nakoniec obce ich opravila a zriadila tam obchod so zmiešaným tovarom. Ten obchod už funguje niekoľko rokov bez väčších problémov. Každé ráno tam nakupujem. Nakupuje tam prevažne majorita z nášho mesta. Vždy čerstvé potraviny, príjemné prostredie a v neposlednom rade aj ľudia, ktorí nám poskytujú tovar aj službu. Je to priestor na vzájomne sa spoznávanie, komunikáciu, milé slovo. Na dokreslenie situácie chcem iba povedať, že podľa odhadu v našom malom mestečku žije cca 900 Rómov čo je asi 25% ale v bytovke v ktorej táto rodina prevádzkuje obchod a zároveň aj býva je jedinou rómskou rodinou.

Ďalší príklad je Domu kultúry v našom meste. Pred revolúciou ho nestihli dostavať a po revolúcii sa začal rozpadáť. Postupne z neho posťahovali aktivity, ktoré tam boli: kino, dychovka, folklórny súbor, knižnica ... Chvíľu to tak vyzeralo, že mesto o neho príde, lebo slúžil ako banková zábezpeka pre jednu firmu, ktorá zamestnávala miestnych ľudí. Mesto v obave, aby zamestnávateľ nezrušil pracovné miesta súhlasilo s ručením. Firma banke neplatila, výrobu zrušila a „zmizla“. Dom kultúry sa nakoniec mestu podarilo zachrániť ale nenašlo už „náplň“ pre zmysluplné využitie priestorov, možno aj pre jeho vysoké náklady na správu. Dom začal chátrať, opadávať omietka, prestalo sa kúriť atď. skrátka klasický obraz našich obcí na východe. Až do dňa keď prišlo zopár mladých ľudí na mestský úrad s požiadavkou o nejaký priestor na stretávanie sa resp. aktivity. Zriadili tam informačné centrum mladých. Postupne si začali vo vlastnej réžii opravovať miestnosť za miestnosťou. Neskôr exteriér a okolie: ...tu zasadili stromček, tu vysadili živý plot, zriadili rôzne krúžky, cestujú po svete atď. Mesto začalo znova postupne presúvať rôzne aktivity do Domu kultúry: deň matiek, škôlka, škola, rôzne umelecké vystúpenia... Na aktivitách, ktoré tam prebiehajú je podiel majority i minority cca 50:50

Ale môže to vyzeráť aj trochu inak. Jeden lokálny rómsky podnikateľ dostal zákazku na ručné výkopové práce v dĺžke cca 15 km. Pri vykonanej kontrole nemenovaného úradu nevzniklo, žiadne ani len podozrenie ako len dokázal celý úsek vykopať ručne sám (bez bagra a bez ľudí) cca za menej ako mesiac. Papierovo to však bolo OK. Ešte pred začatím prác bol u jedného stolára od ktorého žiadal zhotovenie „krokomeru“ veľkosti nie 1 meter ale 1,1 metra, aby mohol vymerať dĺžky výkopov jednotlivým svojim pracovníkom (tiež rómskym), ktorým však platil iba za 1 meter a ako sa hovorí hneď „naruku“. Samozrejme všetci v dobrej viere kopali 1 meter hoci to bolo 1,1 metra. Nikto oficiálne zamestnaný nebol, lebo všetci sú na „úradze“. Na druhej strane ten istý úrad neuznal pri kontrole (už spomínanému stolárovi) ako výdavok novo namontované rádio v aute, lebo ...

Podľa prieskumov Svetovej banky, ak si to dobre pamätám, 20% rómskych mužov je zamestnaných. Z prieskumu však nevieme ako či legálne alebo sa pohybujú v šedej ekonomike alebo v rámci malých obecných služieb. Pretože bežne sa mi stáva keď sa ich pýtam kde pracujú tak odpovedajú: „...na úradze“ (myslia tým mestský alebo obecný úrad v rámci malých obecných prác resp. úrad práce tzv. „sociálka“).

Tu by som sa ešte trocha vrátil k tomu čo som naznačil vyššie a to je ta politická angažovanosť na lokálnej úrovni. Moc, ktorá bola daná obecným politikom: Hlasujte v prospech vašej obci, vás. Podnikáte? Zamestnávajte ľudí z vašej obci. Hlasujete? Hlasujte za firmu z vašej obci. Zamestnávajte a podnikajte legálne, žiadajte FA a „bločky“ za služby, ktoré poskytujete resp. dodávate. Vydite zo šedej ekonomiky. Vráti sa to naspäť štátu a následne aj do obci napr. formou podielových daní.

Každopádne je to beh na dlhé trate to si treba uvedomiť. Pri behu na dlhé trate (a to hovorím z vlastnej skúsenosti, keďže sa venujem takémuto behu) si musíte správne rozložiť sily, musíte bežať čo najefektívnejšie, jednoducho aby ste šetrili sily. Musíte si uvedomiť (byť psychický s tým vyrovnaný) že ten beh bude trvať dlho a že počas behu vás čaká nie jedna kríza. Uvediem príklad, ktorý často používam. V niektorých štátoch bývalého „Západného bloku“ keď si uvedomili, že majú problém napr. v sociálnych službách resp. v systéme ako takom urobili „stop time“. Povedali si, že teraz a toto je bod nula, teraz začíname. Dali si na to 50 rokov a aktuálne sú v cca 30 roku zmeny. Celé politické spektrum to akceptuje, teda či sú „vľavo alebo vpravo, v strede“. Akceptujú to aj vtedy keď sú pri moci. Zásadné zmeny sa nerobia. Rozdiel je len v tom, kto koľko peňazí počas svojho vládnutia do systému „naleje“. Ľavičiarim možno viacej lebo možno radšej míňajú. Pravičiarim možno menej, lebo možno radšej šetria. Lenže toto je to čo som vyššie spomínal, že štát si zdefinoval aké služby chce, v akej kvalite, koľko na to má a koľko na to času potrebuje.

Myslím si, že je čas na zmenu a to zásadnú. Je dávno po hodine dvanástej na tom sa zhodneme asi všetci. Spoločnosť, teda minimálne ľudia s ktorými sa stretávam, dosť znechutene pozerajú dopredu a neveria, že ľudia ktorí aktuálne nesú politickú zodpovednosť za našu spoločnosť (povedal by som cez celé politické spektrum a to od vrchu až na lokálnu úroveň) ešte dokážu urobiť vážny krok k pozitívnej zmene. Pravdepodobne ich dobieha ich politická a iná minulosť a teda nemôžu, možno už ani nedokážu slobodne a spravodlivo konať. Možno je čas podakovať sa im a zároveň im asi ukázať, že prišiel ich čas odísť. Občianska depresia je to čo obklopuje moje okolie, ale stále ešte verím (tak ako to Václav Havel raz povedal), že pravda musí zvíťaziť nad ľžou a nenávisťou. Mali by sme konečne pozrieť pravde do očí a prestať si klamať v akom stave sa naša spoločnosť nachádza. Slušnosť, úcta ani pomoc sa znovu „nenosí“ asi znova nie je v móde. Začínam sa obávať, že je to asi mentálna výbava nášho národa a veľmi opatrne chcem povedať, že „genofond“ (ak vôbec niečo také existuje v národe) asi nepustí. Ale za pokus by to možno ešte stálo, taká „obroda“ národa. Poďme spolu pracovať (spolupracovať) pre spoločnú budúcnosť.

Vytváranie príležitosti pre lokálny rozvoj prostredníctvom stratégie pro-poor turizmu

Abstrakt/ Úvod

Nie je to tak dávno, čo koncept pro-poor turizmu (PPT) zasadený do kontextu marginalizovaných rómskych komunít (MRK) na Slovensku rozvíril hladinu médií a vyvolal napäté diskusie. Okrem hŕstky pozitívny názorov, vyvolal predovšetkým pohoršenie, argumentujúc, že ide o dehonestáciu. Dovolím si však tvrdiť, že takéto závery v súvislosti s PPT možno formulovať len na základe absencie hĺbkového poznania danej problematiky a nekorektne prezentovaných ideí. Samotná myšlienka PPT vo svojej podstate kontroverzná nie je a etické dilemy vyvoláva nesprávna interpretácia či implementácia tohto prístupu. Teda ak sa za pro-poor turizmus označuje niečo, čo ním v skutočnosti nie je. PPT na Slovensku bol spájaný predovšetkým s organizovanými výjazdmi a prehliadkami rómskych osád, ktoré vo svojej podstate menili príslušníkov marginalizovaných rómskych komunít na komodity, „produkt v sektore služieb“. Cieľom PPT však nie je prezentovať chudobu a umelo ju udržiavať ako sa niektorí domnievajú, ale vytvárať príležitosti pre chudobných v odvetví CR. Aby sme mohli hovoriť o pro-poor turizme, príslušníci marginalizovaných rómskych komunít by mali participovať pri plánovaní a zabezpečovaní cestovného ruchu a nebyť len akousi turistickou atrakciou.

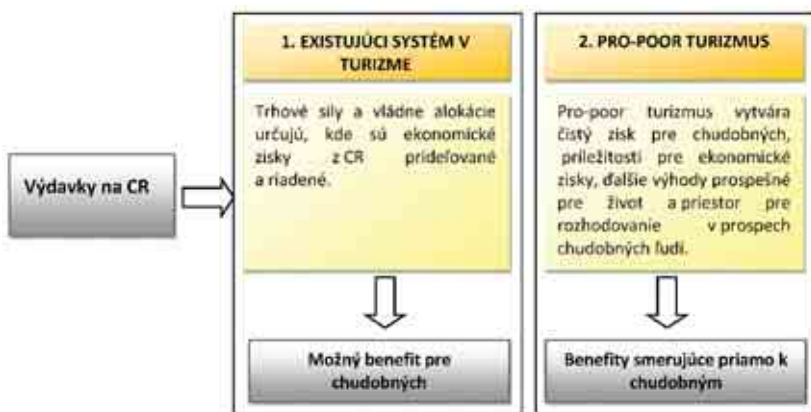
Cieľom predkladaného príspevku je objasniť koncept PPT, t.j. za akých podmienok skutočne hovoríme o PPT. Následne priblížime možné prepojenie tohto prístupu s marginalizovanými rómskymi komunitami, ktoré by mohlo pomôcť stimulovať ich vlastný rozvoj. Zameriame sa na otázky *prečo* a *ako* možno vhodne využiť cestovný ruch ako nástroj zmierňovania koncentrovanej chudoby a udržateľného rozvoja MRK.

Pro-poor turizmus ako nástroj rozvoja marginalizovaných komunít

Množstvo odborníkov v oblasti regionálneho rozvoja zdieľa názor, že nevyhnutným prostriedkom pre znižovanie chudoby je ekonomický rast. Tiež je však známe, že rast sám o sebe nestačí a potrebný je ekonomický rast, ktorý špecificky zvýši úžitky chudobných. O takomto jave možno hovoriť vtedy, ak sa zvyšuje tok príjmov z majetku chudobných ľudí, alebo ak sa zvyšuje množstvo či cena ich majetku. Výzvou pre cestovný ruch ako nástroj znižovania chudoby je tak riešenie otázky, ako a kde zasiahnuť, aby sa zabezpečili lepšie príležitosti, posilnenie i ochrana chudobných na miestnej úrovni a zároveň, aby sa stimuloval hospodársky rast na regionálnej a národnej úrovni. (Id21 Insights.2006, s.1; OSN. 2005, s.8).

V prostredí CR možno identifikovať dva modely rozvoja tohto odvetvia (Ashley, Mitchel, 2009, s.4), ktoré zobrazuje obrázok č.1. Prvý model na danom obrázku zobrazuje situáciu, kedy trh a celkovo rozhodnutia verejného sektora určujú, ako sa naloží s príjmami z cestovného ruchu, vrátane možnosti dostať ich až k chudobným. Rozvoj CR sa zameriava na zvyšovanie návštevnosti, predpokladajúc, že prínos sa nakoniec časom „dostaví“ aj k chudobným. Druhý model predstavuje prístup orientovaný na chudobných tzv. „pro-poor“ prístup, ktorý sleduje potrebu smerovať všetko úsilie na znižovanie chudoby a opiera sa teda o odlišné prvotné vízie. Ústredným cieľom je aj naďalej rozvoj prostredníctvom CR, avšak taký, ktorý zvýši v prvom rade príjmy chudobných ľudí, zveladí ich majetok alebo podiel účasti (Id21 Insights. 2006, s.1).

Obrázok č.1 Dva modely rozvoja CR

Zdroj: ASHLEY, MITCHELL, 2009:4

Termín „pro-poor turizmus“ bol po prvý krát použitý v práci pre *Úrad Spojeného kráľovstva pre medzinárodný rozvoj* v roku 1999 pri prehodnocovaní väzieb medzi udržateľným cestovným ruchom a redukciou chudoby a pri skúmaní, ako by mohol CR prispieť k znižovaniu chudoby. Následne s cieľom zaoberať sa chudobou ako jednou z ústredných otázok v agende pre cestovný ruch vzniklo *Združenie Pro-poor turizmu (Pro-Poor Tourism Partnership)*, ktoré daný pojem pro-poor turizmus zaviedlo a naďalej zohráva významnú úlohu pri vysvetľovaní potenciálu CR pri zmierňovaní chudoby (DFID, 1999; Sofield et al., 2004). Združenie PPT definuje pro-poor turizmus ako „turizmus, ktorý vedie k zvyšovaniu čistých ziskov pre chudobných“. Ak hovoríme o „čistých ziskoch“ znamená to, že zisky majú prevahu nad výdavkami (Ashley et al., 1999). Tieto „zisky môžu byť nie len ekonomické, ale tiež sociálne, environmentálne a kultúrne“ (Ashley, Roe, Goodwin, 2001, s. 2). Charakteristickou črtou PPT je jeho zameranie

sa na chudobu, jej znižovanie a pomoc chudobným. „Hlavný cieľ stratégie PPT sa orientuje na zmenu povahy rozvoja CR smerom, ktorý vytvára príležitosti pre chudobných a zvyšuje ich ekonomické zisky, majetok alebo účasť“ (Ashley, Roe, Goodwin, 2001b, s.2). V prípade PPT nehovoríme o špecifickom produkte alebo odvetví turizmu, ale skôr o celkovo novom prístupe (Ashley, 2001b, s.2). Jeho prioritou nie je rozširovanie turizmu ako odvetvia hospodárstva, ale využívanie nových alebo doposiaľ málo využívaných príležitostí na dosiahnutie ekonomického rastu, zvýšenia verejnej angažovanosti i podielu na spolurozhodovaní s cieľom zlepšiť aktuálne životné podmienky chudobných. Aj keď niektoré z prípadových štúdií ukazujú, že ich úspešnosť by nebola možná bez rozvoja celej turistickej destinácie, dôraz sa kladie predovšetkým na priame úžitky pre chudobných.

Samotná chudoba je v súčasnosti považovaná za multidimenzionálny fenomén tvorený deficitom istých vecí, od ktorých závisí ľudské zdravie, blaho a autonómne fungovanie v spoločnosti, vrátane schopnosti uspokojovať základné potreby (jedlo, bývanie, ošatenie a pod.) (Cattarinich, 2001 s.1). Spomínaný nedostatok môže vzniknúť ako dôsledok nedostatočného príjmu, spotreby, majetku, statusu, práv alebo bezpečnosti. Schopnosť chudobných ovplyvňovať rozhodnutia, ktoré majú vplyv na ich životy, zraniteľnosť či reziliencia voči nečakaným udalostiam, prístup k službám a majetku, posilňovanie či narušenie sociálnych väzieb, to všetko sú dôležité faktory, ktoré sa zohľadňujú pri hodnotení chudoby. Turizmus, ako jedno z mála odvetví hospodárstva, má dosah na mnohé z týchto aspektov životnej úrovne, a preto je nepochybne vhodným mechanizmom znižovania chudoby. PPT či už priamo alebo nepriamo dokáže ovplyvniť lokálnu ekonomiku i ľudí, ktorí sú jej súčasťou.

K významným charakteristikám CR, ktoré zvyšujú jeho potenciál pre rozvoj chudobných sú: schopnosť poskytnúť množstvo pracovných aj podnikateľských príležitostí, náročnosť na vysoký podiel ľudskej pracovnej sily, zamestnávanie nízko kvalifikovanej pracovnej sily, budovanie odvetvia na prírodnom a kultúrnom bohatstve chudobných, vhodnosť pre chudobné oblasti (kde chýbajú príležitosti) či schopnosť prilákať „bohatých“ turistov, t.j. potenciálnych spotrebiteľov miestnych výrobkov a služieb. Využívanie CR pre rast a rozvoj chudobných znamená zužitkovať tieto charakteristiky popri súčasnom znižovaní negatívnych dopadov na tieto chudobné skupiny. V prípade, že vstupy a celkovo náklady prevyšujú výnosy (nevytvárajú primerané výnosy), cestovný ruch môže prispieť skôr k zvyšovaniu ako znižovaniu chudoby. Výhody pre chudobných plynúce z turizmu závisia predovšetkým od toho, či a ako sa môžu ekonomicky zúčastňovať v tomto odvetví. Platené zamestnanie v CR môže byť dostatočným na posun domácnosti zo statusu nezabezpečená na zabezpečenú, avšak dostupné môže byť len pre minoritnú spoločnosť a nie pre všetkých chudobných (Ashley a kol., 2000, s.4). Najväčším prínosom PPT je nepochybne tvorba formálnych aj neformálnych pracovných príležitostí, ktoré zvyšujú a diverzifikujú

príjmy, a významne tak znižujú zraniteľnosť chudobných. Okrem vytvárania pracovných príležitosti a diverzifikácie príjmov do skupiny pozitívnych prínosov PPT, ako argumentuje aj WTO, patria nasledujúce (OSN, 2005 s.8):

- vytvára zisk a kolektívne príjmy z miestnych podnikov;
- uľahčuje sociálny rozvoj zlepšeným prístupom k infraštruktúre, umožňuje miestnym ľuďom využívať infraštruktúru cestovného ruchu;
- generuje dotácie pre investovanie do zdravotnej starostlivosti, vzdelávania a iných oblastí základných potrieb;
- pomáha zvyšovať účasť miestnych komunít na rozhodovaní, čo je dôležité keďže produkty cestovného ruchu sú často majetkom chudobných;
- podporuje ochranu životného prostredia a efektívny manažment prírodných zdrojov, keďže prírodné a humánne prostredie sú nevyhnutné pre rozvoj v cestovnom ruchu.

Z uvedeného vyplýva, že hodnotenie dopadov turizmu na životnú úroveň skutočne nie je len otázkou makroekonomických faktorov, t.j. sčítavania pracovných miest, miezd, HDP, investícií súkromného sektora a pod. Široká škála prínosov plynúcich z PPT (ekonomické, environmentálne, sociálne a kultúrne), demonštruje veľkú pôsobnosť a silu CR a potvrdzuje jeho schopnosť prispieť k riešeniu multidimenzionálneho problému akým je chudoba. V rámci objektívneho hodnotenia je dôležité uviesť, že okrem pozitívnych vplyvov, CR môže mať aj dopady negatívne (zaťažovanie miestnej infraštruktúry, znižovanie prístupu k miestnym zdrojom, narušanie sociálnych väzieb a pod), ktoré je potrebné minimalizovať.

Rozvíjanie väzieb medzi CR a marginalizovanými rómskymi komunitami za účelom ich socioekonomického rozvoja

Na základe dostupných údajov vieme, že miera chudoby na Slovensku je relatívne nízka. V roku 2011 dosiahla hodnotu 13% (UNDP, 2012), čo je dokonca menej ako je európsky priemer. Uvedená hodnota však maskuje veľké regionálne i etnické rozdiely. Miera chudoby rómskej menšiny, ktorá je sústredená v určitých regiónoch, je najvyššia zo všetkých etnických skupín na Slovensku. Pre rómske komunity je charakteristická vysoká koncentrácie chudoby, čo dokazuje aj prieskum realizovaný UNDP, ktorým sa zistilo, že až 87% rómskych domácností žilo v roku 2011 v chudobe. Špecifickým problémom je početná skupina segregovaných Rómov, ktorí žijú v rómskych osadách alebo mestských getách. Ide o príslušníkov rómskej *underclass*, ktorých prostredie je vo vzťahu k majoritnej spoločnosti vnímané ako anomické. Okrem koncentrovanej chudoby je pre ne charakteristická marginalita, vyobcovanie zo spoločnosti, nízka vzdelanostná úroveň, vysoká miera nezamestnanosti, ktorá prešla už do generáčnej, závislosť na sociálnom systéme, a podobne. Hovoríme o charakteristikách, ktoré v mnohých ohľadoch korešponujú s charakteristikami cieľovej skupiny PPT a vynára sa teda prvý predpoklad pre adaptáciu konceptu pro-poor turizmu aj pre tieto komunity.

Vo všeobecnosti, mestá a obce na východnom Slovensku, kde je sústredených až 60% z celkovej rómskej populácie SR (Matlovičová a kol. 2012), sú presýtené

pracovnou silou, keďže v týchto oblastiach je nedostatok súkromných podnikov, ktoré by vytvárali dopyt po pracovnej sile. Oveľa kritickejšia je situácia v obciach s početnými rómskymi komunitami, kde je alarmujúco vysoká miera nezamestnanosti znásobená všeobecne nízkou zamestnateľnosťou tejto menšiny. Dôsledkom je tak nízka (klesajúca) životná úroveň marginalizovaných skupín. Najčastejším problémom sú teda chýbajúce príležitosti, ktoré by pomohli zlepšiť zlú socioekonomickú situáciu týchto chudobných skupín. Veľký potenciál pre vytvorenie chýbajúcich príležitostí pre vybrané komunity vidíme v implementácii prístupu PPT.

Ako sme už uviedli v úvode, ideí prezentované v médiách v súvislosti s PPT neboli úplne korektné a vo svojej podstate menili príslušníkov marginalizovaných rómskych komunít na komodity „produkt v sektore služieb“. Cieľom PPT však nie je prezentovať chudobu a umelo ju udržiavať ako sa niektorí domnievajú, ale vytvárať príležitosti pre chudobných, aby sa mohli aktívne zapojiť do odvetvia CR a následne z týchto príležitostí profitovať. Iniciováním aktivít pre vytvorenie väzieb medzi CR a marginalizovanými rómskymi komunitami, možno dať zainteresovaným chudobným perspektívu na zmenu ich socioeconomickej situácie, keďže CR má potenciál vytvoriť pracovné príležitosti aj pre túto skupinu ľudí. Aby sme mohli hovoriť o pro-poor turizme, príslušníci marginalizovaných rómskych komunít by mali participovať pri plánovaní a zabezpečovaní cestovného ruchu a byť len akousi turistickou atrakciou. Len tak budú môcť z CR profitovať a turizmus bude „pro-poor“, t.j. prospešný pre chudobných. V praxi sa často stáva, že chudobní, ktorí sú recipientmi stratégie a plánov CR, sú z niektorých fáz PPT projektov vylúčení (Jameson a kol., 2004). V PPT prístupe je však nevyhnutné, aby chudobní boli považovaní za kľúčové jednotky, ktoré musia byť zahrnuté do všetkých fáz plánovania a implementácie stratégie. Výzvou je preto zabezpečenie ich účasti na celkovom procese a teda aj rozhodovaní. Väčšina dôležitých rozhodnutí sa ich priamo dotýka, a tak nepochybne majú právo prejaviť svoj názor (t.j. riešiť problém o nás s nami) a v prípade potreby ovplyvniť konečné rozhodnutie, ktoré by mohlo mať konečný dopad na kvalitu ich života.

V odvetví CR možno identifikovať viacero hodnotových reťazcov a príbuzných pododvetví (viď. obrázok 2), v rámci ktorých možno spomínané príležitosti iniciovať. Ako príklad môžeme uviesť vytvorenie skanzenu (Rómskej dediny) v rámci ktorej alebo samostatne ďalším projektom môže byť „cigánska“ koliba, pohostinstvo, krčma, rôzne remeselné dielne, výroba suvenírov a ich predaj. Ďalej možno vytvoriť podmienky pre poskytovanie zábavy či rôznych iných služieb po ktorých je v okolí dopyt (napríklad dodávateľstvo, práčovňa pre ubytovacie a stravovacie zariadenia v okolí a podobne). V rámci týchto aktivít, ktoré budú zabezpečovať Rómovia možno vytvoriť niekoľko pracovných pozícií, z ktorých budú profitovať. Na základe retrospektívneho pohľadu do minulosti možno konštatovať, že vzťahy medzi Rómami a tzv. gadžami neboli také napäté a vyhrotené keď Rómovia ovládali užitočné zručnosti a remeslá. Nerómovia si cenili šikovných rómskych rezbárov, košíkárov, kováčov, výrobcov huslí, kolies, metiel či poskytovateľov zábavy (hudba,

tanec, bábkové divadlo). Ich zručnosti boli vyhľadávané, oceňované a pôsobili ako akýsi prostriedok zblížovania a budovania dobrých vzťahov. Aj keď naďalej Rómovia žijú svojším spôsobom života, ich život a dynamická kultúra prešli značným útlmom a úpadkom. Upadá ich tradičná rómska hudba, ktorá vedela priviesť ľudí k životu, urobiť ich šťastnými a len ojedinele sú vykonávané niektoré z ich tradičných remesiel. Ak sa pri realizácii PPT využijú osobitosti rómskej kultúry, pridanou hodnotou bude navyše oživovanie a udržiavanie rómskej kultúry.

Obrázok č.2.: Hodnotové reťazce v odvetví CR

Zdroj: vlastné spracovanie podľa World economic forum, 2009 In. UNDP,2011.

Významným impulzom pri implementácii daného prístupu nie sú len financie, ale predovšetkým nápad a schopnosť podnikateľ. Práve tu sa vynára úloha pre samosprávy byť v tomto procese akýmsi koordinátorom a metodikom, ktorý zabezpečí kvalitné strategické plánovania na úrovni konkrétnej obce, kde je možné od analýz zdrojov a potrieb prechádzať k identifikácii problémov, až po plánovanie cieľov, úloh, kompetencií, zodpovedností, časového naplňovania a podobne. Kľúčovou je tiež existujúca zdrojová základňa pre cestovný ruch. Myslíme tým kultúrne a prírodné zdroje a rozvinutú materiálne technickú základňu. Keďže zariadenia CR nie sú na Slovensku rovnomerne rozmiestnené, ich fyzická dostupnosť môže predstavovať prekážku pre dosiahnutie PPT destinácie. Preto je žiaduce rozvíjať PPT v zázemí turistických centier. To nám vytvorí primárny predpoklad pre záujem o PPT, ktorý zároveň diverzifikuje aktuálnu ponuku na trhu. Prešovský samosprávny kraj¹, v ktorom je sústredených 29,3%

1 Kraj sa môže pochváliť tromi národnými parkmi (Tanap, Pienap a Poloniny) a ďalšími dvoma (Napant, NP Slovenský raj), ktoré na jeho územie zasahujú. Na území kraja sa nachádza viac ako jedna tretina všetkých kultúrnych pamiatok Slovenska, pričom osobitnú pozornosť pútajú prírodné a kultúrnohistorické

rómskej populácie SR, žijúcej okrem rozptylu aj v 283 osadách (koncentráciách) (Matlovičová a kol. 2012), má nesporne jeden z najväčších potenciálov pre implementáciu tohto prístupu na Slovensku, keďže na jeho území sa nachádzajú významné turistické regióny. Tatranský turistický región, ktorý je najatraktívnejší a najviac navštevovaný (čo do počtu domácich i zahraničných návštevníkov), každoročne láka turistov svojím obrovským prírodným i kultúrnym bohatstvom, bohatými miestnymi aktivitami, podujatiami, festivalmi, atrakciami i pomerne kvalitnými službami. Súčasťou tohto, i ďalších turistických regiónov na území Prešovského kraja, sú alebo sa v ich blízkosti nachádzajú, viaceré obce s rómskymi osadami, ktoré by tento turistický potenciál vďaka strategickej polohe mohli využívať pre vlastný socioekonomický rozvoj.

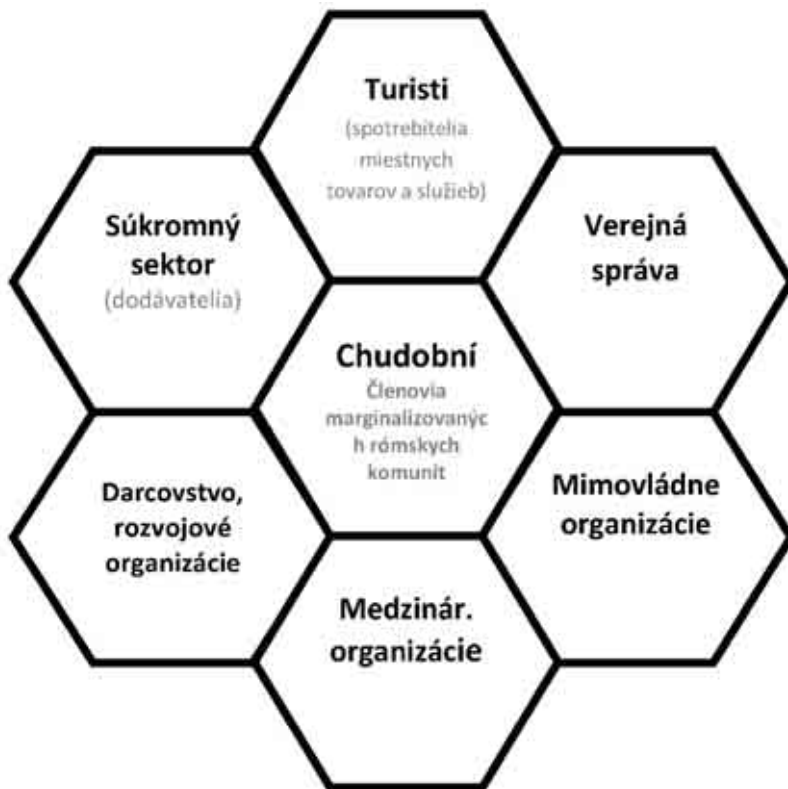
Z ďalších neekonomických faktorov, ktoré môžu ovplyvniť úspešnosť PPT, možno spomenúť okrem miestnych (lokalizácia, vlastnícke pomery a držba majetku) aj politiky životného prostredia (predpisy, nariadenia), vládne politiky (byrokracia, nedostatok vládnych programov zameraných na neformálny sektor CR, nedostatok združení, organizácií na koordináciu činnosti) či komerčné prostredie (dostupnosť trhov, trh segmentov) a efektívny marketing, ktorý by mal umožniť šírenie poznatkov o existencii PPT destinácie a možnostiach jej návštevy. Popri zintenzívňujúcom sa konzumnom, bezohľadnom spôsobe života sa zvyšuje aj počet turistov, ktorí sú ochotní a snažia sa zlepšiť podmienky destinácii, ktoré navštevujú. Táto skutočnosť by sa nemala podceňovať a pre turistov musia byť vo väčšej miere vytvárané príležitosti, aby sa mohli priamo podieľať na procesoch znižovania chudoby. (ASHLEY a kol. 2000, s.2; Jamieson a kol. 2004, s. 9)

Zainteresované strany pro-poor turizmu

Pri dosahovaní cieľov, stanovených v rámci realizácie pro-poor turizmu, je do procesov zapájaná celá škála subjektov operujúcich na rôznych úrovniach, od mikro úrovne až po makro úroveň, z ktorých všetky zohrávajú významnú úlohu pri zvyšovaní kvality života komunit. Okrem už spomínanej chudobnej komunity, ktorá predstavuje ústredný článok, pre správne fungovanie modelu PPT je dôležitých niekoľko ďalších kľúčových subjektov. Konkrétne ide o mimovládne organizácie, súkromný sektor, verejnú správu, humanitárne organizácie, medzinárodné organizácie, a samozrejme turistov (spotrebiteľov miestnych tovarov a služieb) (viď obrázok 3.) (Jamieson a kol.2004, s. 7-9).

skvosty zapísané na Zozname svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Do Zoznamu bolo zo Slovenska doteraz zaradených 7 lokalít. Na území Prešovského samosprávneho kraja sa nachádzajú štyri lokality s viacerými objektmi. Kraj má veľmi dobré podmienky na relax a kúpeľníctvo o čom svedčí množstvo liečivých a termálnych prameňov i existujúcich kúpeľných zariadení, ktoré sú vyhľadávané už dlhé stáročia.

Obrázok č.3: Zainteresované strany PPT

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Jamieson, Goodwin, Edmunds, 2004, s.7

Jamieson a kol. (2004, s. 8) zastávajú názor, že i keď chudoba môže byť vnímaná ako prejav miestnych či individuálnych problémov, národné vládne stratégie majú významný vplyv nato, do akej miery bude CR využitý ako rozvojový nástroj. Podpora zo strany rôznych úrovní verejnej správy môže zohrať významnú úlohu pri zmierňovaní chudoby. Prijatím účelných opatrení môže pôsobiť ako významný katalyzátor a sprostredkovateľ implementácie PPT. Napríklad svojimi rozhodnutiami môže podporiť: difúziu turizmu do chudobných oblastí prostredníctvom investícií do infraštruktúry a marketingu; odbúravanie prekážok pre vstup na trh (vdaka mikro úverom môže podporiť rozvoj podnikania a zjednodušiť prístup k technológiám), šírenie inovácií prostredníctvom súkromno-verejných partnerstiev a investícií do výskumu; posilňovanie miestnych väzieb prostredníctvom podporných fiškálnych balíčkov, ktoré podporia súkromný sektor, aby vo

väčšej miere nakupoval od miestnych dodávateľov a investoval do miestnej pracovnej sily a podobne.

Ďalšou zo spomínaných dôležitých zainteresovaných strán je existujúci prístupný a kooperujúci súkromný sektor, ktorý buduje a zabezpečuje komplexnú sieť vzťahov, zahŕňajúc medzinárodné spoločnosti, národné podniky a nespočetné množstvo miestnych podnikov v CR. Každý podnik CR sa riadi istými princípmi a obchodnými praktikami, z ktorých niektoré môžu významne podporiť turizmus ako nástroj znižovania chudoby. To, ako spoločnosti riadia svoj obchod, ovplyvňuje do akej miery chudobní získavajú výhody z odvetvia turizmu. Súkromný sektor participujúci na PPT môže hneď niekoľkými činnosťami prehĺbiť mieru prospešnosti turizmu pre chudobných. Konkrétne napríklad maximalizáciou vyžívania miestnych dodávateľov i pracovnej sily, poskytovaním informačného poradenstva, rozvíjaním a zdieľaním prístupu k infraštruktúre (dopravne komunikácie, vodovody), rozvíjaním partnerstiev s miestnymi obyvateľmi a podobne. (Jamieson a kol. 2004; Id21 Insights.2006)

PPT sa spája s riešením problematiky chudoby a tak existuje celý rad mimovládnych organizácií, ktoré môžu mať významný vplyv na rozvoj CR. K takýmto organizáciám sa radia vidiecke rozvojové organizácie, združenia zaoberajúce sa ochranou kultúrneho a prírodného dedičstva i organizácie zamerané na problematiku rozvoja podnikania. Pre nás je dôležitý fakt, že dokážu pomôcť v oblasti financovania školiacich aktivít, sprostredkovania podnikateľských možností medzi súkromným sektorom a chudobnými dodávateľmi a tiež v oblasti rozvoja procesov, ktoré zosilňujú hlas chudobných pri tvorbe a implementácii stratégie PPT. (Jamieson a kol. 2004, s.8)

Darcovstvo a rozvojové organizácie sú ďalším vhodným subjektom, nápomocným pri realizácii stratégie orientovaných na zmierňovanie chudoby. Je však potrebné pamätať na to, že rozvojová pomoc by mala byť zameraná predovšetkým na podporu rozvojových procesov prebiehajúcich v marginalizovaných oblastiach prostredníctvom podpory budovania kapacít, rozvoja infraštruktúry a zakladania malých a stredných podnikov.

Mnohé z prípadových štúdií dokazujú, že udržateľná úspešnosť projektov si vyžaduje úzku spoluprácu medzi všetkými zainteresovanými stranami. Zároveň možno povedať, že jeho udržateľnosť bude tým väčšia, čím väčšiemu počtu zainteresovaných strán bude prospešný. Vláda, súkromný sektor, mimovládne organizácie, spoločenské združenia a samotní chudobní zohrávajú významné a zároveň veľmi odlišné úlohy v PPT, pričom za nevyhnutný sa považuje aj multi-úrovňový prístup (Ashley, Boyd, Goodwin, 2000, s.6). Spolupráca a zásahy orientované v prospech chudobných by mali byť realizované tak na úrovni destinácie, ako aj na úrovni regionálnych a národných politík. Opatrenia spojené s prijímaním stratégie na úrovni konkrétnej destinácie by mali riešiť päť prioritných otázok (Bennett a kol. 1999, s. 28): 1) podporovanie malých a mikro podnikov v CR; 2) budovanie nových väzieb medzi odvetvím CR a miestnymi

dodávateľmi; 3) zvýšenie zamestnanosti chudobných; 4) zníženie súťaženia o prírodné zdroje a kompromisy týkajúce sa živobytia; 5) zlepšenie sociálnych a kultúrnych dopadov.

Ak chceme reagovať na výzvy, ktoré nám predostiera PPT a hovoriť o úspešnom PPT projekte, od miestnych autorít sa očakáva prijatie plánovacích praktík a procesov v CR, ktoré podporia udržateľný a na chudobných orientovaný (pro-poor) turizmus. Stratégie musia byť prispôsobené miestnym podmienkam, cieľovému trhu a záujmom chudobných; zapojenie zainteresovaných strán musí byť založené na uznaní chudobných za rovnoprávne jednotky a rozvoj PPT destinácie musí byť prepojený s tradičnými produktmi CR. Následne je potrebné monitorovať a hodnotiť vplyv turizmu s cieľom usmerňovať proces tvorby ďalších politík a plánovania. (*PPT Partnership in. OSN.2005, s.18*)

Stratégie pro-poor turizmu

Z roka na rok sa objavuje čoraz viac prípadových štúdií, ktoré prinášajú praktické skúsenosti z oblasti stratégií riešiacich intenzívnejšiu orientáciu PPT na pomoc chudobným. Zo skúsenosti je zjavné, že aby bolo možné dosiahnuť a následne zvyšovať úžitky chudobných vďaka pro-poor turizmu, je potrebné naplánovať širokú škálu aktivít. Okrem kľúčových činností spojených s rozvíjaním destinácie a zapájania členov chudobných komunít je potrebné venovať úsilie marketingovým aktivitám, tvorbe pracovných príležitostí, budovaniu väzieb so súkromným sektorom, rešpektovaniu zákonov a nariadení, zabezpečovaniu účasti na rozhodovaní a pod. Pre dosiahnutie stanovených cieľov, stratégie PPT integrujú celú škálu aktivít naprieč rôznymi úrovňami (od mikro úrovne až po makro úroveň) a kooperáciu medzi rôznymi zainteresovanými subjektmi (obr. č. 3).

Odborníci (Ashley a kol. 2001, s. viii) stratégie PPT rozdeľujú do troch skupín: a) stratégie riešiace ekonomické prínosy pre chudobných, b) stratégie riešiace neekonomické vplyvy na rozvoj ich životnej úrovne a c) stratégie orientované na reformu politík/ procesov.

Hlavným cieľom PPT stratégií zameraných na ekonomické prínosy, je zaistiť, že turizmus bude vytvárať ekonomické zisky pre chudobných. Pre dosiahnutie tohto zámeru boli identifikované tri kľúčové ciele: expanzia podnikateľských príležitostí; rozvoj pracovných príležitostí pre chudobných a posilňovanie kolektívnych benefitov cez kolektívne komunitné príjmy (Roe, Urganhart, 2001, s.5). Ako uvádzajú Ashley a kol. (2000, s.4), v rámci ekonomických vplyvov, turizmus môže generovať štyri rôzne druhy príjmov pre miestnych: a) výplaty od zamestnávateľov; b) zárobky z predaja tovarov, služieb alebo z príležitostnej práce (napr. predaj jedla, remeselných výrobkov, stavebných materiálov, poskytovanie sprievodcovských služieb); c) dividendy a zisky vznikajúce z vlastníctva miestnych podnikov; d) kolektívne príjmy, t.j. napr. zisky z hromadne riadených podnikov, dividendy z partnerstva v súkromnom sektore, z prenajímania pozemkov investorom.

Primárnym cieľom PPT však nie je len dosahovanie obchodných a ekonomických ziskov pre chudobných, ale taktiež zohľadňuje environmentálne a etické záujmy. Tieto záujmy zahŕňa druhá skupina PPT stratégií (stratégie riešiace neekonomické vplyvy na rozvoj ich životnej úrovne), ktoré sa zameriavajú na zmiernenie environmentálnych vplyvov CR na chudobných, riešenie sociálnych a kultúrnych dopadov CR, zabezpečovanie školení či posilňovanie postavenia chudobných. Pri dosahovaní týchto cieľov, sa využíva množstvo darcovských aktivít. (Roe, Urguhart, 2001, s. 5; Ashley a kol., 2000, s. 11).

Posledná, tretia skupina PPT stratégií zameraných na reformu politik/ rámcov plánovania zahŕňa budovanie priaznivejšieho prostredia a podpornejších politik; podporovanie účasti a zapájanie súkromného sektora do PPT projektov. (Roe, Urguhart, 2001, s. 5; Ashley a kol., 2000, s. 11)

Záver

Cieľom príspevku bolo zvýšiť povedomie o PPT a poukázať, že má význam venovať sa pro-poor turizmu ako novej ceste riešenia kritickej rómskej otázky. Primárnou charakteristickou črtou PPT je to, že do centra kladie chudobných a snaží sa zvyšovať ich zisky plynúce z CR. Úspešnosť PPT sa odvíja od vhodne navrhnutých a implementovaných stratégií, ktorých cieľom je v prvom rade zabezpečiť účasť chudobných v odvetví, zvyšovať ich ekonomické úžitky a riešiť neekonomické faktory, ktoré pôsobia na rozvoj ich životnej úrovne. Aby PPT mohol byť katalyzátorom sociálno-ekonomického rozvoja, je dôležité uvedomiť si, že všetky zainteresované strany v oblasti sektora cestovného ruchu sú priamo zodpovedné za to, či cestovný ruch bude prispievať k dlhodobej prosperite a kvalitnému životu cieľovej skupiny. Mnohé z prípadových štúdií dokazujú, že udržateľná úspešnosť projektov si vyžaduje úzku spoluprácu medzi verejnou správou a súkromným sektorom. Pre dosiahnutie zvýšenia prínosov je potrebné rozvíjať proaktívne praktické partnerstvá medzi operátormi, miestnymi obyvateľmi, mimovládnyimi organizáciami a miestnymi autoritami. Následne vhodne formulované politiky môžu zabezpečiť široké zdieľanie benefitov a minimalizáciu nepriaznivých vplyvov.

Prezentované východiska PPT korešpondujú s bázou „rómskeho problému“, ktorého prejavom je alarmujúca koncentrovaná chudoba v rómskych osadách. Je smutné že v 21. storočí stále žijú v civilizovanej Európe ľudia v kriticky biednych podmienkach a úplné odstránenie takýchto pomerov je v nedohľadne. Tento stav si vyžaduje našu pozornosť, pričom PPT sa javí ako vhodné parciálne riešenie. Snahy kombinujúce turizmus, kultúru a rozvoj zaostalých rómskych osád môžu prispieť k dosiahnutiu pozitívnej zmeny vo všetkých oblastiach života chudobnej komunity – v oblasti vzdelávania, zamestnanosti, zdravia, bývania i spoločenského života. PPT zapájaním členov cieľových skupín (marginalizovaných Rómov) do samotného procesu, podporou rómskej kultúry a akceptovaním ich identity otvára možnosti vyššej

integrácie, zvyšuje ich profitabilitu a teda má potenciál odstrániť sociálne, ekonomické i environmentálne problémy a zlepšiť ich životné podmienky.

Aj keď turizmus nemôže vytvoriť pracovné príležitosti pre všetkých Rómov a nie je konečným riešením pre celú problémovú populáciu daného etnika, aj premena menšej časti je pozitívnou zmenou a prináša lepšie vyhliadky do budúcnosti. Navyše, rovnako cenný je prínos aj v oblasti obnovenia rómskej kultúry, posilnenia ich identity, odstraňovania predsudkov či rozvoja vrúcnejších a tolerantnejších vzťahov medzi minoritou a majoritou spolunažívajúcou v jednom štáte.

BIBLIOGRAFIA

- ASHLEY, C., BOYD, CH., GOODWIN, H., 2000. Pro-poor tourism: putting poverty at the heart of the Tourism agenda. In. Natural resource perspective.. Number 51, March 2000 Oversea development institute. London. ISSN: 1356-9228 [online] [citované 2011- 7- 4]. Dostupné na internete: <http://www.odi.org.uk/resources/download/2096.pdf>
- ASHLEY, C., MITCHELL, J., 2009: Tourism and Poverty Reduction :Pathways to Prosperity. Earthscan, Londýn, 2009. ISBN-10: 1844078892
- ASHLEY, C., ROE, D., GOODWIN, H. 2001. Pro-poor tourism strategies: making tourism work for the poor a review of experience. Overseas Development Institute. Pro-poor tourism report. No 1. April. 2001.. The Russell Press, Nottingham. ISBN 0 85003 522 [online] [citované 2011- 7- 4]. Dostupné na: www.propoortourism.org.uk/ppt_report.pdf
- ASHLEY, C., ROE, D., GOODWIN, H. 2001b. Pro-poor tourism strategies: Expanding opportunities for the poor. Overseas Development Institute. Pro-poor tourism briefing. No 1. April. 2001. The Russell Press, Nottingham. [online] [citované 2011- 7- 4]. Dostupné na: <http://www.odi.org.uk/resources/download/2355.pdf>
- BENNETT, O., ASHLEY, C., ROE, D. 1999. *Sustainable Tourism and Poverty Elimination Study*, Report for the Department for International Development, London. [online] [citované 2012- 7- 2]. Dostupné na: http://www.propoortourism.org.uk/dfid_report.pdf
- CATTARINICH, Xavier.2001. *Pro-poor tourism initiatives in developing countries: Analysis of secondary case studies*. Pro-poor tourism (PPT) Working Paper No. 8 for the Centre for Responsible Tourism at the University of Greenwich (CRT), International Institute for Environment and Development (IIED) and Department for International Development (DFID); [online] [citované 2012- 7- 2]. Dostupné na: http://www.propoortourism.org.uk/ppt_pubs_workingpapers.html
- Department for International Development (DFID) (1999) Tourism and poverty elimination:Untapped potential. DFID, UK. [online] [citované 2011- 23- 9]. Dostupné na: http://www.propoortourism.org.uk/dfid_summary.pdf

- GOODWIN, H., ROE, D., ASHLEY, C., 2004. Pro-Poor Tourism Info-Sheets: Overview of Pro-Poor Tourism Strategie. Sheet No. 2. ODI, ICRT, IIED. [online] [citované 2011- 7- 4]. Dostupné na: http://www.propoortourism.org.uk/info_sheets/2%20info%20sheet.pdf
- HIVEŠOVÁ–ŠILANOVÁ, D., Kultúrne aktivity Rómov. [online] [citované 2011- 23- 3]. Dostupné na: <http://www.romathan.sk/kulturne%20aktivity%20romov.pdf>
- HOJSÍK, M., a kol. 2010. Kde sme? Mentálne mapy Slovenska. IVO. Kalligram. Bratislava. 2010. ISBN 978-80-8934-519-9. [online] [citované 2011- 7- 4]. Dostupné na internete: <http://www.romainstitute.sk/data/files/79.pdf>
- ID21 INSIGHTS. 2006.Communicating international developement research: How pro-poor is tourism?id21 insights č.62, jun 2006. [online] [citované 2011- 7- 4]. Dostupné na internete: <http://www.dfid.gov.uk/r4d/PDF/Outputs/IDS/insights62.pdf>
- JAMIESON, W., GOODWIN, H., EDMUNDS, CH., 2004. Contribution of tourism to poverty alleviation. Pro-poor tourism and the challenge of measuring Impacts. Transport and Tourism Division. UN ESCAP. 2004. [online] [citované 2011- 7- 4]. Dostupné na: <http://haroldgoodwin.info/resources/povertyalleviation.pdf>
- KANDRÁČOVÁ, V.2010. Rómske osídlenie na Slovensku in Geografické poznatky bez hraníc . Výber z maďarských a slovenských príspevkov z fyzickej a humánnej geografie. UPJŠ. Košice. 2010. S. 127-144.[online] [citované 2011- 28 - 3]. Dostupné na: <http://www.upjs.sk/public/media/3467/Geograficke-poznatky-bez-hranic.pdf>
- MATLOVIČOVÁ, K., MATLOVIČ, R., MUŠINKA, A., ŽIDOVÁ, A. (2012): The Roma population in Slovakia. Basic characteristics of the Roma population with emphasis on the spatial aspects of its differentiation, in Penczes, J., Radics, Z. (Eds.): Roma popuation on the peripheries of the Visegrad countries. Spatial trends and social challenges. Debrecen 2012, ISBN 978-615-5212-07-9, pp. 77-104
- MATLOVIČ, R., 2005, Geografia obyvateľstva Slovenska so zreteľom na rómsku minoritu. Prešovská univerzita v Prešove, FHPV, Prešov, s. 332, ISBN 80-8068-348
- OSN. 2005. Contribution of tourism to poverty aleviation. ESCAP Tourism Review no. 25.Economic and social commision for Asia and The Pacific. [online] [citované 2011- 7- 4]. Dostupné na: http://www.4shared.com/document/MrEMTZPZ/Contribution_of_Tourism_to_Pov.html
- ROE, D., URGUHART,P. 2001. Pro-Poor Tourism: Harnessing the World's Largest Industry for the World's poor, IIED, World Summit on Sustainable Development (Johannesburg 2002). [online] [citované 2011- 7- 4]. Dostupné na internete: <http://www.propoortourism.org.uk/Dilys%20IIED%20paper.pdf>
- SHAH, K., 2000. Tourism, the poor and other stakeholders: Asian experience' *ODI Fair-Trade in Tourism Paper*. ODI .London. Russell Press Ltd. .2000. ISBN

0 85003 459 0. [online] [citované 2011- 7- 4].Dostupné na internete: <http://www.odi.org.uk/resources/download/2357.pdf>

UNDP (United Nation Development Programe). 2011. Tourism and Poverty Reduction Strategies in the Integrated Framework for Least Developed Countries. Ženeva. 2011. [online] [citované 2012- 21- 10]. Dostupné na: http://dtxqtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/undp_discussion_paper_tourism_and_poverty_reduction_strategies_in_the_integrated_framework_for_least_developed_countries.pdf

Má zloženie zastupiteľstiev vplyv na čerpanie eurofondov pre MRK ?

Riešenie rómskej problematiky v lokálnej politike sa odvíja od toho, či majú alebo nemajú záujem starostovia sa angažovať v otázkach života rómskych komunít. Na jednej strane sú možnosti, ktoré im dáva legislatíva, na druhej prax. Dôležité je práve zapojenie miestnej rómskej komunity a chuť riešiť svoju situáciu prostredníctvom zástupcu/ov v miestnej politike. Je možné zovšeobecniť pozorovanie, že v obciach, kde sa samotní Rómovia nezaujímajú o lokálnu politiku, nezaujíma sa o ich otázku ani majorita. Už niekoľko rokov Slovensko môže čerpať z fondov EÚ na projekty pre Rómov. Zamysleli ste sa nad tým, ako zastúpenie Rómov v lokálnych politikách (starostovia a poslanci) ovplyvňuje objem a kvalitu čerpania Eurofondov?

Cieľom tohto príspevku je pri skúmaní efektívnosti čerpania prostriedkov z verejných zdrojov poukázať na často nevídanú stránku veci, a to na vzťah objem a kvalita projektov v závislosti od etnickej štruktúry lokálnych politik. Má zastúpenie Rómov na postoch poslancov a starostov vplyv na životaschopnosť projektov z eurofondov? Týmto príspevkom chceme rozprúdiť ďalšiu diskusiu pri stanovovaní parametrov na posudzovanie efektívnosti projektov pre MRK v kontexte k lokálnej politike. Malým prieskumom, ktorým sme pozorovali vzťahy objem, kvalita a zastúpenie Rómov v lokálnych politikách na vzorke desiatich obcí v Košickom, Prešovskom a Banskobystrickom kraji sa nám rozdelili obce do štyroch skupín:

1. Obec s plne nerómskym zložením ObZ a nerómskym starostom
2. Obec s plne rómskym zložením ObZ a rómskym starostom
3. Obec so „zmiešaným“ zložením ObZ a nerómskym starostom
4. Obec so „zmiešaným“ zložením ObZ a rómskym starostom

Toto pozorovanie sme realizovali z údajov získaných a dostupných na začiatku roku 2013. Názov obcí nebudeme z objektívnych dôvodov uvádzať.

Pozorujeme prvú skupinu, obec, kde je plne nerómske zastupiteľstvo a nerómsky starosta. Komunita MRK je zastúpená 10 % na celkovom počte obyvateľov. V tejto obci sa od čias predvstupových fondov udialo len pár nevyhnutných aktivít smerovaných voči komunite Rómov. Zamestnanosť prostredníctvom národných projektov, veľmi málo významné čerpanie na TSP a investičný projekt skrášlenia životného prostredia MRK. To je zo strany samosprávy za 9 rokov možnosť čerpania fondov na miestnu komunitu MRK všetko. V tejto obci je pre MRK pomocné len jedno, i to nerómske občianske združenie, ktoré sa zaslúžilo o vznik LSKxP v obci a samo pripravilo a realizuje

pre komunitu projekty prostredníctvom OP ZaSI. Výsledkom je „nič“, pretože ide o hasenie ohňa lyžičkou vody. Legislatíva je v tomto smere na strane obce a len obec môže realizovať investičné projekty pre vzdelávanie, bývanie, infraštruktúru a revitalizáciu prostredia komunity, no žiaľ zo všetkých možností, ktoré štrukturálne fondy ponúkajú je čerpanie samosprávou minimálne. Miestna komunita nepozná možnosti, ktoré sú dostupné, no nepozná ani náročnosť procesu a podmienky oprávnenosti získania prostriedkov a pre nesúdržnosť samotnej komunity nejestvuje v čase pozorovania zástupca, ktorý by so samosprávou komunikoval. Otázka Rómov je tým pádom neriešená. Iný príklad obce z Košického kraja, kde je MRK komunita zastúpená dokonca vo väčšinovom počte, no nie je súčasťou lokálnej politiky je o to horšia, že výsledok nezapojenia je na kvalite života Rómov a neRómov citeľnejší. Samospráva tu zastáva názor, že „Cigáni sú takí istí ľudia ako my bieli a preto, aký je dôvod, aby sme im venovali väčšiu pozornosť“. To bola odpoveď samosprávy na podnet prípravy projektov pre MRK.

Druhá kategória obcí s plne Rómskym zastúpením poslancov aj rómskym starostom je špeciálnym typom pre pozorovanie. To bolo vykonané v obci s počtom nad 2000 obyvateľov, z toho MRK 12 % obyvateľov. V tejto obci boli vďaka dôvere voličov zvolení rómski poslanci a starosta, ktorí zväčša zatupujú lokálnu politiku prvý krát a majú snahu niečo dobré a veľké rýchlo dokázať. Je správne predpokladať, že projekty pre MRK sa budú predkladať a realizovať vo veľkej miere. Táto kategória obcí je z hľadiska objemu čerpania na prvom mieste a mohli by sme predpokladať, že rómska komunita sa konečne vďaka tomu dostane z bludného kruhu sociálnej exklúzie. Opak je pravdou, práve tieto obce sú veľkým lákadlom pre poskytovateľov zdanlivo kvalitných na objem veľkých no kvalitou riešenia pre cieľovú skupinu neefektívnych projektov.

„Len keby sa tie finančné zdroje naozaj investovali do projektov, ktoré aj na Slovensku dobre fungujú, videla som obce v Prešovskom kraji, kde starostovia naozaj vedeli prostriedky perfektne využiť,“ *Tolko reakcia M. F.- Beňovej k efektívnosti čerpania prostriedkov na projekty pre MRK.*

V týchto obciach môžeme badať rozvrat zvnútra, keď sa po vyčerpaní prostriedkov strhne od voličov smerom k poslancom vlna kritiky. Tí nechápu prečo zdanlivo „perfektný projekt“ nepriniesol sľúbené efekty. Hendikepom pre tieto lokálne politiky je najčastejšie nízke vzdelanie jej členov a končí sa to veľmi nekonštruktívne - dlhými a napätými schôdzami obecného zastupiteľstva. Výsledkom je vysoký objem čerpania, množstvo podaných a realizovaných projektov a neuspokojivý efekt pre cieľovú skupinu.

Tretia skupina obcí je z pozorovania druhá od chvosta nášho objemového rebríčka čerpania fondov. Kvalita je však neporovnateľne vyššia ako pri predošlom prípade, môžeme povedať možno najvyššia zo všetkých štyroch skupín. Dôvod je sila a húževnatosť jednotlivca, ak sa šikovný Róm stane poslancom a presvedčí, zvyčajne po dlhom „boji“ o svojich dobých nápadoch zastupiteľstvo, projekt má snahu byť kvalitnejším, ak zohľadňuje požiadavky MRK a je

podaný na úrovni akceptácie majority. Musí to byť však veľmi šikovný rómsky poslanec, resp. člen komisie, ktorý si dôveru a uznanie získavajú veľmi ťažko a sú medzi dvoma mlynskými kameňmi, MRK, ktoré požaduje výsledky a zvyškom obecného zastupiteľstva, u ktorého je potrebné dobrý nápad presadiť. Takýto prípad sme pozorovali v obci v Banskobystrickom kraji s počtom obyvateľov do 500 a zastúpením MRK 61 %.

Pri štvrtej skupine obcí je vyzozorovaný zvláštny úkaz, nazvali sme ho, PNDN - „principiálna nepresaditeľnosť dobrého návrhu“. Je to úkaz v obciach, s Rómskym starostom na čele a zmiešaným zastupiteľstvom. Takým je zastupiteľstvo v obci v Košickom kraji, kde sa majoritní poslanci hneď po komunálnych voľbách jednoznačne dohodli, že nepodporia žiaden projekt, ktorý by pomohol rómskej komunite v obci. V obci pritom žije 1 700 sociálne odkázaných členov MRK, čo predstavuje viac ako 50 % z celkového počtu obyvateľov. Táto nespolupráca oberá obec o možnosti rozvoja tak rómskej, ako aj nerómskej časti hlavne v mnohých investičných projektoch, kde je veľmi odlišný uhol pohľadu členov zastupiteľstva na otázku potrebnosti, či účelu realizácie projektov. V tomto prípade je výsledkom zacyklenie a vytváranie prekážok zo stany majority, ktoré celkovo bránia čerpaniu zdrojov EÚ pre rozvoj obce a riešenie rómskej otázky. Pripájame ilustračné vyjadrenie k zvoleniu rómskeho starostu z inej obce.

„V obci už niekoľko rokov tvoria výraznú väčšinu Rómovia. V dvoch osadách ich žije 1 484, čo sú asi tri štvrtiny z celkového počtu obyvateľstva. Zmenu vo vedení vnímajú ľudia rôzne. „Neviem si predstaviť, ako dokáže viesť našu obec. Pre nás Nerómov je to niečo nové. Dúfam, že na to nedoplatíme,“ odpovedala nám miestna dôchodkyňa.“

Tento príspevok je skôr postrehom ako komplexnou analýzou, založený na pozorovaniach malej vzorky obcí. Aj napriek tomu prináša zaujímavé výsledky, ktoré nám dávajú mnohé otázky pri sledovaní závislosti obsadenosti lokálnej politiky Rómami vo vzťahu k objemu a hlavne kvalite realizovaných projektov pre MRK. Môžeme v závere povedať, že ak by merateľom efektivity čerpania fondov na MRK bol objem, tak najefektívnejšie môžu byť práve obce s čisto rómskym zastupiteľstvom a rómskym starostom. Ak za efektívnosťou vnímate kvalitu projektov je položená otázka zložitejšia, pretože na kvalitu vplyva mnoho faktorov. V konečnom dôsledku vidíme za kvalitou systematickú a dlhodobú prácu rómskych i nerómskych jednotlivcov, skupinky ľudí, či združení, ktorí túto zmenu za kvalitou iniciujú. Dobrých príkladov z praxe máme niekoľko, napríklad v medzinárodnej súťaži dobrých príkladov lokálnych politik zameraných na integráciu chudobných rómskych komunit bolo nominovaných spolu 104 prípadových štúdií z 15 európskych krajín. Ocenenie pre Slovensko získali štyri obce: Spišský Hrhov a Nitra nad Iplom v kategórii komplexný prístup a Čičava a Raslavice za ich politiky v oblasti bývania.

Vedecký výskum na rádo vo väčšej vzorke by iste poskytol odpoveď a možno aj zadefinoval nové pravidlá sledovania efektivity čerpania eurofondov

v novom programovacom období 2014-2020. Doposiaľ bolo implementovaných 727 projektov s dopadom na MRK zazmluvnených v celkovej hodnote 175,9 mil. Eur. Pri týchto číslach sa je dobré zamyslieť na efektívnosťou ich vynaloženia a účinkom pre cieľovú skupinu. Ďalšie a ďalšie milióny Eur k nám Brusel v nasledujúcom programovacom období pošle pre HP MRK. Ako efektívne ich homogénne a zmiešané zastupiteľstvá využijú ?

Milé dámy, vážení páni.

Moje meno je Bystrík Václav, som starosta obce Rakúsy a chcem sa na úvod poďakovať za pozvanie aj za to, že tejto téme organizátori konferencie venujú pozornosť. Pre budúcnosť a prosperitu jednotlivých regiónov i celého Slovenska ju totiž pokladám za mimoriadne dôležitú. Aj preto dovoľte k tejto téme predložiť niekoľko vlastných postrehov s úprimným záujmom pristúpiť k nej pravdivo a vecne a prispieť k jej riešeniu.

Naša obec má 2650 obyvateľov z toho 2050 Rómov. V OZ máme 9 poslancov, z toho traja sú Rómovia, šiesti Slováci. Za starostu som v našej obci kandidoval, hoci som o tom pôvodne (z rodinných dôvodov) neuvažoval najmä preto, lebo ma o to požiadali obyvatelia obce, nielen bieli, ktorí mali obrovské obavy z toho, že by sa starostom obce mohol stať rómsky kandidát. Z čoho pramenili obavy najmä bieleho obyvateľstva? Boli to rasové predsudky? Diskriminácia? Nedôvera v to, že Róm je schopný dobre riadiť obec? Alebo to bolo niečo iné?

Odpoveď na tieto otázky by mohli dať doterajšie skúsenosti a výsledky rómskych samospráv v našom blízkom okolí v známych obciach – Žehra, Lomnička, Stráne pod Tatrami, Jurské.... Kto tieto obce navštívil alebo pozná situáciu tamojšieho obyvateľstva, vie to posúdiť aj bez zbytočných komentárov a prednášok. Kto nevidel, stačí sa ísť pozrieť, zažiť...

V prípade komunálnych volieb v našej obci boli obavy spôsobené aj predvolebnou stratégiou rómskeho kandidáta na starostu, ktorú tento začal dávať najavo cca 2 roky pred voľbami – boli to konkrétne napríklad plány zamestnať na obecných pozíciách členov svojej rodiny – samozrejme bez potrebnej kvalifikácie a skúseností, ďalej plány nastahovať sa so svojou rodinou do obecného Strediska osobnej hygieny a mať tak vyriešené náklady na prevádzku svojej domácnosti a čo bolo najdôležitejšie a zároveň najväčšie - to boli predvolebné sľuby voličom – že nebudú musieť platiť dane, poplatky za likvidáciu odpadu, že budú všetci zamestnaní na AČ a podobné „neslušné návrhy“, ktorými bez zábran dával najavo tunelovanie a zneužívanie prostriedkov obecného alebo štátneho rozpočtu. Že takéto sľuby nie je problém dodržať hovoria výsledky a stav v spomínaných obciach. Nastúpili žiaľ na cestu vývoja podľa spoločného scenára, na konci ktorého je zmena peknej útulnej obce na osadu, pre ktorú je charakteristické prostredie zasypané tuhým komunálnym odpadom, neštandardná zástavba so zdevastovanou technickou infraštruktúrou, v ktorej nie je núdza o potkany a voľne pobežujúce psy, špinu a zápach. Namiesto spevu vtákov, ktoré si nemajú kde sadnúť, pretože stromy sú vyťaté ako materiál na kúrenie je počuť krik, hádky, prípadne hlasitú cigánsku hudbu. Z takýchto sídel sa pomerne rýchlo vytráca kultivované, pokojamilovné a aktívne obyvateľstvo a ostáva tam také, ktoré veľmi často posedáva alebo polihuje pri fľaškách s alkoholom namiesto činorodej práce. Tieto sídla a ich okolie sa postupne, ale

s neúprosnou istotou menia na menia na bezútešnú spustnutú krajinu. Chcem veriť a pripúšťam, že môžu existovať aj obce, v ktorých rómske samosprávy fungujú aj zodpovedne, no ja zatiaľ poznám len negatívne príklady.

Štátne orgány a inštitúcie sa zatiaľ zväčša pasívne prizerajú, ako sa defraudujú a zneužívajú prostriedky daňových poplatníkov, ba skôr naopak – štát, aby podporil nezodpovedných berie daňovým poplatníkom ešte viac..... Svojou nečinnosťou takto de jure aj de facto podporuje úpadok obcí i celých regiónov, v ktorých vzali samosprávu do svojich rúk nezodpovední komunálni politici. Ako teda ďalej? Čo robiť pre nápravu?

V oblasti riadenia samospráv by som pokladal za žiadúce vytvárať tlak na obce (samosprávy), ktoré zneužívajú verejné financie najmä v dôsledku toho, že do funkcií starostov sa dostávajú osoby, ktoré sú pre voličov – najmä neplatičov - prijateľnejšie. Nezodpovední voliči si vyberajú nie kandidátov so zodpovedným prístupom k hospodáreniu obce, ale takých, ktorí sľubujú, že nebudú inkasovať dane, poplatky za likvidáciu komunálneho odpadu, prípadne iné miestne poplatky.

Tento tlak vyvinúť napríklad:

1. Novelou zákona č.253/1994 Z.z. O právnom postavení a platových pomeroch starostov obcí a primátorov miest, doplnením ods. (5) do § 4:
„Ak je obec v nútej správe, plat starostu sa počnúc dňom zavedenia nútej správy znižuje na úroveň aktuálne platnej minimálnej mzdy (ak by nebola takáto kategória určená tak napríklad na sumu 2- násobku životného minima).“ Rozdiel medzi novou a pôvodnou mzdou by poberal štátny zástupca ako správca obce, určený do obdobia konsolidácie obce resp. do nových volieb..
- Nástupný plat starostu (prímátora) by ďalej mal zohľadňovať: kvalifikáciu a predchádzajúcu prax v riadiacej funkcii, aby nedochádzalo k situáciám, že nezamestnaný kandidát s neukončenou ZŠ, v obci s menším počtom obyvateľov má po zvolení do funkcie starostu o 1300 Eur vyšší plat ako vysokoškolák s červeným diplomom a s 25 ročnou praxou v riadiacich funkciách (vrátane prác vo verejnej správe) a v obci s vyšším počtom obyvateľov
2. Určením kritérií a indikátorov, ktoré budú odôvodňovať prechod obce pod nútenú správu – novela zákona o obecnom zriadení, zákona č. 502/2001 Z.z. O finančnej kontrole a vnútornom audite, prípadne iného zákona.
3. Stíhaním na základe zneužitia právomoci verejného činiteľa (najmä: vykonávanie svojej právomoci spôsobom odporujúcim zákonu, nesplnenie dôležitých úloh pri výkone svojej právomoci z nedbanlivosti, nesplnenie povinností, vyplývajúcich z právomoci... podľa zákona č.300/2005 Z.z. - trestného zákona, najmä - § 326 a ďalšie) a použitím sankcií na základe porušenia zákona č. 514/2003 Z.z. o zodpovednosti za škodu pri výkone verejnej moci, najmä § 10, ods.2 písm.b), § 11, § 14 ods.1 a ďalšími“ a samozrejme zrýchleným konaním v príslušných trestných veciach!

4. Zastavením prísunu podielových daní, ak samospráva neplní svoje funkcie, nekoná, resp. koná v rozpore s so zákonmi a s verejným záujmom.

Pokladám za nevyhnutné rýchlo a účinne konať v prípadoch, kedy sa samosprávne funkcie zneužívajú vo vlastný osobný prospech, kedy samospráva neplní funkcie dané zákonom a nekoná vo verejnom záujme a to bez ohľadu na etnickú a lebo rasovú príslušnosť volených funkcionárov. V opačnom prípade dôjde k úpadku nielen obcí resp. regiónov, ale aj celého štátu! Myslím si, že najväčšou chybou v tomto ohľade by bolo prehliadanie faktov, bagatelizovanie negatívnych skúseností i volania obyvateľov dotknutých regiónov po náprave a falošná láska k Rómom, ktorá obhajuje, prehliada a ospravedlňuje ich negatívne prejavy napríklad a j v komunálnej politike.

.....

Niektoré možné dôvody zabraňujúce úspešnej politickej participácii Rómov na moci na lokálnej a vyššej úrovni

Historicko-sociologická úvaha

Mnohokrát už bolo povedané že 17. november 1989 priniesol veľké zmeny aj v živote rómskych komunít. Po začiatkovej veľkej eufórii nežnej revolúcií vzniku VPN, ktorého súčasťou boli aj Rómovia, ktorí dostali aj menšinový štatút, ktorý využívali aj po vzniku politického pluralizmu ešte v posledných rokoch spoločného štátu Čechov a Slovákov, ako súčasť Občianskeho Fóra dostali do zákonodarných orgánov ČSFR.

Po tejto prvej eufórii roku 1994 došlo aj k vytriezneniu v rómskych komunitách a uvedomili si aj to, že aj oni musia mať svoje zastúpenie v zákonodarných orgánoch a ako etnická strana pod názvom Rómska Občianska Iniciatíva v SR, žiaľ boli už neúspešní. V tých rokoch vďaka práci týchto poslancov, ktorí boli súčasťou VPN a Občianskeho fóra v prvých parlamentných voľbách vznikalo v Slovenskej Republike na celom svete ojedinelé Rómske divadlo ROMATHAN a Rómske konzervatórium v Košiciach, a bolo vytvorené pri univerzite UKF Nitra na pedagogickej fakulte Katedre rómskej kultúry. Za vznik týchto inštitúcií musíme byť my Rómovia naveky vďační takým rómskym poslancom ako PhDr. K. Seman, PhDr. V. Zeman, doc. PhDr. J. Táncoš, CSc., PhDr. A. Koptová, PaedDr. G. Adam, JUDr. E. Ščuka, doc. PhDr. M. Hübschmanová, CSc., PhDr. E. Dávidová, PhD., PhDr. K. Orgovánová, z ktorých niektorí už nie sú medzi nami živými, no napriek tomu im všetkým patrí od nás Rómov veľká úcta a vďaka.

Pokladám ich dodnes za výnimočné a mienkotvorné osobnosti. Tieto inštitúcie plnili svoj účel a úkol, lebo so svojou prácou šírili takú osvetu nielen v Rómskych komunitách, ale aj u majoritnej spoločnosti, aby napomáhali k pravdivému poznávaniu Rómskej mentality, histórii, kultúry a s tým chceli eliminovať všetky negatívne predsudky o Rómoch a rómskych komunitách, napomáhali k šíreniu Rómskej národnostnej identity.

UKF Nitra, ale aj iné vysoké školy za obdobie 23 rokov dali možnosť k veľkému počtu študentov nadobudnúť vzdelanie v oblastiach kultúrno-osvetovej a sociálnej práci v rómskych komunitách aj z rady Rómov, z ktorých mnohí našli uplatnenie v týchto oblastiach.

Spoločenské zmeny po roku 1989 ako všedrtiace ťažké a mohutné kladivo dopadol na kvalitu života aj rómskych komunít. To všetko začalo už na konci socializmu s "Gorbačovskou Perestrojkou" a po roku 1989 po perestrojke priniesli nové neznáme pojmy: ako privatizácia a reštitúcia.

Tieto pojmy ako privatizácia, sa neskôr začali skloňovať vo všetkých pádoch, hneď po vzniku politického pluralizmu a pluralizmu vôbec, rozpadu Českoslo-

venska a vzniku Slovenskej republiky, vzniku novej Ústavy SR, v ktorom už súkromné vlastníctvo bolo chránené s Ústavou SR.

Veľké masy ľudí a hlavne Rómovia vôbec nechápali obsah týchto nových pojmov, no postupne došlo k vyjadreniu základnej tézy, že po totalitnom socializme chceme vybudovať otvorenú pluralitnú, no kapitalistickú, podľa mňa kvázi demokratickú spoločnosť, preto je potrebné všetok majetok bývalého socialistického štátu odovzdať do rúk súkromných vlastníkov, mnohokrát za jednu korunu a v rámci reštitúcie odovzdať majetky do rúk bývalých vlastníkov - vraj je to ich historické dedičstvo - ornej pôdy, lúk, lesov, štátne majetky poľnohospodárskych podnikov a jednotných roľníckych družstiev. Takto sa dostali obrovské majetky vytvorené generáciami za socializmu do rúk súkromných vlastníkov podľa aktuálnej politickej konjunktúry a počas tohto obdobia mafiansko divokej privatizácie dospeli sme k poznaniu, že títo noví súkromní vlastníci národ mnoho razy hrubo oklamali, v dobre fungujúcich a prosperujúcich firmách výrobu úplne zastavili, pracujúcich prepustili a strojné zariadenie a skladové zásoby tovarov rozpredali a závody úplne zlikvidovali, došlo aj k tomu, že títo "noví kapitalisti" rozpredali aj strategický majetok štátu, energetický, plynárenský a vodohospodársky priemysel.

Ani kupónové privatizácie nekompenzovali národ, lebo aj kupónové knižky vykupovali šikovní kapitalistický privatizéri hlboko pod cenou od chudobných občanov a Rómov, zneužívajúc ich ťažké sociálne postavenie nezamestnaných, do ktorej sa dostali vďaka spoločenským zmenám po roku 1989.

Je pravdivou tézou, že rozpad poľnohospodárskych spoločenských štruktúr a následná reštitúcia postihlo práve najskôr a najviac tragicky Rómsku komunitu, lebo odhalilo pravdivú podstatu a dôvody historického handicapu Rómov voči ostatným obyvateľom, lebo pri oslobodení z poddanstva v roku 1857 ešte za rakúskeho cisárstva s agrárnou reformou, keď sedliak mohol vykúpiť sa z poddanstva a urbársku pôdu mohol získať ako svoje súkromné vlastníctvo s Rómami vôbec nerátalo, hoci "edikty" osvietenej panovníčky - súčasníka Voltaireho - Márie Terézie ich nútili usadiť sa na urbárskych pozemkov zemepánov, kde museli postaviť, - kočovníctvo zanechať - svoje domy bez toho, aby im bol vyčlenený poľnohospodársky pozemok aspoň do užívania ako sedliakom do roku 1857, aby aspoň minimálne mohli byť sebestačnými pri vyprodukovaní aspoň základných potravín, - preto v rámci reštitúcie po roku 1989 hoci Rómovia v obrovskom počte pracovali v poľnohospodárskej výrobe za socializmu, - Rómom nemohli byť vrátené nijaké poľnohospodárske a iné majetky, veď ich nevlastnili, ani pred zakladaním poľnohospodárskych družstiev v 50-tych rokoch 20. storočia.

K riešeniu cigánskej otázky za socializmu štátostrana pristupovala "paternalistickým" prístupom a práve z dôvodu toho, že v časti zohľadňoval určitý spoločensko-historický handicap asanoval rasovo segregované Rómske osady, ktoré vznikali počas vojnových rokoch Tisovského štátu na základe aplikovania Norimberských rasových zákonov z roku 1935 na základe vyhlášky Ministerstva vnútra Alexandra Macha č. 18635/1c 1940 ÚN – strana č. 314 zo dňa 20. apríla 1941 o úprave niektorých pomerov Cigánov, podľa ktorej v §2 prikazoval nasledovné: „V obciach,

kde majú Cigáni svoje obydlia pre verejných štátnych a vicinálnych cestách, majú odstrániť oddelene od obce, na mieste odľahlom a obcou vyznačenou.“ Toto nariadenie vykonávali okresní náčelníci polície do 30. 01. 1943 a proti Rómom mali povolené použiť akýkoľvek donucovací prostriedok. Rómom za socializmu hoci odopreli menšinový štatút a označili len za etnickú skupinu, ktorých bolo treba asimilovať do väčšinovej spoločnosti, no otcovský vzťah štátu k Rómom v mnohých oblastiach prejavoval s tým, že Rómom pozitívne diskriminovali všemožne uprednostňovali a podporili, a zapájali do procesu budovania socialistickej spoločnosti za negatívne prejavoval štát len v oblastiach odopretia práva na biologickú reprodukciu obávajúc o enormný prírastok cigánskeho obyvateľstva a rómskych žien poskytovali možnosť sterilizácie za honorár, a tento honorár mnohé rómske ženy aj využívali z nutnosti, aby si do svojich domácností nakupovali elektrospotrebiče a získali si financie, pričom vôbec neboli vedomí toho, aký bude mať následok ich sterilizácia na ich zdravie. Ale vie aj dnešná spoločnosť kto sú cigáni, čo je rozdiel medzi výrazom cigán a Róm?

Už 23 rokov sa snaží aj “akademická obec” odpovedať na tieto otázky, len žiaľ sa dostalo len k všeobecným skonštatovaniám, že Rómovia cigáni pochádzajú so severozápadnej časti Indie z oblasti “Pandjamnu” a pochádzajú z jedných zo Sub skupín najnižších spoločenských tried nedotknuteľných “RÓMOV”.

Od tejto základnej tézy sa odvíjajú pôvod a história spoločenského členenia mentalitu a jazyk dnešných Rómov. Slovenská akademická obec vôbec neskúmala, ako?, kedy?, a prečo?, sa dostali Rómovia a ostatné časti nedotknuteľných už v ich pravlasti do pozície spoločensko-vylúčených, všemožne segregovaných nedotknuteľných Adivasov, HARIJANOV, daljitov. Odpovede na tieto otázky by dokázali že Rómovia pochádzajú z Juho - Indickej enklávy národov takzvaných dravidských národov čiže ich predkovia pochádzajú z blízkeho východu ešte z hlbokého praveku pribl. z 9 teho, 8. tisícročia pred n.l. z prvotných poľnohospodárskych civilizácií, ktoré spoločne vytvorili s predkami nositeľov uralo - altaiských jazykov civilizáciu “ANAU-Namazga” v strednej Ázii skadiaľ migrovali cez veľhôr Himaláje a Hyndukúš do údolia riek Indus a Ganga, kde vytvorili v rokoch 3500 do 1500 pr.nl. zakladali a vytvorili jednu z najväčších prvotných civilizácií ľudstva tzv. Harpanskú, Proto-Indickú civilizáciu.

Túto civilizáciu od 2 do 1 tisícročia pred n.l. Indoárijský-velkonomadi a stepní poľnohospodársky dobyvatelia - ktorých z blízkeho východu vytlačili vyspelé semito - habtské civilizácie úrodného polomesiaca, a oni cez Irán a cez strednú Áziu prešli veľhory - vo viacerých vlnách vytlačili zo severozápadnej časti Indie do južnej časti indického subkontinentu, kde doteraz predstavujú samostatnú jazykovú a kultúrnu enklávu dravidských národov.

Keďže nielen Rómska komunita, ale ani ostatná spoločnosť nie je si vedomá toho, že dnešní Rómovia pochádzajú v určitých súvislostiach práve z tejto vyspelej prvotnej a archaickej civilizácie, ktorá spolu so Sumero-Akádskou, Egyptskou, Čínskou civilizáciou a ďalšími zapálili po prvý raz faklu kultúry z tmy divožstva a barbarstva, ako svetlonosi pre ľudstvo. Podľa Rigvédskeho textov a textu Mahab-

habráti Indoárijský dobyvatelia zvíťazili nad "Dásuami, ploskonosými ľuďmi" bez náboženstva. Väčšia časť obyvateľov nositeľov Harpanskej kultúry prepustili svoj bývalý životný priestor severozápadnej časti Indii pre Indo - árijských dobyvateľov a postupne za stáročie ustupovalo pred nimi až do južného triangu Indického subkontinentu. Tí pôvodní obyvatelia Harpanskej kultúry, ktorí pred dobyvateľmi neustúpili, ale ostali v pôvodnom priestore sa dostali do pozície otrokov ako ich árijci nazývali, stali sa Anárijcami - Neárijcami Adivasmi, - praobyvateľmi a boli úplne vylúčení rasovo a jazykovo, kultúrne zo spoločenstva z dobyvateľmi už približne vyše tisíc rokov pr. nl., až nakoniec v približne 3 storočí pr. nl. tzv. Manuové zákony definitívne písomne uzákonili soc. postavenie Adivasov, ktorí sa dostali do pozície nedotknuteľných otrokov.

Je zaujímavé konštatovať, že predkovia dnešných Rómov približne 1000 rokov žijú na Európskom kontinente a ich diaspóra trvala približne od 4 storočia nl. na Ázijskom kontinente 600 rokov a od ich podmanenia Indoárijskými dobyvateľmi až dodnes uplynulo približne 3000 rokov.

Životaschopnosť, demografická vitálnosť, kultúrna svojbytnosť a schopnosť prejavovať sa multikultúrne pretrvala a udržala sa do dnešných dní, napriek 3000 ročnému otroctvu, odmietania, neakceptovania a prenasledovania, sa Rómovia prejavujú habitom, jazykom a kultúrou Indidskosti.

Podľa môjho názoru 21 rokov získaný menšinový štatút na základe vládneho uznesenia je nižší stupeň uznania menšinového štatútu, ako keby štatút menšiny schválila národná rada SR, NR SR nám Rómom so schválením menšinového štatútu je ešte dlhá. Naše Rómske deti, ktoré navštevujú integrované triedy štandardných ZŠ aj v takých multietnických regiónoch, ako Gemer-Malohont, kde v jednej triede sedia žiaci Slovenskej, Maďarskej aj Rómskej národnosti a na hodinách histórie, zemepisu, atď. sa učia o veľkých osobnostiach ich histórie a kultúry, ako napr. o Rastislavovi, Svätoplukovi, alebo o Hunskom kráľovi Attilovi, o staromaďarskom Árpádovi, ktorý priviedol staromaďarov z Ázie do Karpatskej kotliny. Deti sú konfrontované slávou ich predkov na našom území a buduje sa v nich národná hrdosť, ale v triedach sedia aj rómske deti s odlišným tmavším habitom od kaukazoidných detí. Im vyučujú z poslednej knihy o histórii Rómov, že Rómovia pochádzajú zo severozápadnej časti Indie, zo skupiny Rómov obyvateľstva nedotknuteľných, ktorý už vo svojej pravlasti žili, ako otroci odmietaní rasovo, jazykovo a kultúrne segregovaní (napriek tomu došlo k jazykovej asimilácii Rómov a iných skupín Adivasov) od árijskej hegemonnej časti obyvateľstva.

Ako si môže osvojiť identitu takýto Rómsky žiak? Určite sa za takýchto predkov hambí, preto je potrebné rómskym deťom, ale aj nerómskym prvorado odpovedať na vyššie otázky, prečo?, kedy? a ako? sa dostali nedotknuteľní do úplnej spoločenskej a rasovej segregácie? Identita, inakosť a uznanie inakosti ako hodnotu je v dnešnej demokratickej spoločnosti veľmi potrebná šíriť, pretože s tým eliminujeme všetky negatívne prejavy v dnešnej spoločnosti, ako napr. antisemitizmus, antirómsstvo, xenofóbiu, atď.

Rómsky societas je veľmi rozvrstvený aj na Slovensku, v poslednej dobe maďarské politické strany zmenili svoje postoje aj voči Rómom, a ako keby objavili doteraz utajenú subskupinu Rómov tzv. maďarsky hovoriacich Rómov - Rumungrov, preto aby ich oslovili ako napr. SMK zmenil svoj názov na stranu Maďarských komunit, ako aj strana Most-Híd, hľadá pozitívne kontakty k mienkotvorným Rómskym osobnostiam z radov maďarsky hovoriacich Rómov.

Zdá sa, že úbytok počtu maďarskej národnostnej menšiny, ktorá sa za 20 rokov znížila od roku 1991 v počte 576 tisíc na 470 tisíc v roku 2011, stojí za zmenou postojov maďarských politických strán na Slovensku.

Ako patriot z Gemera, sa chcem pochváliť tým, že moja práca ako aj práca iných od roku 1995 do 2005 ako štátneho zamestnanca, ako aj Rómskeho aktivistu až dodnes môže stáť za výnimočným úspechom maďarsky hovoriacich Rómov v lokálnych voľbách, keď v jednom okrese máme viac ako 10 rómskych starostov a veľký počet rómskych poslancov, ktorý so svojou úspešnou politickou prácou na lokálnej úrovni vylepšili kvalitu života svojich občanov. Žiaľ v parlamentných voľbách posledných 23 rokov sme boli neúspešnými, podľa mňa hlavne z dvoch dôvodov, ako prvý spomeniem neutešený segregovaný sociálny štatút Rómov, ktorých voličský hlas je možno kúpiť za 5 EUR a za druhé, že nerómske politické strany doslova lízingujú niektorých Rómskych politických vodcov, lídrov a aktivistov na čas volieb, ktorí zneužívajú svoju autoritu vo svoj vlastný prospech.

Za veľmi dôležité pokladám, že nedošlo pri novelizácii zákona o voľbách k zmene v tom, že volič po odvolení zvyšok volebných hárkov by mal odovzdať, ako odpad vo volebnej miestnosti.

Nám Euro občanom Rómom asi svitá na lepšie časy, keď v rámci EÚ, ktorého sme neoddeliteľnou súčasťou aj my SR, postupne má dochádzať k centralizácii politických, ekonomických, kultúrnych a ďalších rozhodnutí, tým pádom keď naše vlády za 23 rokov neriešili rómsky problém od prapodstaty, ako napr. spomeniem hlavnú podmienku použitia finančných prostriedkov na riešenie Rómskej problematiky poskytovaných z EÚ cez eurofondy na desegregáciu, pričom princíp desegregácie existuje aj na úrovni vládneho uznesenia v rámci rómskej problematiky, no faktom ostáva, že doposiaľ výstavbu soc. nájomných bytov nižšieho štandardu realizujú samosprávy v pôvodne rasovo segregovaných teritoriálne od obcí oddelených rómskych osadách, a tým porušujú hlavnú podmienku použitia finančných prostriedkov poskytnutých od EÚ, čiže nedesegregujú, ale práve naopak zabetónujú večnú rasovú segregáciu Rómov, ktorých zapríčinili počas vojnových rokov sami obce ako som to vyššie uviedol.

TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ OTÁZKY POLITICKEJ PARTICIPÁCIE RÓMOV NA LOKÁLNEJ ÚROVNI

(Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie)

© Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Prešovská univerzita,
Ústav etnológie SAV v Bratislave, Národný demokratický inštitút
a Úrad vlády Slovenskej republiky

Editori: Vladimír Benč, Tomáš Hrustič,
Timea Kardos, Alexander Mušíňka
Recenzenti: Prof. RNDr. Ivan Bernasovský, DrSc.
Mgr. Tatiana Podolinská, PhD.
Grafický dizajn: ADIN s.r.o.
Vydavateľ: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku
Partneri: Prešovská univerzita v Prešove - Ústav rómskych štúdií
Ústav etnológie SAV v Bratislave
Národný demokratický inštitút (NDI)
Úrad vlády SR

**Zborník bol vydaný v rámci projektu „Tolerancia v každom z nás“.
Projekt bol realizovaný s finančnou podporou Úradu vlády SR
v rámci dotačného programu Podpora a ochrana ľudských práv a slobôd.**

Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedná
Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku.

Za obsah jednotlivých príspevkov sú zodpovední výhradne ich autori.

Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.

ISBN 978-80-89540-24-2

Prešov 2013

ISBN 978-80-89540-24-2